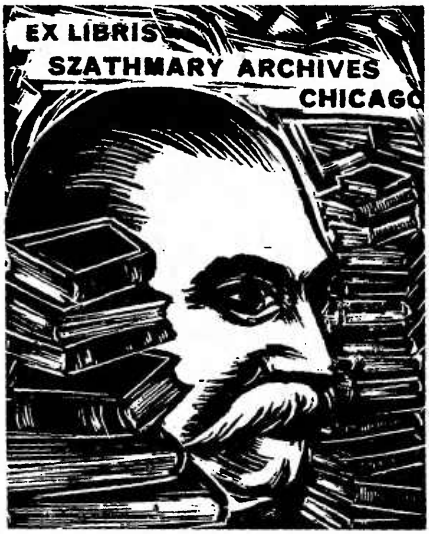

LOUIS SZATHMARY FAMILY
COLLECTION OF HUNGARICA

The University of Chicago Library

Original wood block print by
George Buday, R.E., England.

EGY SZERZETES NAPLÓTÖREDÉKE

IRTA FABER OSZKÁR

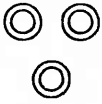

NÉPSZAVA KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA
BUDAPEST, VII., NYÁR-UTCA 1

VILÁGOSSÁG R.-T., BUDAPEST, VII., NYÁR-UTCA 1. SZÁM

Előszó.

Nem regényt, való történetet kap az olvasó kezébe. Keserü könnyekkel, fájó szivvel megirt történetet. Lelkiismeretlen nevelési rendszerünk légvárak terveivel rakja tele képzeletünket és ifjui lelkesedésünket rútul felhasználva elhiteti velünk, hogy azok a légvárak fel is épithetők. Mi naiv hittel meg is kezdjük a sysiphusi munkát, megpróbálunk a tervrajz utasitásait követve épiteni, a talaj azonban egyre kisiklik alólunk s a kövek nem tartanak össze, bár könnyeink záporával, szivünk vérével igyekszünk őket összeforrasztani. Ujra meg ujra hozzá fogunk a nagy munkához és minden kisérlet reményünknek, vágyainknak s ami még szomorubb, bizalmunknak, életkedvünknek, energiánknak gránitoszlopait csorbitja, tördeli, pusztitja el. Meghasonlunk önmagunkkal, becsapásunknak kétségbeejtő tudatára ébredünk, torzók, csunyán megcsonkitott szobrok leszünk. Hányan maradnak ilyen roncsnak, hányan pusztulnak el és csak mily kevésnek jut a szerencse, hogy sikerrel restauráló müvészre akad.

Átmentem ezen az iskolán. Alig látszottam ki a porból, már is az égre mutatott anyám, tanitóm és tanárom: a kakastejes kenyérkét, puha ágyat, jó meleg ruhát, ott fenn a csillagok közt trónoló jó Isten ajándékozza nekem s hálaképen nem kér egyebet tőlem, csak azt, hogy ész, birálat nélkül higyjek benne és szeressem. Ne vegyem észre, még kevésbbé tegyem szóvá szépséghiányait. Belém nevelték, hogy nagy kitüntetés, nagy megtiszteltetés a jó Isten szolgájának lenni, milliók mennyei üdvösségét szolgálni és magamat egészben neki feláldozni. Hittem és cselekedtem. Szerzetbe léptem; láttam és kegyetlenül kijózanodtam. Évekig küzdöttem önmagammal, nem tudtam, nem akartam hinni szemeimnek és füleimnek. A vallással üzött

páratlan világcsalás egész lényemben megrázott; naplótöredékeim — öt darab vastag, sürüen teleirt oktáv alaku füzet — hiven tükrözik vissza hihetetlennek látszó lelki tusaimat. A papi erkölcstelenség, hitetlenség és egoismus Chimborasszójának kellett rám nehezedni, hogy egészen kigyógyuljak a papzsák megtöltésére csinált vallás mételyeiből. Lassanként azonban beláttam, hogy a szabadgondolkodoktól bizonyos kiméletet váró pajeszos, kaftános csudarabbi és a Mária-képes szobától hanyatt vágódó protestáns tiszteletes sem képez kivételt. Tres faciunt collegium. Az emberiség rákfenéi, akik a felebaráti szeretet nevében éket vernek az emberek közé és egész komoly ábrázattal átkozzák egymást, mert a másik nem Mózesra, Krisztusra, Lutherra vagy Kálvinra esküszik.

A csalódás egészen összetört. Restauráló müvészeim: a természettudomány és a szocializmus adtak vissza megint magamnak és alakitottak faji meg nemi különbség nélkül csak **embert** ismerő, tehát igazi kereszténnyé. Ez az „Effeta“ azonban egyuttal a pozitiv vallások és hirdetőik legelkeseredettebb ellenfelévé is tett. Nem áltatom már magamat hiu reményekkel, tudom, mig a kapitalista termelési rend átka súlyosodik ránk, nehéz lesz az antiklerikális harc: a kiváltságos osztályok jól pénzelik és gondosan őrzik istenfélő protektoraikat. De erős a meggyőződésem, hogy a vallások napja már is leáldozóban, hogy elsőként a legnagyobb krisztusgyalázó, a katholikus egyház marad a küzdő porondon. A kollektivizmus majd megteremti végre a kereszténység anyagi alapjait, hogy szabad társadalomban szabad emberek szeretettel egyesüljenek ugy mint Krisztus, a mi testvérünk, az ut, igazság és élet akarta.

Ha pedig valaki kételkednék naplótöredékem igazságában és továbbra is jámbor hivő kivánna maradni, csak egytől óvom: ne lépjen soha be szemináriumba vagy kolostorba.

Budapesten, 1907 karácsony napján.

A szerző.

Rohoncon, 1899 augusztus 20.

Természetünkben rejlik a közlékenység, az a lelki tulajdonság, melynél fogva érzelmeinket és gondolatainkat szeretjük mással közölni. Tapasztalatom legalább arról győzött meg, hogy keblünk megkönnyebbül, ha más előtt megnyilhatik. Annál kinosabb az elszigeteltség! Jaj, százszor jaj annak, aki egyetlen egy résztvevő lélekre sem talál! A világban gyermek az anyjának, feleség férjének mondja meg, mi tölti el örömmel, vagy bánattal szivét. Amit a világfi megtehet, nincs egészen módunkban nekünk szerzeteseknek, ha meg akarunk felelni nevünknek. Feltárhatjuk esetleges barátainknak a hideg ész összes szülötteit, a rideg gondolatok raját, de el kell hallgatnunk a sziv némely sugallatát, melyről kivülünk csak az tudhat, aki sóhajainkat és könyörgéseinket egyedül tudja beteljesiteni — Isten, a szomoruak jóságos Atyja... Bennem is gyakran háborog az örök hallgatásra itélt sziv, közeledni óhajt ahhoz, akiért annyi év és csalódás után is epedve vágyódik. De hiába minden. Az Ur engem fogadalommal saját szolgálatára hivni kegyeskedett, mig el nem bocsáttat, mig megtart a

szeretetben, amire folyton kérem, addig szent akaratának buzgó, lelkiismeretes teljesitését legfőbb kötelességemnek tartom. Olyan leszek, mint a kialvó tüzhányó. A kráter szélén már illatos virágok pompáznak,a mélységben azonban emésztő tüzek forronganak. Ki gondolná a virágok szemlélése közben, hogy alig néhány méterrel alább az elemek pusztitó harca dul! Rólam se tudja soha senki, hogy szivemben a leglángolóbb érzelmek csatáznak, majd elcsitulnak, majd kipusztulnak s akkor nyugodt lesz bensőm is, mint egész külső valóm. Minek erről másoknak tudni. Csak sajnálnának vagy kinevetnének, a farizeusok pedig bünösnek mondanának. De Isten, egyetlen tanum, nem rója fel vétkül, ha néha Irmáról megemlékezem, hisz ő teremtette keblemet s bele a szerelmet. S itt e sivár körben oly jól esik nekem a puszta visszaemlékezés is! Legalább percekre feledem, hogy köröttem szivtelen emberek élik viharos napjaikat. Szent ez a megemlékezés, mert tiszta, mint a bércekre szállt hó és üditő, mint a permetezve hulló szüzi harmat. Olyan ez, mint a kristályforrás, melyhez a munkás messze határból is visszatér, mert az avarban és az ugaron, ahol verejtékezve dolgozik, csak bűzös pocsolyákat lelhet. . . . Nem reményt táplálok, csak az első és utolsó szerelem fáklyáját nem hagyom kialudni. Nehéz utamon jól esik átható sugára. Folyton eszembe juttatja, hogy a jó Isten csak azért nem adta nekem Irmát, mert egészen a saját szolgálatára választott. Legyen meg az Ő szent akarata! Áldom bölcs végzését és környezetemmel meg magammal küzdve török előre, hogy

becsületes, igazi jámbor és hasznos szerzetes legyek, aki senkinek sem okozok egyebet, csak örömet és vigasztalást.

Küzdelem lesz egész életem, de mi emberek csak igy vagyunk: ahol megvannak az anyagiak, ott a lélek nyugtalan, ahol meg a sziv, a lélek nyer kielégitést, ott az anyagiakban mutatkozik hiány. Ebben meg kell nyugodnunk. Hiszen már Solon megmondta: „Halála előtt senki sem boldog!“ A keresztény korban azonban nem szabad ezt az elvet általánosságban kimondani, mert a keresztény boldog lehet már e földön is, csak hite szerint éljen. Öröm és megelégedés kisérik akkor utján, akár a családi tüzhely körében, akár a szerzet magányában tölti életét. Lám, én is boldognak mondom már most is magamat, mert bár küzködöm, bár szivem gyakran felsajog, mindig megnyugszom az Ég akaratán, ki bizalmamat édes lelkinyugalommal jutalmazza, valahányszor jól harcolok.

Egyelőre elég is ennyi. Ha szivem megint áradni kezd, ismét tollat fogok, hadd örökitsem meg küzdelmes perceimet... Et haec olim meminisse iuvabit. És jól fog esni valamikor ezekről megemlékezni!

Rohoncon, 1899 augusztus 25.

Váci rendházunkban nagy máma a sürgésforgás. Megérkeztek az uj noviciusok.[1]) Két

[1]) Novicius magyarul ujoncot, próbaéves szerzetesjelöltet jelent. A kolostorba lépőknek ugyanis egy, esetleg két évet, mint próbaidőt kell kitölteniök és csak azután tehetnek szerzetesi fogadalmat, ha alkalmasoknak bizonyulnak. A próbaév noviciátus.

esztendő előtt én is köztük voltam. Mindenre emlékszem.

Eszembe jut egész belépésem. Teljes életemben papnak készültem, csak Irma iránt való szerelmem tántoritott el egy kis időre. Talán azért tette ezt a jó Isten, hogy ezzel a szent érzelemmel őrizze meg, sőt nemesitse keblemet. Irma nem lehetett az enyém, legalább ugy tudtam s én ráléptem a kijelölt göröngyös utra. Kora tavasz volt, mikor a bencés tanáraim kihirdették a kegyesrend pályázatát. Szivrepesve pályáztam és lelkendezve siettem haza, hogy közöljem elhatározásomat. Szegény, jó anyám halálos betegségből lábbadozott. Még most is látom. Ott feküdt ágyán, ezüstfehér haja szentek koszorujaként nyugodott gondoktól barázdált homlokán. Sápadt volt és gyenge, mint az árnyék. Nem örült elhatározásomnak. Az egész család ellene nyilatkozott. Drága anyám magához ültetett és kért, jól gondoljam meg a dolgot. Nem akar befolyásolni, tizennyolc éves vagyok, tudnom kell, mit teszek. Egyik gyermekét ő is Istennek ajánlotta, de ha már pap akarok lenni, inkább világi papnak menjek, legalább családunkon is segithetek. De nem kényszeritenek. Gondoljam meg bátyáim tanácsát, végezzek gazdasági akadémiát és jogot, protekciónk felhasználásával menjek külföldi tanulmányutra s akkor ugy is szép pályafutás előtt állok. Minden teljesen hasztalan volt. Hiába kértek, marasztaltak szerzetestanáraim, pályáztam és leirhatatlan boldogság töltötte el egész valómat, mikor megtudtam, hogy Isten szolgái közé választott, bevezetett a kegyes tanitórendbe. Sógorom kisért el Vácra. A ház-

főnök durva udvariatlansággal fogadott bennünket: le se ültetett, kezet sem fogott. Ez a szeretetlenség végtelenül kinosan érintett. Ha kedves noviciusmesterem nem fogad oly testvéri szeretettel, talán rögtön vissza is utaztam volna. A házfőnökkel nem is békültem ki soha. Ő tanitotta a próbaév alatt a magyar nyelvet. Első gyakorlatul le kellett irnunk az utat hazulról Vácig. Én megirtam, hogy fájó szivvel váltam el szüleimtől és testvéreimtől, magasztos hivatásom tudata azonban megvigasztalt. A házfőnök ridegen rám rivallt: „Hát ha nehezire esett a válás, miért jött ide. Nem hivta senki, föl is ut, le is ut, mehet.“ Akkor még nem tudtam, hogy szerzetesnek nem szabad szüleit és testvéreit szeretni. A kegyeletsértő támadás szivembe nyilallott s a fájdalom könnyeket csalt szemembe. Ezek voltak szerzeteséletem első könnyei!

Különben sógoromtól elválva, hamar elvegyültem uj társaim között és néhány régi ismerősömmel egészen boldogan vártuk a reverendát. Előbb azonban megvizsgált még bennünket az orvos: látunk-e jól, ép-e a tüdőnk, stb. Aztán egy bizottság sorra megkérdezte tőlünk, nem tettünk-e valakinek kötelező házassági igéretet, nincs-e adósságunk, törvényes gyermekek vagyunk-e, nem voltunk-e más szerzet tagjai stb. Feleletünk hitelességét a bibliára tett esküvel erősitettük meg. Még azt is megkérdezték, nem undorodunk-e a bortól, mert ez fölszentelést gátló ok lenne.[1])

[1]) A misénél bort kell inni, mely a katolikus vallás felfogása szerint a pap szavaira Krisztus valóságos vérévé válik. A misező pap tehát Krisz-

Egyikünket sem utasitottak vissza. Tavaly akadt egy törvénytelen gyerek.

Másnap már reverendában csetlettünk-botlottunk és alig vártuk, hogy bevonulhassunk a noviciátusba.[1]) Milyen zavartalanul boldognak hittük még akkor a szerzetes életet! Az is volt egy évig, mig a vasfegyelem béklyókba szoritotta azokat is, akik a keresztény tökéletesedés utján nem igen haladtak saját jószántukból előre. Oh, milyen vallásos, milyen buzgó, milyen hétrét görbedő volt akkor még az is, aki máma, már csak muszájból végzi el ugy-ahogy lelkigyakorlatait. Oh milyen szivesen szállnék vissza abba a próbaévbe, a vasemberek, az apostolok műhelyébe! Lelkem felfrissülne s csüggeteg elmém megtelnék derék mesterem szent intelmeivel!

Rohoncon, 1899 augusztus 27.

Ma két esztendeje fogadtam én is az Ur oltára előtt: „Voveo castitatem, paupertatem, obedientiam peculiaremque curam circa puerorum eruditionem[2]) Milyen fenséges eszmék, de egyuttal mekkora lelkierőt is követel megvalósitásuk! Mekkora meghatottság szállta meg bensőmet azon a napon!

Az egész szertartás előttem áll. A meleg augusztusi nap verőfénye már ott égett, ragyogott noviciátusunkban, mikor megszólalt

tus vérét issza, már pedig ezt csak jó gusztussal szabad inni s épp azért nem lehet pap bornemisszából. A bortól irtózni tiszteletlenség volna Krisztus vére ellen.

[1]) A próbaévesek számára szigoruan elzárt épületrészt is igy hivják.

[2]) „Fogadok szüzességet, engedelmességet és gyermekek gondos nevelését.“

csengetyünk és mi valamennyien sietve lépdeltünk a fehérre meszelt, világos folyosón át házikápolnánk felé. Benyitottunk. Sötét volt minden. Az ablakon beszürenkező homályban csak lassanként kezdtünk a látáshoz szokni. Feketével volt minden bevonva, mint gyászmisénél. Az oltár disztelen, csak néhány fekete száron pislogtak sárga viaszgyertyák. A padlóra is fekete posztó borult, melynek négy sarkán szintén viaszgyertyák égtek. Korszerint sorba álltunk a poszton, akár egy halálra kész fekete hadsereg. Legidősebbikünk kérte az oltárnál vecsernyepalástban ülő házfőnököt, próbaévünk letelte után fogadjon bennünket a rend tagjai közé s bocsásson bennünket szerzetesi egyszerü fogadalmunk letételéhez. Egyet sem fosztottak meg közülünk e kegytől. Sorba az oltárhoz léptünk és térdelve felolvastuk eskünket.

Mikor minden végeztünk, a posztón arcra borultunk, idősebb rendtársaink pedig fekete lepellel letakartak bennünket, mint halottakat. Csönd lett. Csak a szertartást végző házfőnök szavai hangzottak el: „Mortui estis et vita vestra est abscondita.“[1]) Nehány pillanatig megint siri csönd. Aztán ujra a házfőnök kezdte: „Surgite iam fratres in Chriso qui novum hominem induistis veteremqu exuistis[2]) Feláltunk. A jelenlevő rendtagok a Te Deumot[3]) mondták és sorba csókoltak bennünket annak a jeléül, hogy testvérekül fogadnak bennünket. Milyen édes érzés reszketett át keb-

---

[1]) „Meghalltatok és életetek el van rejtve.“

[2]) „Keljetek már fel Krisztusban testvéreim, akik uj embert öltöttetek fel és a régit levetettétek.“

[3]) Téged isten dicsérünk.

lemem! Szerzetes vagyok tehát, az Ur szolgálatára méltatta csekély személyemet! És a testvériesség meg igazi szerzetesi egyszerüség is boldogsággal töltötték meg szivem minden zugát. Sirva távoztam a noviciátusból, mely valóban uj emberré gyurt át: önfegyelmezéshez szokott, belső életet élő emberré. Mekkora boldogság lesz haladni a megkezdett uton, napról-napra előbbre jutni a keresztény tökéletesség utján és közeledni Krisztushoz, a jó Pásztorhoz, ki annyira szeretett bennünket, bünös embereket, hogy vérét ontotta értünk. Életét adta megváltásunkért s nagy müvének folytatását ránk, papokra bizta. Vajha szeretetének csak egy paránya élne bennünk, elvilágiasodás helyett szent tanitásainak élnénk és isteni példáját követnők! Oh, hogy fáj nekem mindennek ellenkezőjét látnom, hogy fáj Krisztus szolgáinak elaljasodását szemlélnem!

Hozzád fordulok édes, jó Jézusom, légy te az én vezérem, őrizz, igazgass, oltalmazz, csüggedésben vigasztalj, hogy nyomdokaidat követve, örömest viseljem a rám sulyosodó terheket, békével türjem a gunyt, az üldözést. Fegyverezz fel lelki erővel, hogy minden nehézséget leküzdve, Neked tetsző szerzetessé fejlődjem. Adj bátorságot, kitartást, tehetséget, hogy tévutra terelődő szerzetestársaimat is Hozzád vezessem s aztán velük együtt annál hathatósabban müködjem a Te dicsőségedre!

Rohoncon, 1899 augusztus 30.

Ha az ember komolyan elhatározta, hogy csak mások boldogságát igyekszik előmozditani, kövesse a szentek példáját: ölje meg

magát. Azt akarom ezzel mondani, hogy legyen igazán önzetlen, feledkezzék meg teljesen önmagáról, zárja el jól érzelmeit és gondolatait, sohase engedjen utat a kitörni vágyó sóhajnak, sohase adjon hangot a megszólalni kivánó panasznak, fájdalomnak. Nehéz ez a feladat, de az Ég kegyelmével folytonos gyakorlás révén megoldható. Részben talán már nekem is sikerült a megoldás, néha azonban mégis csak kifejezem szükségtelenül is nemtetszésemet. Most is igy jártam. Kibökkentettem, hogy zokon esnek atyámnak papok ellen szóló beszélgetései. Egyik nővérem közölte is ezt atyámmal, aki aztán kijelentette, hogy csak tréfa volt az egész. Észrevettem azonban rajta, mennyire rosszul esett neki, hogy megbántott szavaival. Ugy fájt nekem ez a másnak okozott fájdalom! Legjobb minden, másokat csak legkegkevésbbé is kellemetlenül érintő dolgokat elhallgatni. Miért bántsak, miért szomoritsak másokat, ha saját, bár gyakran keserü, igen keserü fájdalmam árán megkimélhetem őket.

Főleg itthon és most. Atyám állás nélkül van. Az egy személyben földbirtokos, budapesti többszörös háztulajdonos, vicinális igazgató és liberális képviselő titokzatos nőrokona kimarta helyéről, mert nem alázkodott előtte. Szerény bérházban huzódnak össze szeretteim. És mégis hogyan palástolják előttem gondjaikat, mekkora szeretettel öveznek körül. Összeszorultak a lakásban, nekem azonban külön kis szobát adtak, hogy mindenkor zavartalanul imádhassam benne a jó Istent, aki mindig oly bölcsen gondoskodik rólunk. Azt hiszik, teljesen boldog vagyok. A finom érzésü anyai

sziv ugyan sejti, hogy szivemet bánat nyomja, de mindig megnyugtatom. Miért növeljem bánatát. Miért mondjam el neki, hogy a szerzetben nem találtam meg azt a nyugalmat, azt az idealizmust, melyet reméltem, miért keseritsem el azzal, hogy szerzetestársaim rossz szemmel nézik buzgóságomat, hogy gyülölnek, hogy kigunyolnak! Sziv, inkább hasadj meg, mint egy panaszos hangot hallass!

Néhány nap mulva különben vége a vakációnak s én ujra szerzetestársaim között leszek. Az idei év biztosan több örömet hoz, mint a tavalyi, mert régi társaim egyetemre mentek, helyükre pedig a noviciátusból jönnek ujak s ezeket kétségtelenül sikerül a jó uton megtartani. Igy hát mi leszünk többségben, akik az igazi szerzetesszellemet akarjuk magunkban ápolni, akik komolyan valóra igyekszünk váltani Krisztusnak tökéletesedést parancsoló szavait. Igaz, kicsi még ez a többség, de olyan, mint a mustármag, mely hatalmas fává növekszik, hogy jótékony árnyékában száz meg száz fáradt halandó nyerhesse testi, lelki felüdülését. Tudom, a jó Isten nem hagyja el törekvő szolgáit, hanem felvértezi őket szent malasztjával, hogy igazi szerzetesekké fejlődhessenek s másokat is azokká tehessenek.

Kecskeméten, 1899 szeptember 24.

Édes szeretteim köréből távozván, visszaérkeztem. Hová? Szerzetbe? Boldogság, csend honába? A jámborság és istenfélelem hajlékába? Nem. Azaz, hogy szerzetbe igen, de olyanba, melyben a fiatal tagok legnagyobb

része abban találja a virtust, hogy rendetlenségben felülmulja egymást — egy-két szájhős vezetése mellett.

Mikor már mindnyájan együtt voltunk, megpróbáltuk tavalyi terveink valóra váltását: a szerzetesi, papi lelkület ápolását. Rózsafüzéregyletet akartunk alakitani, részvétel hiányában azonban le kellett erről mondanunk. A többségnek nem kell rózsafüzér, amint nem kell tüzbe és szemétre hajitott skapuláréja sem.

Hogy ezek a szerzetesek nem térdelik végig a legszentebb miseáldozatot, az még érthető, de hogy Urunk keresztáldozatának vérnélküli megujitása közben leckét tanulnak, tere-ferélnek, vagy épen erkölcstelen könyveket olvasnak, az mégis csak felháboritó. És hiába kérjük, hiába intjük őket, ha már papi köntöst hordanak, legyenek, vagy legalább igyekezzenek valóban is papokká, becsületes szerzetesekké alakulni. Kikacagnak, kigunyolnak bennünket. Táboruk hamar többségre verődött, mert a noviciátusból érkezettek közül is sokat magukhoz csatoltak. Mintha csak azt akarnák bebizonyitani, hogy a pogány iró szavainak igazságát a kereszténység sem tudja megdönteni, az ember mindig elmondhatja magáról: „Video meliora proboque sed deteriora sequor“.[1]) Mintha a malaszt, az isteni kegyelem nem erősitené meg az embert a rossz legyőzésére! Mennyire mások voltak ezek az emberek a próbaév alatt. Csupa szent, vagy legalább is szentjelölt! Alázatos-

---

[1]) Látom a jobbat, helyeslem is, de a rosszabbat követem.

ság, buzgóság, engedelmesség terén jóformán versenyeztek egymással. Ugy irtottuk, gyomláltuk, pusztitottuk lelkünkből a gazt, mintha mindnyájan komolyan uj emberekké akartunk volna válni. A próbaév letelt, a vasfegyelem engedett, a mester nincs folyton sarkunkon, hogy önállóan tanuljunk járni, hogy a külső fegyelem póráza helyett a belső önfegyelmezéshez szokjunk és ime, a sok szentből a szerzetesélet parodizálój letta.

Ez az oka, hogy egész lényemben megrendültem. Szinte önmagammal kezdek meghasonlani. Két év után sem tudom magamat *ezekbe* a szerzetesi állapotokba elhelyezni. Szeretnék, vágyva vágyódom igazi, tisztességes szerzetes lenni, de nem tudom, lehetséges-e ez? Van-e egyáltalában ilyen s nem játék, nem álom, nem csupán illuzió-e az egész? Mi is lesz az én, alapjában megbolygatott lelkületemmel?!

Mi a jó és mi a rossz? Ez a két kérdés gyakran foglalkoztat most engem. Vajjon mi néhányan vagyunk-e a helyes uton, vagy társaim többsége jár-e a jó csapáson, valóban nem tudnám megmondani. A szerzetesi szabályokat mi tartjuk, de szabad-e, kell-e, lehet-e azokat komolyan venni? A többség ellentmond ennek, mintha az egész szerzetesintézmény csak gyönyörü szép eszmény volna, amelyet valóra váltani csak megszentségtelenitéssel lehet. Nincsenek tehát igazi szerzetesek? Csak külszin, csak farizeusság, csak világcsalás a némelyeknél látható életszentség? Vagy talán csak nekem nem való e pálya? Csak én nem születtem szerzetesnek? De hát akkor miért

hivott volna ide a bölcs Gondviselés? Hogy keserü tapasztalattal gazdagulva távozzam s az emberektől minél kevesebb eszményiséget remélni megtanuljak? Hol lehet tehát az igaz jóságot, a tökéletes összhangot, a lehetséges idealizmust feltalálni? Hol lehet az ember igazán jellemes, Istennek tetsző? Hol lel a nyugtalan lélek nyugalmat s a sziv, ez a minden nemest és szépet forró szerelemmel körülölelő sziv, boldogságot? Oh, mily sokat is kell szenvedni az igazért hevülő szeretettől, áradozó szivnek!

Kecskeméten, 1899 szeptember 30.

Boldogságunk egészen környezetünktől függ. Ha ez nem felel meg egyéniségünknek, vagy épen ellenkezik vele, sőt ha irigységgel és gyülölettel eltelve, nemes céljainkat megsemmisitéssel fenyegeti, egész valónk megrendül, szivünk felzajog és lelkünk a megoldhatatlan kérdések egész rajával bibelődik. Belépésem előtt a soproni domonkosok gvardiánja magához kéretett és beszélgetés közben igyekezett engem magukhoz hivni. A kegyes tanitórendet, mint elvilágiasodott, megromlott szerzetet, keményen elitélte s náluk még az eretnekeket is jobbaknak tartotta. Azt mondják, ez a gvardián grófi család sarja és viharos mult után hivta meg őt az Isten szolgálatára. Mint annyi kiváló szentet, szent Norbertet stb. is. Szenvedélyektől ment egyénisége, megállapodott jelleme jótékonyan hatottak rám, utamtól azonban nem tudtak eltériteni. Meg voltam győződve arról, hogy az ember erős akarattal mindenütt becsületes maradhat. Elvégre csupa szentekkel a domon-

kosok sem kérkedhetnek. Lám, Sopronban is addig-addig járt föl a kórusba énekelni egy aranymüves gyönyörü fiatal leánya, mig az egyik barát gazul hálójába nem ejtette. Aztán meg magam is néhány évvel ezelőtt Sopronba utazva, láttam, amint az egyik vonatszakaszból egy tanitónővel együtt igen meghitten jött ki egy páter, Sopronban pedig a kupé ellenkező oldalán ugy szálltak le, mintha idegenek lettek volna. Az is köztudomásu Sopronban, hogy az egyik Széchenyi inasa protestáns leányt akart elvenni, a grófnak kivánságára azonban katolikus hitre akarta tériteni. Egy domonkos barátra bizta a katolikus hittanban való kioktatást, a páter azonban erkölcstelen támadásokkal zaklatta a menyasszonyt, amiért is az faképnél hagyta és sohasem tért vissza egyházunkba. A krisztusi szellemet tehát a domonkosok sem igen terjesztik. Mert bujkálásuk, zárkózottságuk még nem bizonyitja ártatlanságukat. A magam részéről a leghatározottabban elitélem mindazokat, akik a „mundus vult se decipi, ergo decipiatur“ [1]) elvét követik. A nyilt bünösöket többre becsülöm náluk. Azért nem is hallgattam a kegyesrendieket ócsárlók szavára s meg voltam győződve arról, hogy a jó Isten segiteni fog engem ott is előhaladásomban.

Most azonban végtelenül lesujtanak a tapasztalatok. Irtam is egyik tekintélyes állást betöltő atyai bencés barátomnak Pannonhalmára, feltártam viszonyainkat és megkérdeztem, nem léphetnénk-e át néhányan hozzájuk. Ma kaptam meg válaszát. Őszinte szeretettel vigasztal, az

[1]) A világ akarja, hogy megcsalassék, csaljuk meg tehát.

átlépésre azonban nem nyujt semmi reményt. Egyik tanitórend nem vesz át szivesen a másiktól embert, főleg előkelőbb, gazdagabb rend nem fogad szivesen körébe szegényebb szerzetből jövőt. Aztán meg, irja, fölösleges is volna próbálkozásom: csöbörből vödörbe esnénk és eszményiségünk csak ujabb csapást szenvedne az átlépés után. Ha már mindenáron pap akarok maradni, próbálkozzam csak meg a piaristáknál szerzetessé válni. A vallásosság és erkölcsösség náluk sem áll magasabban, mint egyéb szerzetekben.

Azt hittem, náluk már megindult a reform; az uj nemzedéket már igazi szerzetesi szellemben nevelik s ime, a legilletékesebb rendtagok egyike árulja el, hogy az ő noviciatusuk kapujára is legméltóbb fölirat volna: „Ti idealisták, akik ide beléptek, tegyetek le minden reménnyel!“ Egészen le vagyok sujtva. Megpróbálok valódi szerzetessé fejlődni, de, ha nem lehet, távozom. Inkább a legszerényebb viszonyok közt becsületes világi leszek, mint ily körülmények közt pap, esetleg rossz pap.

Kecskeméten, 1899 október 1.

Délután négy órakor hárman bejelentettkü a prefektus urnak, hogy a többség garázda viselkedését nem türhetjük tovább, kilépünk.

Kecskeméten, 1899 október 16.

A harmat még ott könnyezett a sárga falevélen, mikor a minap kisétáltam kertünkbe és sirtam keservesen. Ezek voltak szerzetes életemnek másod- és talán utolsó izben hullott könyei. Sohasem mertem volna még csak

álmodni sem, hogy ilyen züllöttség uralkodjék szerzetesek között!

Elsején épen együtt ültem rokonlelkü társaimmal a kertben és meséltem a tavalyi állapotokat, amelyekhez képest mégis csak haladtunk már egy kicsit. Tavaly olyan kevesen voltunk a noviciatusi szellemben tovább élni kivánók, hogy szólni is alig mertünk. Mikor aztán mégsem türhettük, hogy társaink tovább is semmibe vegyék a szent misét, szórakozzanak prédikáció közben, megkértük, sőt erélyesen fölszólitottuk őket, hogy legalább a vallási cselekményekben résztvevő világiak megbotránkoztatásától tartózkodjanak; durván leszidták az apánk Istenét; mikor pedig a prefektus ur szobájában rendreutasitotta őket, leszedték cingulusaikat, hozzácsapták és kijelentették, hogy ha békében nem maradhatnak, kilépnek valamennyien. Napokig cingulus nélkül jártak iskolába — és győztek. A rend szegény, sok pénzt költött már kiképzésükre, elsimitotta hát az ügyet. Ők győztek s nekünk hallgatnunk kellett. De idén már mégis többen vagyunk, többet tehetünk.

Még be se fejeztem szavaimat, mikor őrült száguldással futott ki hozzánk Pista és rémüldözve hozta hirül, hogy ott benn verik Endrét. A legnagyobb felindulással rohantunk a házba, de a csata már véget ért és az argumentum ad hominem, daganatokban nyilatkozott meg szegény Endre fején. Akik szóval nem birták a vitát, győztek ököllel. Erre jelentettük be kilépésünket. „Szerzetes“-társaink örültek diadaluknak, mi meg elkeseredve szőttük a kilépést követő terveinket. Szükebb körünk is

megoszlott. Mindössze hárman mertünk az erőszakosakkal szemben a legvégső eszközhöz is folyamodni. A többiek gyáván cserbenhagytak bennünket. Sirtak, sajnálkoztak, mikor tenni kellett volna. Féltek szembeszállani az életküzdelemmel. A házfőnök, mikor neki is bejelentettük szándékunkat, atyai jósággal beszélgetett velünk. Nem akar erőszakkal visszatartani bennünket, de ajánlja, fontoljuk meg, nem a kilépés volna-e épen a legfonákabb eljárás részünkről. Ha komolyan lelkesedünk az idealizmusért, akkor egyenesen nekünk, akiknek nagyobb a müveltségünk, legszentebb kötelességünk mindent elkövetni társaink megjavitása érdekében. Hiszen ha magukra hagyjuk őket, céljukat elérik, egész szabadon garázdálkodhatnak. Három napi meggondolás után a megmaradás mellett döntöttünk. Megpróbáljuk. Nem látunk, nem hallunk semmit abból, ami körülöttünk történik. Csak a végső célra: az öntökéletességre forditjuk szemeinket s akik e cél sikeresebb megvalósitása végett társulatba léptünk, ezután már egyenként leszünk kénytelenek előretörni magános ösvényeinken. Az Ur Jézus erősitse meg csüggedt kebleinket, hogy a dicsőségért ujra felvett harcot sikerrel harcolhassuk végig!

Kecskeméten, 1899 október 17.

Ma egy éve kelt Irmának hozzám intézett első és valószinüleg utolsó levele. Harminc nap mulva, ha nem válaszolok, szerelmem megszüntét biztosra veszi. Nem válaszoltam, pedig még most is forrón szeretem. Ő biztosan azt hiszi, elfeledtem, mint én is azt hit-

tem egykor, nem szeret. Oh, boldog boldogtalanságot, édes keserüséget szülő diákkorom! Hogy rajongtam azért a leányért, hogy óhajtottam volna vele legalább néha hosszabban beszélni s a végzet csak pillanatokat juttatott nekünk. A jó Isten tudja, hogy miért kellett ennek igy történni. — A multnak minden emléke megújul lelkemben. Eszembe jut, hogy örültem, mikor a Rábca partján emelkedő kis ház ablakában láttam őt és hangját hallottam. Aznap minden szekundáim dacára boldog voltam. Fel-felkerestem leveleimmel, de ő jól nevelt leányként nem válaszolt. Azt hittem, nem szeret, nem akartam hát terhére lenni s a másik évre Sopronba mentem gimnáziumba. Nem tudtam feledni belépésemig, sőt — mostanig. Későn érkezett már a levele: esküm tiltja a választ. Szenvedni fogok hát, megtöröm legalább szivem, mert hisz legyőzni nem tudom. Szeretni fogom siromig, válaszolni azonban nem fogok. Nem szabad. Hadd legyen nálam derekabb lélekkel boldog. Nem szünöm meg érte hőn imádkozni, hogy az Ég minden áldása bőven szálljon rája. A szenvedés töviseit szivesen hordom én, csak az ő utján viruljanak szép rózsák. Legyen az összes női erények rendithetetlen szirtje, szerető és szeretett hitves, boldog anya, felebarátjai vigasztalója. Szüz Mária, édes anyám, a Te pártfogásodba ajánlom Irmát, légy gyámola, légy jóakarója s eszközölj ki számára szentséges Fiadtól akkora boldogságot, amekkora az én mélységes bánatom.

Este fél kilenc után.

Egy Hohenzollern hercegnő képét láttam.

Majdnem olyan szép volt, mint Te, egykori Boldogságom. Megint lelkem előtt állt az eszményien átszellemült arc, az a szivig ható gyönyörü szempár, mintha mindig az édes remény könyeiben égne. Oh, lánykám, csak képedet birhatnám, ha már tégedet el kellett veszitenem! Megkönnyebbülnék látásán, apadna bánatom és szivem könnyebben viselné gyötrelmeit. Talán még megkaphatom, talán még találkozhatunk, ha nem itt, hát majd a — másvilágon. De Te ott sem lehetsz enyém, mert nem szeretsz, pedig ott is csak azok lesznek párok, akik szeretik egymást. Én ott is árván, egyedül bolyongok. De nem! Ott látom, boldogságodat, tudom, hogy örökké boldog vagy s ez megvigasztal majd és megkönnyiti Rólad való lemondásomat.

Kerülő uton érkeztek hozzám sorai. Az esztergomi szemináriumba voltak cimezve s onnan küldte el Gyula barátom, volt osztálytársam, miután megigértem, hogy erős leszek elolvasásukkor. Erős is vagyok. Esküm megacélozott és földi halandóért, még forró szerelmem egyetlen tárgyáért sem távozom szerzetemből. A jó Isten engem fogadalommal szolgálatára hivni kegyeskedett, szent örömmel kell kitüntetését fogadnom. Minél hivebben teljesitem szent parancsait, annál inkább meghallgatja Irmáért Hozzá szálló imádságaimat. És ha ő boldog, ha ő az ég kegyeltje lesz, mit törődöm a szivemet, lelkemet tépő fájdalommal!

Kecskeméten, 1899 december 1.

Névnapomat ülöm. Szomoru őszi nap van. Sirni szeretnék. Fáj a szivem, majd megsza-

kad. Szegény szivem, mennyi tenger érzelem hullámzik benned, de mind csak — bánatos. Öröm többé nem vár reám, mert nem szabad szeretnem. Évek mulva sem tudok feledni, sőt egyre forróbban szeretek. És mégsem lehetsz enyém, lelkemnek Eszménye, szivem Bálványa. Hozzád intézi bús szivem kéréseit, utánad száll el sóhajom, de Te nem felelsz: nem hallod panaszomat. Mi boldogok lehetnénk együtt! Neked még virul örömvirág, mert nem csalódtál, választottadról le nem mondtál. Nekem még boldog napjaim, sőt óráim sem lesznek. Utamon csak a passiflora[1]) üti fel fejét. Nem vádollak, hogy idején nem irtál. Az isteni Bölcseség utjai kifürkészhetlenek, ő semmit ok nélkül nem tesz velünk. És mégis meg-megroskadok hivatásom súlya alatt. Az ész világos látását a sziv vergődése elhomályositja. Végtelenül lehangolt vagyok. Társaim vigan zenélnek, én is eljátszom egy nótát, hadd zengjen a bús cimbalom:

„Titkon sirok, ne lássa más,
Fáj nekem a vigasztalás;
Vigasz, remény, csak puszta szó,
Nem ily fájó szivnek való!“

A szomoru nótából is elég volt. Még játszani sincs kedvem. Minden keserüség életre kel ma bennem. Szegény szüleimet öreg fővel nélkülözve, a papságot gyűlölve, a munkást hiába fáradva, a közös boldogságot alapjában megtámadva látnom, fáj, fáj a sirig. Korán keserü tapasztalatokra kellett szert tennem. Nélkülözésekben, keservekben gazdag gyermekkor, egy édes érzeményt ki nem elégitő ifjukor, most

[1]) Szenvedések virága.

csalódásokat adó napok: ez életem folyása eddig. Mit várhatok a jövőtől egyebet, mint csupa kínt és gyötrelmeket!

Kecskeméten, 1899 december 10.

Délben ns. és ft. Francsics Norbert főigazgató ur tiszteletére ünnepélyt rendeztünk az ebédlőben. Az ünnepi beszédet én rebegtem. Hozzám méltó volt a beszéd is, előadás is: — gyarló. Az ünnepelt válaszában rendünk iránt való kötelezettségeinkre figyelmeztetett bennünket és erősen szivünkre kötötte, ha már megfogtuk az eke szarvát, ne tekintsünk többé hátra, mert az nem jellemes eljárás. A szerzet vagyont költ ránk és nekünk nem szabad hálátlansággal fizetnünk. Igaza van. Legalább igy, a hideg ész rideg számitásai alapján, teljesen igaza van.

Sokat ad nekünk a szerzet, de megadja-e mindazt, mit tőle reméltünk és joggal elvárunk? Lakásban, élelemben, ruházatban nincs hiányunk, tanári pályánkra is gondosan készit bennünket, de ezért léptünk-e be, vagy tán valami másért: az öntökéletesitésért s mások lelki megmentéseért?! A noviciátusban ezt tanultuk: „Professio religiosa est legitima solennisque votorum ad perfectionem Christianam ducentium coram superiore ordinis nuncupatio et ab eodem Dei et Religionis nomine eorum in perpetuum acceptatio.[1]) Tehát a keresztény tökéletességre köteleztük magunkat, fogadalomtanunk szerint pedig

[1]) A szerzetesi eskü a keresztény tökéletességre vezető fogadalmaknak a rendi elüljáró előtt való megfogadása és azoknak az ő részéről az Isten és a szerzet nevében örökre való elfogadása.

„a szentiratokban nekünk annyira ajánlott keresztény tökéletesség nem más, mint maga a szeretet tökéletessége, mely az emberi értelem és akarat Istennel való összekapcsolásában és a világ hiu és mulandó dolgaitól való elfordulásban áll. Épp azért törekedni a tökéletességre, annyi, mint az Istennel való együttélésre és a világtól való elkülönitésre törekedni. *Minél szorosabb ez az Istennel való összeköttetés és minél határozottabb a világ mulandó dolgaitól való elkülönülés, annál nagyobb a keresztény ember tökéletessége*". Mindent megtalálok itt nálunk, csak ezt a jó Istennel való egyesülésre és a világtól való elfordulásra irányuló törekvést nem.

Egészen másnak, sokkal szebbnek, sokkal eszményibbnek képzeltem a szerzeteséletet! Most pedig csupa szemétbe ütközöm. Ha ilyen készülettel lépnek a papok az életbe, nem csudálom, ha csak megvetéssel találkoznak . . . Ki mer itt közülünk a keresztény tökéletességről beszélni? Kinevetik, ha csak célzásokat is tesz rá. A fő az iskolai lecke megtanulása, a jó bizonyitvány, utána pedig a pipa, kugli és trágár beszéd. E cinizmus láttára az ember lassanként mindenben kételkedik s a legeszményibb dolgok, melyek egykor lelkesedésünk főtárgyai voltak, nevetségesekké kezdenek válni. Hogy merik ezek a szerzetesek semmibe venni az imádságot, megmosolyogni a fogadalmakat, ha hisznek Istenben? Hogy merik kigúnyolni, lesajnálni, igaz szerzetesszellemre törekvő társaikat? . . . Ifjuságom legszebb álmai kezdenek szétfoszladozni,

A fogadalomtanban külön fejezetben tanul-

tuk: „Nagyon téved, aki azt hiszi, csak a noviciátusban kell megtartani azokat, amiket a noviciusok szabályai az Isten szerelméről, az önmegtagadásról, a szenvedélyek fékezéséről, a világiaktól való elvonulásról, a vágyaknak fogadalmak megtartása révén való zabolázásáról, hasonlókép a silentiumról[1]) a szerénységről, az imádság, elmélkedés meg szent olvasmány buzgó végzéséről, az alázatosságról és egyenruháról, aztán meg a szeretetről, szelidségről és türelemről előirnak". Ezek megtartását a konstituciók[2]) is megkövetelik. Mint a katonának a gyakorlatoknál tanult szabályokat csatában még szorgosabban kell betartani, úgy a szerzetesnek is egyre hivebben kell a noviciátusban eltanult utmutatásokhoz ragaszkodni. De ki teszi ezt közülünk? Az előirásos gallér helyett valóságos kéményeket hordanak, cingulusukat bokrétákra kötik s a külső szabálytalanságoknak egészen megfelelően mellőzik a lelki olvasmányokat is. Kinevetnek, ha Kempist[3]) csak asztalomon is lelik. Mit nekik az imádság, lelki olvasmány? Boccaccio, Zola, Maupassant kedvesebbek. Az olasz és francia disznóságot gyönyörrel élvezik és a maguk elbeszéléseivel füszerezik.

---

[1]) Szó szerint „csendet" jelent. Szerzetes értelemben pedig azt az időt jelenti, amelyet a legszigorubb hallgatásban kell eltölteni. Igy noviciatusban az esti imádságtól másnap reggeli utánig egy szót sem szabad szólni. Szentgyakorlatok idején 3—4 napra is kiterjed a silentium. Célja az önfegyelmezés fejlesztése és tényleg össze kell magát szedni az embernek, hogy körülötte járó-kelő társaihoz egy árva szót se szóljon.

[2]) A szerzetesrend alapszabályai.

[3]) Kempis Tamás: Krisztus követése.

Endrével és Palival gyakran elkesergünk, de tenni ez állapotok ellen semmit sem tudunk. Kisebbség vagyunk s hozzá rokonlelkü barátaink nagy része gyáva, nem mer Krisztusért harcba szállni az álprófétákkal. Ezek meg annál jobban elbizakodnak és pórgőggel tunyán akarnának urizálni, bitorolván a szerzetes nevet, vagy inkább öltönyt. Nem fegyelmezett szerzetesek, hanem kényelmesen élő naplopók akarnak lenni. Ha ilyenek a papok, én nem leszek pap, ha ilyen társakra van kilátásom a szerzetestanári pályán, én lelépek e térről és máshol keresem, amit itt meg nem találtam, a becsületes, vallásos, ideális életet. Tudom, fontos ez a lépés, remek szervezetü rendünktől való válásomat jelenti, de megteszem s inkább nyomorban tengődöm, mint igy anyagi jólétben. Én nem tudok kétlelkü életet élni. Ha fogadalmat tettem, vagy megtartom, vagy ott hagyom a lehetetlenségek talaját szántó ekének szarvát. A munka, a szent élet markirozása, tettetése nem fér össze lelkületemmel.

Kecskeméten, 1899 dec. 24.

Karácsonyeste. — Nálad nélkül nincs boldogság. Bánatos a szivem, tele van az Irántad való reménytelen szerelemmel. Ebben a rideg körben ezerszeresen vonzódom Hozzád, mivel csak most tudom igazán, mit vesztettem Benned. Egy szerető szivet, egy mennyországot. Itt nálunk nincs lélek, nincs szeretet, önzők és blazirtak az emberek. Semmi jel sem mutatja, hogy ma a szeretet ünnepe van. Estére kaptunk diót, mogyorót és társasjátékokat; a testvéri szeretet melegéből azonban egy vé-

konyka sugár sem jutott számunkra. Volt sorsolás is az ebédlőben, kaptunk tükröcskét, levélpapirost stb., csak szivet nem nyertünk, csak a családias érzés melegét nem éreztük. Nincs nekünk belső életünk. A fehér asztalon, lakáson és fizetésen kivül kevés közöttünk az összekötő kapocs. Mennyire más volt minden a noviciátusban! Jó mestereink tudták, mit veszítettünk a családban és a veszteséget meleg szeretetükkel igyekeztek pótolni. Hányszor bejött még éjjel is hozzánk a mester, hogy megnézze, nem takaródzott-e ki közülünk egyik-másik és aztán gyengéden betakarta. Hányszor ápolta atyai, sőt több, anyai odaadással betegeinket! Sebeiket mosta, kötözte. Karácsonykor se éreztük úgy árvaságunkat. Szép karácsonyfát állitott számunkra, köréje gyüjtött bennünket és mindegyikünket megajándékozott valami aprósággal. Csekélység volt az egész, de megérzett rajta, hogy szivből jön. El is talált sziveinkhez. Örömest törődtünk bele a vasfegyelembe, szivesen vettük a mester kemény dorgálásait és égő vággyal igyekeztünk utmutatásai nyomán büneinktől szabadulni, mert tudtuk, éreztük, hogy a mester jó atyánk és szerető bátyánk, aki mindenben csak javunkat akarja. Szegény embert bolondnak tartják buzgóságáért, önfeláldozásáért rendtársaim s ahol csak tehetik, kellemetlenkednek neki.

Bezzeg, hiányzik a sziv itt a studiumban[1].)

---

[1]) Studiumnak nevezik a kegyestanitórendben a kecskeméti és rózsahegyi papneveldét, melyben a szerzetesnövendékek középiskolai tanulmányaikat végzik.

Előljáróink a rideg kötelesség alapján állnak és az egyének belső átalakitásával megvalósitható szerzetesi reform helyett a „sic volo, sic iubeo“[1]) elvével akarnak rendet tartani. Ők maguk nem élnek szerzetesekként s igy felette erősen kiri intézkedéseikből, hogy csak ránk akarják erőszakolni a szerzetesi szabályokat. Hiu törekvés! Vagy egy életet élnek velünk és szavak, stentori hang meg nagyképüsködés helyett példájukkal vezetnek bennünket, vagy százszorosan hozzájárulnak szerzetünk züllesztéséhez. A nagy többség elfordul tőlük, mert szigoritással hozakodnak elő, mi, a kisebbség meg nem támogatjuk őket, mert nem tartjuk Isten dicsőségére szolgáló cselekedetnek, az alázatosság köpenyét boritani a gőgre s a hullát erős tömjénfüsttel palástolni. Farizeusok nem leszünk. Én legalább nem s amily megalkuvás nélkül szálltam szembe egyre világiasodó társaimmal, ép oly bátran fogom az előljáróság előtt is meggyőződésemet vallani. Sajnos, hogy a körülmények erre kényszeritenek, de hát előbb kell Istennek engedelmeskedni, mint az embereknek: már pedig itt Isten dicsőségéről és az emberiség jólétéről van szó.

Lám, még a szeretet ünnepén is hadviselésről kell szólanom, de hisz a szeretet uralmáért folyó harcról máskor nem is beszélhetnék időszerübben.

Hazulról, testvéreimtől és rokonaimtól levelek és csomagok jöttek. A szeretet számára nincs távolság. Karácsonyfácskákat is küldtek, meg is gyujtottuk apró gyertyácskáit és körül-

[1]) „Igy akarom, igy parancsolom.“

állva, néhány karácsonyi éneket énekeltünk. Minden arcon meglátszott, hogy gondolatai messze járnak. Ott, ahol talán nagy szegénységben is szebben, melegebben ünneplik meg Krisztus születésének ünnepét, a családi körben. Az én megkínzott lelkem is oda száll és hálát rebeg Urának, hogy atyámat Somogyban megint álláshoz segitette.

„Dicsőség Istennek a magasságban és béke a földön, a jóakaratu embereknek“.

Kecskeméten, 1899 december 27.

Sürüen hull a hó, rászáll kertünk kőfalára, finom gyürüvé vastagszik, mintha csak intene: az ártatlanság egyre erősitett gyürüjével óvjátok magatokat a külvilágtól. Lehet ugyan, hogy a romlott világot akarja a még romlottab szerzetesélet szennyétől elszigetelni. Lassanként rátelepszik a hó egész kertünkre s a szomoruan terjengő faágakat, meg sárga levelekkel, elhervadt reményekkel födött földünket egyformán betakarja. A romlás, a rothadás felveszi mindenütt az ártatlanság palástját. Mindenütt világcsalás! Elnézem a gyors öltöztetést és sietve, keringve földre hulló hópelyheket és közben valóra válnak szivemben Eötvös szavai: „Szomoru lelkem. Szomoru mint a tér, melynek virágozását a hó eltakarta leplével, mint a nagy téli természet, mellyel a sziv rokonnak érzi magát.“ A tér ujra felölti majd diszét, a remény zöld szine tarka virágokkal keverve ékesiti, az én lelkem azonban szomoru marad, az én szivemben nem nő többé örömvirág. Oh, sziv, a te boldogtalanságod labyrint, melyben az önmeghasonlás Minotaurusának kell áldozatul

esned, mert Ariadne számodra nem létezik. Hervadnod, pusztulnod, halnod kell!

Ma van szentgyakorlataink első napja. Milyen különbség ezek és a noviciátusban tartottak között. Mintha csak parodizálni akarnók a noviciátusban tanultakat. Ott áldott jó mesterünk délelőtt és délután viszonyainkhoz mért szent beszédekkel iparkodott bennünket a tökéletesség utján előre vinni. Tanáccsal, utmutatással szolgált, hogyan győzhetjük le a nehézségeket, hogyan irthatjuk ki büneinket. Reggel fél hétkor az első csengetyüszóra és a horarius[1]) „Laudetur Christus!“ köszöntésére hamar keltünk ágyainkból, magunkban imádkozva gyorsan mosakodtunk, öltöztünk, a második csengetésre pedig már ott térdeltünk kápolnánkban közös imádság és elmélkedés[2]) végzésére, majd meg templomunkba mentünk le, hogy végig hallgassuk a szentmisét, amelynek végeztével ebédlőnkben elfogyasztottuk csésze kávénkat és zsemlyénket. Utána sorfalat álltunk a folyosónkon és a köztünk elvonuló mestert a „Bonum

---

[1]) Horarius a neve annak a sorosnak, aki egy hétig legelőször kel, felébreszti társait, tanulásra, imádságra, étkezésre, stb. jelt ad a csengetyüvel, este pedig mikor a többiek már lefeküdtek, bezárja az ajtókat és eloltja a lámpákat. Először nagy félelemmel teljesitettük ezt a hivatalt, mert éjjel emeleti lakásunkról a sötét kápolna csigalépcsőjén kézi méccsel le kellett menni a sekrestyébe, bezárni a kripta lejárójánál levő ajtókat. Később megszoktuk ezt is. — Laudetur Jessus. Christus, magyarul: Dicsérjük a Jézus Krisztust

[2]) Az elmélkedés tárgya Krisztus egy-egy mondása, életének egy mozzanata vagy a fogadalmak: szegénység, szüzesség, engedelmesség.

mane precamur"[1])-ral üdvözölve szobáinkba siettünk porolni, lámpást tisztogatni és a közös hálóteremben felkelés után széthányt ágyainkat meg mosdóinkat rendbehozni.

Nyolckor csengettek, hogy a reggeli elmélkedést leirjuk a kilenckor kezdődő prédikációig. A szent beszédet saját gondolatainkkal kibővitve szintén lejegyeztük, megmaradó szabad időnkben pedig szent olvasmányokkal üditettük fel lelkeinket, gondosan megvizsgáltuk lelkiismeretünket, közben pedig összegyülekeztünk az Urangyala és közös lelkiismeretvizsgálásra.[2]) A sok elméletet gyakorlat váltotta fel: egyszerü, de elégséges ebédünk feltálalva várt ránk, mi azonban éhségünk dacára sem feledkeztünk meg az önuralomról és ki bort, ki egy-egy tál ételt vont meg magától; azt, amit legjobban szeretett. Bizony nem ugy, mint máma. De a testet nem volt szabad elhanyagolnunk. Amint télen tornásznunk, nyáron a Dunában fürdenünk kellett, ugy nem volt szabad elmulasztanunk ebéd után a kezek és száj megmosását sem, mert a tisztaságra nagy pedantériával vigyázott mesterünk. Szent olvasmány, közös rózsafüzér töltötte be délutánunkat, mig a horarius csengője kerti sétára nem szólitott bennünket s mi a mester vezetésével párosan le nem mentünk, hogy egy órát a szabadban üdüljünk. Milyen jól esett végig néznem társaimat, amint szó nélkül, ma-

---

[1]) Jó reggelt kivánunk.

[2]) A lelkiismeretvizsgálás alatt kutatni kell a nap folyamán elkövetetett bünöket, hibákat, esetleg gyakorolt erényeket s ezzel a haladást egyedül biztositó önmegismerésre szert tenni.

esned, mert Ariadne számodra nem létezik. Hervadnod, pusztulnod, halnod kell!

Ma van szentgyakorlataink első napja. Milyen különbség ezek és a noviciátusban tartottak között. Mintha csak parodizálni akarnók a noviciátusban tanultakat. Ott áldott jó mesterünk délelőtt és délután viszonyainkhoz mért szent beszédekkel iparkodott bennünket a tökéletesség utján előre vinni. Tanáccsal, utmutatással szolgált, hogyan győzhetjük le a nehézségeket, hogyan irthatjuk ki büneinket. Reggel fél hétkor az első csengetyüszóra és a horarius[1]) „Laudetur Christus!" köszöntésére hamar keltünk ágyainkból, magunkban imádkozva gyorsan mosakodtunk, öltöztünk, a második csengetésre pedig már ott térdeltünk kápolnánkban közös imádság és elmélkedés[2]) végzésére, majd meg templomunkba mentünk le, hogy végig hallgassuk a szentmisét, amelynek végeztével ebédlőnkben elfogyasztottuk csésze kávénkat és zsemlyénket. Utána sorfalat álltunk a folyosónkon és a köztünk elvonuló mestert a „Bonum

---

[1]) Horarius a neve annak a sorosnak, aki egy hétig legelőször kel, felébreszti társait, tanulásra, imádságra, étkezésre, stb. jelt ad a csengetyüvel, este pedig mikor a többiek már lefeküdtek, bezárja az ajtókat és eloltja a lámpákat. Először nagy félelemmel teljesitettük ezt a hivatalt, mert éjjel emeleti lakásunkról a sötét kápolna csigalépcsőjén kézi méccsel le kellett menni a sekrestyébe, bezárni a kripta lejárójánál levő ajtókat. Később megszoktuk ezt is. — Laudetur Jessus. Christus, magyarul: Dicsérjük a Jézus Krisztust

[2]) Az elmélkedés tárgya Krisztus egy-egy mondása, életének egy mozzanata vagy a fogadalmak: szegénység, szüzesség, engedelmesség.

mane precamur"[1])-ral üdvözölve szobáinkba siettünk porolni, lámpást tisztogatni és a közös hálóteremben felkelés után széthányt ágyainkat meg mosdóinkat rendbehozni.

Nyolckor csengettek, hogy a reggeli elmélkedést leirjuk a kilenckor kezdődő prédikációig. A szent beszédet saját gondolatainkkal kibővitve szintén lejegyeztük, megmaradó szabad időnkben pedig szent olvasmányokkal üditettük fel lelkeinket, gondosan megvizsgáltuk lelkiismeretünket, közben pedig összegyülekeztünk az Urangyala és közös lelkiismeretvizsgálásra.[2]) A sok elméletet gyakorlat váltotta fel: egyszerü, de elégséges ebédünk feltálalva várt ránk, mi azonban éhségünk dacára sem feledkeztünk meg az önuralomról és ki bort, ki egy-egy tál ételt vont meg magától; azt, amit legjobban szeretett. Bizony nem ugy, mint máma. De a testet nem volt szabad elhanyagolnunk. Amint télen tornásznunk, nyáron a Dunában fürdenünk kellett, ugy nem volt szabad elmulasztanunk ebéd után a kezek és száj megmosását sem, mert a tisztaságra nagy pedantériával vigyázott mesterünk. Szent olvasmány, közös rózsafüzér töltötte be délutánunkat, mig a horarius csengője kerti sétára nem szólitott bennünket s mi a mester vezetésével párosan le nem mentünk, hogy egy órát a szabadban üdüljünk. Milyen jól esett végig néznem társaimat, amint szó nélkül, ma-

---

[1]) Jó reggelt kivánunk.

[2]) A lelkiismeretvizsgálás alatt kutatni kell a nap folyamán elkövetetett bünöket, hibákat, esetleg gyakorolt erényeket s ezzel a haladást egyedül biztositó önmegismerésre szert tenni.

gukba mélyedve fel s alá jártak a kertben. Ötkor már megint szentbeszédet hallgattunk s egészen esti imádságunkig arról és olvasmányainkról irtunk vagy elmélkedtünk. Vacsoránk befejeztével rövid volt programmunk: még egy rövid imádság és egész napunkról lelkiismeretvizsgálás, „Nos commendamus gratiis“,[1]) szobáinkban elmélkedés, irás és olvasás, fél 10-kor pedig csengetyüszóra lefekvés. A közös hálóteremben gyorsan levetkőztünk s a horarius Laudetur Jesus Christus-szal köszöntve bennünket, eloltotta a lámpást.

Hol vagytok már, ti boldog napok! Hol van az a boldog idő, melyben minden tanulást, minden szórakozást félretéve, egészen a lelkieknek, egészen öntökéletesitésünknek éltünk! Prédikációt nem tart itt senki, nincs lelkivezérünk, csak előljárónk, vagy helyesebben — hivatalfőnökünk. Lelkületünket hidegen hagyó régi elmélkedőkönyvekből kell száraz felolvasásokat hallgatnunk. Az egészen meglátszik az erőltetettség. Tartunk szentgyakorlatot, mert *kell*, mert papnöveldékben *szokás*. Az elmélyedést biztositó silenciumot még a kiszabott órákban is alig lehet társainkkal megtartatni. Mit törődjenek ők az ilyes *bolondsággal!*

Még szép, hogy a közös imádságra eljárnak. Jobb volna ugyan, ha el se jönnének, mert csak botrányt okoznak. Előre összebeszélnek, hogy „hamar nyélbe ütik a cécót“ és el is

---

[1]) A kápolna ajtaja előtt sorfalunk közt elvonuló mestert üdvözlik „Kegyeibe ajánljuk magunkat!“ szavakkal.

darálják egy szuszra az egész imádságot. Igy társalognak ők az Istennel, igy dicsőitik szent nevét!

Ó mekkora különbség a régi és mai szentgyakorlatok között. De mekkora változás állt be lelkemben is! A noviciátusban teljes erővel foglalkoztam a szóban forgó vallási kérdésekkel, minden igyekezetemet tisztességes, igazi szerzetessé való képzésemre forditottam, egész őszinteséggel lemondtam a világhoz füző összes kapcsokról: szerelemről, családi életről és egész odaadással vetettem magamat rendünk szabályai alá. És most? Minden megváltozott. A régi buzgóság, a régi törekvés észrevétlenül alább szállt, az állhatatosság a körülmények nyomása alatt megőrlődött, az előljáróság iránt való bizalom és szeretet megrendült, idegenkedéssé változott, az áhitatot szárazság váltotta fel, a lemondás ingadozó, a szerzetben nyugalmat nem találó sziv családi boldogság után vágyódó lett. Kételkedés, habozás, nyugtalanság jellemző vonásaim. S ki tudja, meddig tart még e szomoru állapot, ez a lelket gyötrő tépelődés? Ugyan melyik vágyam teljesül: pap vagy családalapitó lesz-e belőlem? Ha boldogságot szánt nekem az Isten, tegyen engem szerény, de megelégedett családi tüzhely fejévé s adja nekem Irmát, kinek jótékony jelenlétét oly régen s oly fájdalmasan nélkülözöm. Fel is keresem a vakációban és ha igaz szeretettel akarja velem az élet terheit megosztani, levetem én „e gyászruhát, ezt a bút". Ha pedig tovább is e fekete öltönyt hordozom, akkor is nyugodtabb leszek, mert Irma elhidegülésében Isten akaratának leghatározottabb nyilvánulását lá-

tom. Szolgálatára választott ki engem. Szivesen lemondok akkor ujból és végleg szivem legédesebb reményeiről, lemondok földult életem ujjáalakitására egyedül képes lényről, Irmáról, mindenről örömest lemondok, csak biztosan tudjam már, mire szánt engem a jó Isten. Gyakran sajátságos érzés támad lelkemben és szinte tudattá érleli sejtelmemet, hogy „a nagy világon ekivül nincsen számomra hely“.

Ám legyen, Uram, szent akaratod! Csak ennek a zülleszto állapotnak, ennek az ingadozásnak vess véget és add, hogy hivatásomat félreismerhetlenül megismerve, a rossz példáktól meg ne tántorodjam, a közönytől ájtatosságomban meg ne ronttassam, hanem napról-napra sikeresebben haladjak Feléd. Hozzád fordulok, édes Jézusom, ki néhány nap mulva hozzám, méltatlan szolgádhoz jösz a szent áldozáskor, légy vezérem, ki Magad vagy az ut, az igazság és az élet és könnyitsd meg lelkemet, amint megigérted, hogy megenyhitesz mindnyájunkat, kik terhelve Hozzád fordulunk! Óh vajha ugy legyen!

Kecskeméten, 1900 január 1.

Ki mondja, hogy napok, sőt percek nem határoznak jövőnk felett? Még nem régiben szivem ingadozott egy csendes családi tűzhely és a maga valóságában komor szerzetes élet között, ma meg már végleg határoztam: az utolsót választottam. Nem mintha szerelmem hevesen lobogó lángja lelohadt volna, vagy őt, a sirig szeretettet, egyetlen boldogságomat feledni tudnám — óh e szegény, csalódásoktól vérző sziv szerelme csökkenni nem,

csak szerencsétlenségére nőni fog — hanem, mert mindenből azt látom, az Ég engem szerzetesnek szánt. Három napi szentgyakorlatunk alatt sokat tépelődtem a „lenni és nem lenni“, a szerzetes és világi élet kérdésén, meg is gyóntam habozásomat mire lelkiatyám, szivemre kötötte, imádkozzam buzgón a hivatás kegyelmeért és Isten meg fog erősiteni. Imádkoztam, imádkozom és bizva bizom a felülről biztosan jövő segitségben. Nyugodt és elszánt lélekkel ujitottam meg fogadalmamat a karácsony után szokásos fogadalomujitáskor, mert elképzelhetlennek tartom, hogy a kegyes Mindenható könyörgéseimet meg ne hallgassa, becsületes szerzetessé fejlődésemhez elegendő malasztot ne adjon.

Döntő elhatározásomat csak megerősitették Laci barátomnak a budapesti központi papnevelőintézetből küldött lelkes sorai. Jobb szeretné, ha szigorubb szerzetbe léptem volna, de másrészt meg itt annál szebb hivatás vár reám: komoly törekvésü társaimmal egyetértve megujitani rendünkben szent alapitónk, Kalazancius magaszatos szellemét. Odahatni, hogy magunk minél szebben fejlődjünk, a férgesét közülünk kivessük és igy valódi szerzetes-tanári kart létesitve, a világi papokkal együtt Isten nagyobb dicsőségére szolgáljunk. Lelkemből beszélt a fiu, régi, kedves hurokat penditett meg ujra szivemben s ez a kedves hang, ez a régi büvös nóta megint elvarázsolt, megint fellelkesitett. Nem szabad hátrálnom, nem szabad ingadoznom, kitartó munkásságomat meg fogja jó Istenem áldani. És elbucsuztam ismét a családi élettől. Ujra lemond-

tam a földi boldogságról s ezzel az őszinte lemondással kezdem most meg az idei szent évet és az uj századot. A tegnapi valóban megható éjféli misén részemre csak egy kegyelmet kértem a Mindenhatótól: „Domine labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam".[1]) Égek a vágytól, hogy a bölcs Gondviselés dicsőségét, mint példás szerzetes, szavaimmal is előmozditsam. Ostorozzam a bünt és lelkesitsem az erényt, pusztitsam a lomha közönyt és fokozzam a tevékeny felebaráti szeretetet. A szent misén ujra lemondtam Rólad is szőke, kékszemü Leánykám. Megvallom, fáj a szivem, sir a lelkem, Téged elveszitvén, de mégis elfogadom a keserüség kelyhét és e töviseket termő pályán fogom életemet eltölteni Isten dicsőségére, egyházam, édes hazám, szerzetem és minden ember javára. Mélységes bánat fogja el egész valómat, de én örülök ennek a fájdalomnak, mert boldogitó tudat Istenért feláldozni e siralom völgyének minden örömét, vigasztalását. És menyei Atyám gazdagon meg is jutalmaz érte. Neked, édes Irmám, szenvedéseim fejében megadja mindazt, mit szived kiván, nekem pedig erőt ad szent akaratának pontos teljesitésére.

Óh, szegény szivem, mely csak az igaz szeretet mellett tudnál e földön boldog lenni, mennyit fogsz te még e részvétet tanusitó világban szenvedni! Jól tudta ezt szeretett magyar tanárunk, mikor azt mondta ujévi beszédében, hogy nekünk fiataloknak, kiket

---

[1]) Nyisd meg Uram ajkaimat és szám dicsőségedet fogja hirdetni.

végzetünk oly hamar leszakitott a család kebeléről, hol *egyedül* él és fejlődik az éltető szeretet, nagyon is nagy szükségünk van nehéz pályánkon melegen szerető szivekre. Ő szeret is bennünket, de mennyi a hideg, érzéketlen kebel!

Sokat tudnék most irni, mert szivem tele van érzelmekkel, a rideg kötelesség azonban munkára szólit: tanulni kell, magolni ész nélkül, mert közelg a nagy mumus, az érettségi. És ez a lelki fejlődésnél előbbre való! Legalább nálunk!

Szerzetes maradok tehát, a rendszabályokhoz szigoruan ragaszkodó szerzetes. Nem törődöm társaimmal, csak a magam tökéletesitése lesz legfőbb gondom. Igaz, a világi tanulmányok mellett alig marad időm belső életem müvelésére, de szabad perceimet egészen neki szentelem. Elmélkedem, fegyelmezem magam, lelki olvasmányokat végzek. Előre hát, ujból munkára, szüntelen foglalkozás üzze el bánatom!

Este fél 9 után.

Lelkem lemondásán némán tépelődik, mintha hosszu álomból riadt volna föl. Ernyesztő, rossz álomból. A kisértés ördöge egyre győzni kiván bennem. Elém rajzolja Irmát egyszerü ruhájában, merengő tekintetével, andalgó járásával, eszembe juttatja zengzetes hangját, finom lelkületét, nemesen érző szivét, érezteti irántam való vonzódását, miattam való bánatát és közben egyre csak azt sugja, nélküle nem leszek boldog e földön sohasem. Minden hiába: nem engedek. Hüséges szolgája maradok az én Uramnak, Istenemnek!

Kecskeméten, 1900 jan. 10.

Ujévi üdvözleteimre Viktor aradi minorita atya és Jóska káplán felelt. Amannak soraiból a derült kedély, a szerzeteséletbe való beletörődés, a benne való teljes megnyugvás, meg a szerzetestársai iránt érzett igaz szeretet olvasható ki. Egy ember, aki nagy ambicióval és szép tehetséggel indult az életnek, mig a szegénység durván le nem törte és tudományos pálya gyanánt egyedül a szerzetességet nem jelölte számára. Az anyagiakban fuldokló világi papságra nem vágyódott: félt a korlátolt elméjü, egyoldaluan képzett fanatikusoktól. A szerzetestanári pályán látta még legkivihetőbbnek szellemi képességeinek fejlesztését. Itt is sok csalódás érte, de végre is heves lelki tusák után megbékült helyzetével s ma már ép olyan lelki nyugalommal szivja pipáját, mint annyi más le- és megtört szerzetestársa. A kolostorélet, bár a mienknél bensőbb, náluk is meglazult s az alapszabályoktól való eltérés bünös elvilágiasodásra vezetett. Nála létemkor érdekes ujságot hallottam. Mig a hittanokban folyton azt tanuljuk, hogy az Ur Jézus testét és vérét éhgyomorral kell magunkhoz venni s ép ezért a pap is csak egy misét mondhat egy napon, addig Aradon ugyanaz a pap vasár- és ünnepnap két misét is mond: reggel a raboknál, hogy senki ne lássa, később pedig a plebánia-templomban. Nem értem e titkolózásokat, nem értem, miért ne tudhasson erről a hivő nép is? Ez a bujkálás csak arra jó, hogy felfedeztetve, minden cselekedetünk iránt kételyt ébresszen a világiakban. Hisz amugy is szomoru valóság: „Infes-

tus laicus clericis". [1]) Nem szeretem a kétkulacsosságot!

Jóska tisztelendő ur levele szintén kellemesen érintett. Ő is egyike ugyan azoknak a világi papoknak, akik ferde szemmel nézik elvilágiasodó szerzetünket, többi paptársához mérten tisztességes jelleme azonban kedvessé teszi. Lelki gyermekeivel nem sokat törődik, de a botrányos kicsapongásoktól tartózkodik s ha maga nem készit is hiveihez alkalmazott szentbeszédeket, legalább kész prédikációs könyvekből be-betanul egy-egy darabot. Ma ez is érdem. Egyébként engem ellát jó tanácsokkal, hogy jó szerzetestanár legyek. Óvakodjam tanitványaim tulterhelésétől, mely nemcsak nagyon felesleges munkát ró az ifjuságra, hanem meggátolja a kedély és sziv nemesülését és a tudományok iránt való érdeklődést is megsemmisiti. Ebben teljesen igaza van. Látom és érzem, hogy a roppant iskolai munka a dolgokat könnyebb oldalról tekintőket majdnem egészen nemtörődömmé, sőt cinikussá teszi, mig a lelkesebbeket egészen lehangolja és elkeseriti. Én magam is örömest foglalkozom tudománnyal, őszintén lelkesedem a tudomány minden ága iránt, de ha ész nélkül összehalmozott leckémre gondolok, leirhatatlan elkeseredés, tehetetlen düh fog el, hogy még hónapokig kell ezt az undok rabszolgamunkát végeznem. Hol marad itt önképzésre idő, hova rejtőzött ebben a tanrendszerben az önálló szellemi tevékenységre

---

[1]) A világi ellenséges érzületü az egyháziakkal szemben.

irányitó törekvés? Sehova. A hivatalosan bevallott cél: az általános müveltség; a hozzá vezető eszköz pedig: az erőszakos emberbutitás. Mintha csak azt mondanák tanáraink: megbutulsz, vagy elbuktatlak. Ha a Gondviselés tanárrá tesz, ily lelketlen szolgai munkát még csak látni sem akarok növendékeimnél!

Ebben a lelki életet sárba tipró, magoló világban érzem csak igazán, mekkora boldogság, egy Eötvös József munkáiba csak bele is pillantani. Ujra felgyul bennem a köznapiság sarától elnyomott lelkesedés minden nemes és szép iránt, ujra megjön a gyülölt szajkóskodás, meg környezetem magatartása miatt veszni tért életkedv és megint ember lesz az ember. Apropos! Eötvös József báró legkedvesebb iróm — hitetlen. Legalább azt fogják rá. Még az utolsó szentségeket sem akarta felvenni. Nem ismerem részletesen élettörténetét, de igy is védelmére kell kelnem, noha noviciusmesterem is azt mondotta egyszer, jobb lett volna, ha nem olvastam volna át, most nem volnék olyan semmi. Vutkovich Sándor irja róla: „Eötvös József báró nevelője, Pruzsinszky, igen müvelt férfiu volt, Voltairet bámulta, Rousseaut dicsőitette.“ Az ilyen Istentől elrugaszkodott nevelőnek nem lehetett kedvező befolyása Eötvösünk életére. Már az ifju lelkébe elhinthette az átkos kételkedés könnyen megtermő magvait, melyeket az élet aztán egyre jobban fejlesztett. Rosszlelkü nevelőjének áldozata, nem elitélésre, hanem sajnálatunkra méltó.

És még igy is mily szépen ir! Mily vallásos lelkületre vallanak egyes gondolatai! Ott a Karthauzi, mely paptársaim szerint ugyan az

egyházilag tiltott könyvek közé tartozik, nekem azonban legkedvesebb olvasmányom. Majdnem az egészet könyv nélkül tudom. Ha nem szabadna többé olvasnom, könyveim között tartanom, nehezebb volna egyházamnak engedelmeskedni, mint legszigorubb parancsainak betartásánál. Hisz oly keresztényi, oly remek az alapeszméje: „Csak az önösnek nincs vigasztalása e földön.“ Oh és Gusztáv annyi küzdés, annyi csalódás és szenvedés után nem egyházunk egyik legremekebb intézményében, a szerzetesélet-ben nyeri-e vissza elveszitettnek hitt nyugalmát? Nem tagadom, védelmezi, menti az öngyilkosságot, de nem mondja-e nyomban utána, hogy az egyház, midőn e szörnyüséget megtiltá, gondoskodott arról, hogy a kétségbeesés szélén álló, nyugalmat, vigasztalást ebben a világban nem lelő ember találjon gyógyitó balzsamot, szivére felemelőleg ható helyet: ez a szerzet. Azt mondjátok erre persze nagy jámboran: a szerzet nem az elsavanyodottak menhelye, hanem Isten választottainak, a különös égi kegyelemmel meghivottak mennyországba vezető iskolája. Jó, jó. Ugy-e, persze ti vagytok Isten választottjai és meghivottjai? Hahaha! Ne káromkodjatok! Ha Eötvös hitetlen lett, abban nagy része volt a veletek egyivásu papoknak. Eötvös éles szemü ember, kitünő lélekbuvár volt és a sötét reverendák alatt is meglátta a még sötétebb lelkületet. Eötvös vallásügyi miniszter volt és elégszer tapasztalhatta, egy-egy püspöki süvegért mi mindenre képes az a pap, aki protekciói révén elnyervén a zsiros püspökséget, egész arcátlanul megirja hiveinek kül-

dött első pásztorlevelében, hogy az ő csekély személyét a végtelenül bölcs Isten kegyeskedett a lelkek vezetésével megbizni. Kisebb kiadásban ugyanigy cselekedtek a dus javadalmazásu plébánosok. Nos és ez nem renditheette meg hitét? Nem ingathatta meg vallásos meggyőződését az a szégyenletes tény, hogy egy pap protekcióval tolakodik föl lelkivezérnek s aztán Istentől küldöttnek hirdeti magát? Igy cselekszenek a püspökök, az apostolok utódai, akikkel a Szentlélek különösen érintkezik! Oh, ne vádoljátok Eötvöst, ti tettétek hitetlenné és ti teszitek ma is az emberiség gondolkodó felét valástalanná. Hiába: „Verba movent, exempla trahunt“! [1]) Mig a papság vizet prédikál, maga pedig bort iszik, ne várjunk más eredményt. A nem csak bámulni, de látni is tudó hivő átlát a szitán, észreveszi a szinészkedést és hátat fordit papnak és egyháznak egyaránt. Szinészkedő lelkészek, magatokra vessetek követ: a világ hitetlensége a papok büne!

Ugy látszik, hogy legalább körünkben még sincs javulásra kilátás. Mintha csak tudatosan akarnának társaim bitanggá lenni. Hétfőn éjjel prefektusunk [2]) ellopott bundája miatt Budapesten volt tárgyaláson. A macska távollétében teljességgel felszabadultak az egerek és ha a csornai premontrei noviciusok példájára nem rándultak is át a szomszéd város kéjtanyáiba, itthon éjjel jól bekonyakoztak a dormitoriumban. [3]) Rostopsin, rum, császár-

[1]) A szavak meginditanak, a példák vonzanak.
[2]) Előljáró.
[3]) Hálóterem.

körte, törköly vegyesen járta, de lettis aztán felfordulás. Néhányan nem vettünk részt a muriban, mert elhatároztuk a szabályokhoz való ragaszkodást, de ellene sem szóltunk, mivel saját kárunkon megtanultuk már a közmondás igazságát: „Szólj igazat, betörik a fejed.“ Másnap akkora volt a Katzenjammer, hogy egyhangulag elhatározták, érettségi előtt nem lesz semmiféle ivás. Érettségi előtt! De aztán, hej!

És ezek az Isten választottjai, ezek miatt kell néhányunknak a szánkat befogni és vallási kötelességeinket még titokban is remegve végeznünk! Ne csodáljátok az éles szemü hivőknek vallástalanságát! Ha magatok nem az Istenre való tekintettel cselekszitek az alapszabályban előirtakat, hanem csak az előljáróktól való félelemből, akkor ne várjátok a hivőktől, hogy vallásosak legyenek. Őket az előljárók nem kényszeritik vallásosságra, az Istenben vató hit miatt meg ép oly kevéssé lesznek jámborak, mint jó magatok. És ti akartok szerzetes-tanárokként valláserkölcsös ifjuságot nevelni az édes hazának? Jól mondta szent alapitónk: „Quomodo eris lux mundi, si neque tibi luces?“ [1])

Hallom, jön Rómából a reformáció.[2]) Éljen! Az majd helyreállit bennünket.

Kecskeméten, 1900 február 19.

Dicső főpapság! Szegény Ugron Gábor ugyancsak hiába beszélt a katolikus kongresszuson,

---

[1]) Hogyan lész a világ világossága, mikor magadnak sem világitasz?

[2]) A szerzet reformálása eredeti szigoruságába való visszaállitás.

tökéletes, a világi hivőknek is jogot adó autonómiát követelő inditványát leszavazták a szolgalelkek. Nem zsidók, nem szakadárok, nem eretnekek: kiváló katolikus urak és főpapok. A tanitórendek közül csak Kuncz, a csornai premontreiek prépostja mert nyiltan kifejezést adni meggyőződésének. Többi papocskáink, infulák[1]) boldog tulajdonosai és epedő várományosai, vagy állami támogatást élvező és reménylő szerzetesfőnökök féltek a „magas kormány" kegyének elvesztésétől. Ez a kegy jobban sakkban tartja őket, mint a másvilág minden gyötrelme. Szegény hazám, ide jutottunk hát, ilyen elanyagiasodott férfiak vezetik boldogságodat egyedül biztositó vallásod ügyeit! Ily szolgalelkek Krisztus sáfárai! Dicső főpapság! Lelkes katolikusok megalapitották a néppártot, hogy a polgári házasságról szóló gaz törvényt eltöröljék s ezzel a házasság szentségének megcsufolását jóvá tegyék. Egyházunk felfogását kivánja ez a párt állami életünkben is megint érvényre juttatni, Istennek tetsző dolgot müvel és támogatói közül mégis, vagy tán épen ezért, legkövetkezetesebben a főpapság — hiányzik. Bánják is ők a szentségi házasság felrugását, csak a kormány kegye minél terebélyesebbre süsse őket. Kreaturái és hüséges szolgái a mindenkori kormányhatalomnak. Apostol-utódok! Piruljatok, hitvány zsebrákok! Az apostolok Krisztus példájára szembeszálltak a hatalmasokkal, ti pedig kéjeitek kielégitésére vagyonért kilincseltek főuri asszonyok s miniszterek előszobáiban. Hol van

[1]) Püspöksüveg.

köztetek egyetlen egy Széchenyi Pál, aki nem gyüjt vagyont, de apostoli bátorsággal vágja még a fejedelem szemébe is az igazságot? Ti Széchenyi György utódai vagytok, aki szegénysorból felkapaszkodott, kincseket harácsolt össze magának és családjának eretnekküldözéssel, jobbágysanyargatással, hipperlojalitással! Kutyakorbáccsal kellene a holmi „világi tekintélyek“ előtt meghunyászkodó főpapjainkat palotáikból kiverni, hogy vallási érdekeinket ne gátolhassák szüntelen, hogy helyükre tiszta, szilárd jellemü, infuláért, keresztecskékért lelki üdvösségüket fel nem áldozó, igazi papok kerüljenek. Könyörülj hatalmas Isten elhagyott hazánkon és mentsd meg tudatlan, gyenge nyájadat e gonosz, rossz farkasoktól!

Csordultig van szivem keserüséggel. Vörösmarty vallásos lyráját dolgozom föl az önképzőköri pályatételek közül s amint a források tanulmányozása közben látom költőkirályunknak a haza érdekében kifejtett buzgóságát, a hon javáért lelkesedőknek serény táborát, a jelenre esik tekintetem és lelkemet kétségbeesés fogja el. Rettenetes az ifju álmokból való ébredés! Mennyi idealizmust vártam az életben, mennyit e körben is és mily paránnyá zsugorodott össze az egész. Találtam lelkes ifjakat ott is, itt is, de mit ér ez, ha a nagy többség nem épen realista, de legalább is jórészben közönyös az ideális ügyek iránt? Borzasztó ez a világ, de még inkább szegény hazánk! Csak mi, papok emelkednénk már egyszer ki az anyagelvüség undok bilincseiből. Egymást szeretve, egy füzérbe egyesülve, mily sokat tehetnénk!.. Tenni, cselekedni —

erre vágyódom, de mit ér a vágy, ha megvalósitására nincs erőm. Nagyon gyenge, tudatlan vagyok és ki tudja, tehetek-e szert mindazon kellékekre, melyekkel a mély vallásosságot, önzetlen honszerelmet, fáradhatatlan munkásságot, minden jóért, szépért való lelkesedést az ifjuság és a hivek lelkeibe meggyökereztethetem? Roppant szabadságra, függetlenségre vágyodó szenvedélyes ember vagyok. Ezért örölük papi pályámnak. Anyagi helyzetem mindenkitől függetlenit, a jó Isten különös kegyelme meg belső szabadságra segit. Szenvedélyes vagyok minden cselekedetemben s az utamba gördüló akadályokat bármi módon is kész vagyok elháritani. Tudásom hiányzik? Pótlom kitartó szorgalommal. Kitartásom, önuralmam hiányzik? Edzem magamat önmegtagadással. Erőm hiányzik? Imádkozom Istenemhez és Ő bizonyára megadja, ami lelki üdvösségemre és embertársaim javára szolgál. Hozzád fordulok Istenem, gyengék Erőssége, jóakarók Istápolója, forditsd reám irgalmas szemeidet és ne hagyj nehéz utamon összeroskadni. Ne adj dicsőséget, elismerést, kincset, gazdagságot, csak azt engedd meg, hogy észrevétlenül is hatásosan müködjem közre a jó elterjedésén. Ha pedig gazdagon meg akarod ajándékozni méltatlan szolgádat, add nekem Pázmánynak szónoki erejét, hogy felrázzam büneiből e sülyedő kort, a gazokat szent nevedben porba sujtsam és igy diadalra segitsem egyházunk- és hazánkért őszintén buzgólkodók ügyét.

Nagy szükség volna erre. Feszült érdeklődéssel figyelem épen most az Egan-ügyet.

Várva, várom, mi lesz ezekkel a kiverni való zsidókkal. Egy szálig ki kellene országunkból őket pusztitani, mert mételyei hazánknak. Csalásuk vagyonilag, rut érzékiességük, erkölcstelenségük pedig lelkileg silányitja tönkre népünket. Épen a vakációban hallottam szavahihető embertől, hogyan keritette hálójába, hogyan becstelenitette meg egy zsidó postamester a hivatalba tanulni járó gyönyörü keresztény leányt. És ez a nyomorult állami hivatalnok! A zsidók által terjesztett erkölcstelen irodalomról nem is szólok, ugy is köztudomásu. Ezek kiszoritására egyesüljön a katolicizmus! Csakhogy ide jó, erős jellemü papok kellenek, amilyenek az én idealizmust kikacagó, anyagias társaimból sohasem kerülnek ki. De ma ujra hallottam, hogy jön Rómából a reform. Ideje már!

Kecskeméten, 1900 febr. 25.

„Expelles naturam furca, tamen usque recurret.“ [1]) Lám két éven át én is elnyomtam természetemet: akaratomat mindig az elüljáróé alá rendeltem, minden intést, dorgálást örömmel fogadtam, bármennyire ártatlannak éreztem is magamat, most azonban, hogy a többségen elkövetett jogtalanságot látom, ujból erőt vesz rajtam régi akaratosságom és a zsarnokoskodó prefektussal szembeszállok. Eljátszotta előttem tekintélyét, becsületét. Mikor erélyesen kellett volna fellépnie rakoncátlankodó társaimmal, még jóformán minket dorgált meg, most azonban holmi pepecseléssel akarja

[1]) Üzd ki bár a természetet, mégis visszatér az ujra.

adni a reformátort. Imádság-elnyujtással, kémkedéssel, gorombasággal nem lehet bennünket nevelni. A lelki élet felette finom, pehelyszerü világ, alakitásához müvészlelket kiván. Kozákcsizmával belegázolni nem oly egyszerü dolog, mert az a finom lélek felette ruganyos és amily erővel leszoritják, épp oly, vagy még nagyobb erővel csap vissza. Hónapok előtt, hol előbb társaim világias érzületre valló gondolkodása kevert kellemetlenségbe néhányunkat, most meg, hogy ezekkel valamikép csak megvolnánk — kerüljük a szerzetes-ideál megvalósitásának sürgetését — most meg előljárómmal kell harcba állanunk. Szolgalelkeket, kutyamódra meghunyászkodó lelkeket nem hagyunk magunkból faragni, pedig torok és a szerzetből való kidobás emlegetése csak ilyeneket képesek nevelni. Itt már nem adom be a derekamat, mert érzem, hogy korunkban nem teddideteddoda szerzetesekre van szüksége egyházunknak és hazánknak, hanem egyéniséggel biró, a helyes uton *belső meggyőződésből* járó, az igazságot bárkivel szemben is megvalló papokra. Lám, ha ilyenek volnának főpapjaink, ha anyagi jólétüket nem féltve, a „magas kormánynyal“ szemben is megállnák helyüket, katolikus ügyeink nem indulnának oly kétségbeejtő pusztulásnak. Nekem elvem most és mindenkor: Az igazság szigoru követése és bárkivel szemben való nyilt kimondása. Szomoru tapasztalatok tanitottak meg arra, hogy az igazat szólónak betörik a fejét, de én nem törődöm vele: kedvesebb nekem az Isten dicsősége, mint e földi férgek hiu, hivalkodó tetszése. Jól tudom, a föltétlen engedelmességre tett

fogadalmam kötelez az előljáró akarata előtt való meghajolásra, de nem feledtem azt sem, hogy csak a „törvényesen“ parancsolhatók köteleznek. Már pedig prefektusunk parancsai nem ilyenek, mert a külsőségek betartására akarnak bennünket szoritani. Contradico! Ellenzem, ellene állok, mert a farizeusok nevelésének halálos ellensége vagyok. Legyen hát kettős a harc: társaim és előljáróm ellen az igazságnak győzni kell.

Ma feleltem Laci barátom ujabb levelére. Sok igazat mond soraiban, de egész bensőm őszinte feltárása mégis igazságtalanságra ragadtatja el oktatáshoz, mások megfeddéséhez szokott természetét. Szememre veti szerelmemet, melyet a szerzetben nem volna szabad ápolnom, ezt az „animalis életmüködésre visszavezethető régi bolondságot“ rég ki kellett volna magamból pusztitani. Tanum az Ég, hogy mikor egyszerü szerzetesi ruhám felöltöttem, Irmáról szándékosan még nem is gondolkodtam s valahányszor akaratlanul feltámadt lelkemben kedves emléke, sietve üztem el magamtól, hogy kisértésbe ne essem. De amikor az itteni felfordult állapotokat, a szerzetesélet elméletének gyakorlatban való kicsufolását láttam és hozzá szerelméről tanuskodó sorait megkaptam, nem állhattam ellent, kellett az édes multnak áldoznom e sivár, cinikus körből önkénytelenül boldog családi élet után vágyódtam. Megengedem vétettem, bünöm sulyából azonban nagy rész terheli környezetemet. De választ, bármint vérzett is érte szivem, nem adtam esdeklő levelére, sőt önmegtagadásom gyakorlására darabokra téptem és tüzbevetettem.

Vezekeltem. És ha mégis meg-megemlékezem róla, csak gyengédségből teszem, mikor a szerzetesélet szennye lelkemet egészen kétségbe ejti. Örülök, hogy Laci már tul van a küzdelmeken. Ir a tanitásról is, de itt már egyáltalában nem értek egyet vele. Kárhoztatja a szerelmi költeményeket és a nevelésnél egészen mellőzni kivánja őket. Erősen téved. A szerelmi költemények tárgya nem „ocsmányság“, nem „állatias piszok“, hanem világot mozgató, fönséges érzelem.

Ha az életnek akarunk nevelni, amint hangsulyozza, akkor legalább is a felső osztályok már-már világba lépő növendékei előtt nem szabad ezt az érzelmet fitymálni, vagy lesajnálni, mert ez nemes, nagy tettekre képesitő érzelem, ha nem érzékiesen, hanem jellemes ifjuhoz illő idealizmussal fogjuk fel. És épen erre kell elvétve népdaloknál, Petőfi dalainál, Vörösmarty lirájánál nevelni az ifjak minden szép és jó iránt fogékony keblét. Meg kell utálni az érzékiesség, vagy pénzvágy szerint házasulókat és magasztalni a sziv őszinte sugalmából családi tüzhelyet rakókat. Mivel papok vagyunk, azért még nem szabad lekicsinyelnünk ezt az érzelmet. Különben tanitványaink is mellékesnek fogják tartani a tanárjuktól is kigunyolt érzelmet, cinikussá lesznek, csak anyagi és érzéki oldalról nézik a házassságot, a nőben pedig nagyon alacsony teremtményt látnak. Azért, mert mi papok nem nősülhetünk, mert a szerelmet ki kell szivünkből irtani, azért még nincs jogunk tanitványainkat is érzéketlenné tenni.

Sőt kötelességünk megtanitani őket, hogyan

szeressék az egyest, hogyan az emberiséget. Kötelességünk ezt a nagy harmóniát bennük megteremtenünk, megértetni velük a Karthauzi bölcs intelmét: „Szeressetek! De ne csak egyesekért dobogjon ifju szivetek. A nagy emberi család gyermekeivé születtetek és szivetek nem emelkednék testvéreitekért!“

Tudom, nem könnyü dolog pap létünkre a tüzzel játszani, tudom, mennyire éberéknek kell lennünk, hogy a szivünkben lappangó szikra lángot ne vessen, de azért vagyunk Istentől meghivottak, hogy magunkon uralkodni megtanuljunk. Az egyesre irányuló szeretet mibennünk általános lesz: mindenre kiterjed. Lám, én is e ponton állok. Megujul lassanként a természet, a nap gyönyörü sugarai reggelenként biborra festik a kéklő eget, a megdermedt föld engedni, a tél hatalma szünni kezd... Itt-ott még a mult tavasz virágaiból egy-egy elhervadt szálacska, egy rég elsárgult falevél: ez az egész, mi még látszatra megmaradt, mig a többit magába fogadta az anyaföld, hogy azokkal gazdagodva, termékenyebb legyen jövőre. A mult csak a jövő szebbé, hasznosabbá tételére szolgál. Igy vagyok én is. Az egyes szerelmét alig jelzi már egy-egy sóhaj, egy-egy fohász az én jó Istenemhez, a sziv azonban szeretni kénytelen s ha az egyest magához nem ölelheti, az egész emberiséget próbálja meg boldogitani. Boldoggá akarok tenni minden hozzám közeledőt, le akarom törölni a szomoruak könnyeit és vigasztalni fogom az élet terhe alatt csüggedezőket. Ki tudná, teljesülnek-e vágyaim: boldog lesz-e e hon, megelégedett-e népe, virul-e szabadság a vértanuk

sirhalmain, megérjük-e a gazok bukását és a nemes lelkeknek diadalait? A Mindentudó látja a jövőt, Ő intézi bölcsen életünk folyását, én segitségében bizva törtetek előre s remélem, szent áldása kiséri harcomat.

Kecskeméten, 1900 febr. 28.

Csudálatos! A régi pogány elv uj életre kelt közöttünk és társaim nem is röstellik jelszavukként hirdetni: „Ede, bibe, lude post mortem nulla voluptas!“ [1]) Nem a romlott világ, hanem a papság, a szerzetesek többsége, a *világ sója*, vallja ezt az életelvet. Elkeseredik szivem, mikor társaim közt sok ilyen élvezethajhászót találok. Hol itt az ifjui lelkesedés, a szép, a jó és a nemes után való sóvárgás? Pedig mennyi üdvös dolgot végezhetnénk, ha a fiatal sziv egész hevével buzognánk egyházunk és hazánk szent ügyeiért! Ha ilyféle nézeteimet hangsulyozom, egyszerüen kinevet a többség és hasát simogatva jelzi: itt az én istenem, egyházam és hazám. Tegnap, hushagyókedden, szerzetesekhez illően, borozgatással, dalolással bucsuztunk el a farsangtól, hogy aztán annál mohóbban essünk bőjti ételeinknek. Szabályaink előirják: „A közös ételeket sohase vedd magadhoz jóllakásig, hanem ugy kelj fel az asztaltól, hogy egy kissé éhezz.“ Gyakorolnunk kellene hát az önsanyargatást, megtagadnunk az ételben is ezt, vagy azt, hogy bőjtölés révén önuralomhoz, önérzékléshez szokjunk, az anyagiakat semmibe

---

[1]) Egyél, igyál, játsszál, a halál után nincs semmi élvezet.

vegyük és teljes erővel törekedjünk a lelkiekre, a keresztény tökéletességre. Falánk ember nem lehet jó pap, még kevésbé jó szerzetes. Igaza van szent alapitónknak: „Servus Dei non vivit, ut comedat, sed comedit, ut vivat et serviat.“ [1]) Csak annyit együnk, amennyi életünk fentartására szükséges, csak eszköznek és ne célnak, hozzá még főcélnak tekintsük az evést. Az önsanyargatásnak, vagy találóbb szóval élve, az önnevelésnek ez a módja ismeretlen a mi asztalainknál s a bőjt, a hus ritkább megjelenésén kivül, semmiből sem vehető észre köztünk. Akik igaz szerzetesjellemre törekszünk, még mi sem bőjtölhetünk óhajunk szerint, mert ha társaink meglátják, hogy egy fogást magunktól megtagadunk, hahotázni kezdenek és kigunyolják „szenteskedésünket“. Pedig de jó volna, ha néha-néha bőjtölnének. Eszükbe jutnának legalább azok a milliók, akik életük legnagyobb részét talán épen azért kénytelenek átbőjtölni, mert a mi asztalaink az ételektől roskadoznak. Alig akad társaim közt egy-kettő, aki egy véleményen van velem s ezek is félrevonulnak, hallgatnak, feledve az egyesülés révén elérhető eredményeket, feledve, hogy elszigetelten nem sokra megyünk rendünk ujjáalakitásával, mert „az erő *kapcsolva nagyobb*, ha megoszlik, alább száll“.

De másokról itélve, mit szóljak magamról? Tán szent, tán tisztán ideális vagyok? Korántsem. Roppant szenvedélyes, érzékies természetem, ha óvakodik is a szavakkal való

---

[1]) Isten szolgája nem azért él, hogy egyék, hanem azért eszik, hogy éljen és szolgáljon.

botránkoztatástól, gondolataimban még is megnyilatkozik. Igazán, illik reám az „erőtlen gyarló“ jelző és hogy még is merek másokról ítélni, annak a magyarázata nagyon egyszerü. Én mindenkép igyekszem gyarlóságaimat önmegtagadással kiirtani, hogy igy gondolatban, szóban és cselekedetben egyformán idealista, önzetlen szerzetes legyek, mig társaimnál még e törekvésnek sem látom nyomát. De azért jobban fogom magamat fékezni, még kevesebbet bajlódom másokkal, mert elég seperni valóm van a magam portáján. Egyébként ugyis rohamosan közeledünk az érettségihez, tanulni kell teljes erővel s igy elmélkedni, belső életet élni nem igen lesz időm.

Kecskeméten, 1900 márc. 24.

Gyónásra való előkészület alatt szomoruan láttam, mennyire hanyatlottam ebben az évben, különösen az októberi kibékülés óta. Elöljáróim parancsára többet érintkeztem társaimmal, hogy zárkózottságomat ne rójják fel bünömül, a magányomból való kilépés azonban felette kiforgatott lényemből. Mily kevéssé forrott még ki jellemem! A szerzetesi erényeket mindeddig hiven gyakoroltam, mig most beérem egy részének csak hangoztatásával, mert megvalósitani őket igen gyakran nem merem, félve társaim közt a kinevetéstől, gunytól, semmis megjegyzésektől. Nagy fogyatkozás. „Non est humilis religiosus, qui non optat vel dedignatur sperni“.[1]) Gondolataim végre is arra

[1]) Nem alázatos az a szerzetes, aki nem óhajtja, hogy megvessék, sőt méltatlankodik is miatta.

az eltökélésre birtak, hogy ezután még buzgóbban törekszem a keresztény tökéletességre, bármennyire megszaporodnak is önzetlen lelkesedésemet félreértő ellenségeim. „Haladás“ lesz jelszavam minden téren, mert csak igy remélhetem, hogy egyházamnak és hazámnak, mint igazi piarista, lankadatlan munkásságommal hasznos szolgálatot tehetek. Tanulmányaim közül a történelem nyeri meg egyre jobban tetszésemet, mert látom, hogy tényleg „lux veritatis et magistra vitae“.[1]) És mint az igazság fáklyája megdöbbentő világosságot vet a multra, az élet mestereként pedig arra tanit, vigyázzunk a Habsburgokra. Aljas módon, jogtalanul tolakodtak fel trónukra, hogy ezt a derék nemzetet igy jobban megnyomorithassák. Rettenetes trónrajutásuk története. Igértek egetföldet, megvesztegettek hitvány papokat és gaz főurakat, esküdöztek a nemzet jogainak megtartására s a legelső alkalmat alkotmánysértésre használták fel. Önző főuraink és nemeseink, akik Mohácsnál elvérezni hagyták a hazát, hamar hozzájuk simultak, mert a bécsi kezekből kapott konc is felette jól esett. Egy Pázmány Péter, egy Széchenyi Pál mer csak vérei mellé állni, mig az elnyomott jobbágyok érdekében Lőrinc ceglédi plebános, Martinovics apát hallatják hatalmas szózatukat. Mind egy szálig pap, bátor, igazi pap, aki nem adja el magát, hanem apostolként harcol a meggyötörtekért. Nem is lehet, hogy milliók szenvedjenek egykét család miatt. Jól mondtam az ifjusághoz március 15-én intézett beszédemben: „Isten

[1]) Az igazság fáklyája és az élet mestere.

nem királyokat és koldusokat, nem urakat és szolgákat, hanem *embert* teremtett saját képére, mindegyikbe egyforma halhatatlan lelket lehelt és rábizta aztán, hogy *arcának verejtékével, munkával* szerezze meg kenyerét, hivatalát, társadalmi állását.“ És nem mások, saját kitartói jogainak elrablásával. Ily igazságtalanságnak ellentmond a józan ész és a nemesen érző sziv minden dobbanása . . . „A nép csak ugy boldog, ha ők elbuknak.“ Sajnos, a magyar saját vérét nem tudja elszivelni, de hát ez elvégre is csak a köztársaságra baj. A mi alacsonyfoku kulturánk mellett azonban erről még ugy sem lehetne szó, kiskoru népként még királyságra szorulunk, de legyen ez a királyság magyar, szivben, nyelvben magyar. Szakadjon bár idegenből hozzánk király, maradjon köztünk, hadd lássa ne csupán örömünket, de mélységes nyomoruságunkat is. Legyen igazi király, ne csak fényben, külső hatalomban, hanem, mint Vörösmarty oly szépen és oly sokszor hangsulyozza, erényben, tudásban, akaratban is első. Legyen király: a hatalmasok fékentartója, elnyomottak igazságos atyja. De ép ezért le kell ráznunk a német uralmát s aki millióink elemelésén kivül egyébbel nem tud rajtunk segiteni, szent koronánkkal ne ékeskedjék. Nem könnyü a munka: a hatalmasok összetartanak és köztünk, magyarok közt sok a honáruló. Nevelnünk kell hát magunkat a nagy hivatásra: üldöznünk körünkben a lustaságot, fokozni a hitet, munkásságot. Tanitványaim előtt ünnepélyek keretében feltárom a kuruckorszak szenvedéseit, Wesselényiek kivégzését, a 48-as

tanulságokat, hadd lássák világosan: ez mind a németnek és „nagyjaink“ kincsszomjának gyümölcse. A magyar csak önerejéből, a cudar némettől függetlenül élhet biztosan és boldogan. Ki válalkozzék erre a nyaktörő munkára, ha nem az apostol-utódsággal kérkedő papság?

Kecskeméten, 1900 március 29.

A pesti központi papnevelő-intézet növendékeitől valóban szivet-lelket meginditó, ideális fogalmazókról, nemes fiatal leviták létéről tanuskodó fölszólitást kaptunk. Ünnepeljük velük augusztus 20-án, Budapesten egyházunk Magyarországon való 900 éves fennállásának emlékét. Majdnem kiugrottam a bőrömből, mikor a lelkes szózatot olvastam, mert végre meggyőződtem arról, hogy vannak lelkes, ideális társaim e széles hazában, kiknek baráti jobbot nyujtani erkölcsi kötelességem. Társaim legnagyobb része közönnyel, vagy épen gunnyal fogadta a nemes terveket! Mit nekik a 900 éves magyar egyház, az ébredő katolicizmus szervezkedése! Ők bizony nem fognak a „haruspexekkel“[1]) szóba állani. Valóban kétségbeejtő az itt uralkodó, minden eszményivel szemben tanusitott nemtörődömség, mely csak ott kezd el érdeklődni, hol az anyagi jó kézzel foghatólag lép előtérbe. Néhányad magammal még is elmegyünk az ünnepségekre, sőt szolgálatomat is felajánlom ott. Nem törődöm a hazájuk

[1]) Haruspex volt a neve annak a római pogány papnak, aki hókuszpókuszok végzése közben állatok beleiből, égi jelekből stb. jósoltak. A tudományosan képzett szerzetestanárok gunyosan nevezik el igy a világi papokat és általában a kizárólag teológusokat.

s egyházuk javát felfogni nem tudók, haszontalan szájhősök fecsegéseivel, az idealizmusnak fogom minden erőmet szentelni, fáradok, vesződöm, türök, hadd kacagjanak az éretlenek, érzem, hála az égnek, Vörösmarty szavainak megvalósulását:

„És mégis, mégis fáradozni kell,
Egy ujabb szellem kezd felküzdeni,
Egy uj irány tör át a lelkeken:
A nyers fajokba tisztább érzeményt
S gyümölcsözőbb eszméket oltani!“

Oh, kegyelmes Istenem, ki már oly sok jót tettél velem, add, kérlek, hogy dicsőségedre, embertársaim, hazám és egyházam javára szerény tehetségemmel én is résztvehessek ennek az uj iránynak diadalra juttatásában. Szent vallásunk tanitásainak megint át kell hatni minden honfikebelt, hogy büneinkből és tévelygéseinkböl kibontakozva, méltók legyünk az Ur kegyelmére.

Csak nálunk is ilyen irányba nevelnének, de itt a lelki élet fejlődését, a papi lelkület kialakitását egyszerüen lehetetlenné teszik. Agyontanitanak bennünket. Nem elég az iskolai feladat, amelynek szintén szerzetes tanárjelölthöz illően kell megfelelnünk, önképzőkörben is példás munkásságot várnak tőlünk, a gimnáziumi és itthoni énekkarból sem szabad hiányoznunk, a zenében sem akarunk elmaradni s hozzá a hivatalos müvelődéstörténet, francia, meg német nyelv itthoni tanulása is ránk nehezedik. Az illemtan és a szerzetes-szabályok is lefoglalnak egy-egy órát. Szükséges valamennyi, de egyszerre megemészthetetlen s ép

azért észszerütlen is. Nihil nimis [1]) Csinján mindennek sorát lehetne ejteni, mig igy részben megutáljuk a sok tudományt, részben lelkiéletünk müvelésére nem tudunk időt keriteni. Lassan, egészen észrevétlenül eldurvulunk és legszentebb igyekvésünk mellett is elvilágiasodunk. Azért figyelmeztetett bennünket szentatyánk: „Religiosum quidem ornat scientia, sed virtus coronat.[2]) És mi épen az erény ápolásának lehetőségétől vagyunk megfosztva. Nincs rá időnk, mintha nem is az volna a legfontosabb a szerzetesre nézve! De hisz egy-két hónapig tart még e rabság. Az egyetemen szabadon oszthatom be időmet s majd akkor pótolom ez évnek mulasztásait.

Kecskeméten, 1904 április 14.

Két feltámadáson vettem részt: itthon és a nagytemplomban, hol a szent sir igazán ájtatosságra gerjesztett. Ami mind a két helyen meginditott, a nép jámborsága volt. Szinte ki lehetett érezni szavaiból és mozdulataiból, mennyire bensejéből fakad vallásossága s egyuttal mennyire igazolja Arany szavainak igazságát: „A szegénynek drága kincs a hit“. Nagy kincs, egyetlen gazdagsága, mely kétségbeesni nem engedi és bölcs államférfiaink mégis meg akarják fosztani még ettől az egyetlen vigasztalásától is, mintha bizony hit, vallás nélkül virágozhatnék, vagy csak létezhetnék is állam. Amily fokban meghatott és fölemelt a nép buzgalma, époly, vagy még

[1]) Semmit se szerfölött.
[2]) A szerzetest ugyan ékesiti a tudomány, de az erény koronázzá meg.

nagyobb mértékben sujtott le és keseritett el az előkelők közönyös, sőt megbotránkoztató magaviselete. A nők kivételt képeztek. Ők leborulva imádták Alkotójukat s az érző sziv ujjongott örömében, midőn az anya előtt ott látta térdelni az apró gyermekeket. Szegény nők, szegény anyák! Még boldogok vagytok, mig ilyenek gyermekeitek, de jönni fog az idő, melyben a világ megrontja a kedves csemeték gondosan ápolt lelkeit s ekkor majd a fájdalom hét tőre járja át sziveteket... A nő mellett itt-ott látható volt a férj is, amint elkényszeredett arccal végig *nézi* — imádságra, ugy látszik, nem nyilik ajkuk — a szertartásokat. Még gyalázatosabb látványt nyujtanak a hivatalos küldöttek: a katonatisztek. Egyik-másik nem csak nevetgélt, de a mellette elvitt Oltáriszentségnek még hátat is forditott és fecsegett. Ha szegény Hunyadink felébredne!

Ezek az önkénytelenül tett megfigyelések foglalkoztatják lelkemet, mely annyi bus tapasztalás után elborul, de azért nem csügged. „Küzdeni a legnemesbekért“, mint Vörösmarty mondja. Ez az elhatározás ujul meg bennem, de elkeseredve látom be, hogy erőm csekély az árral való küzdelemre. Csatlakoznunk, egyesülnünk kell hát nekünk idealistáknak is, mint a materialisták szövetkeznek s igy egyesült erővel remélhetnők már e kinos álllapotból való föltámadást. Vagy tán lehetetlen a jó ügy győzedelme? Csak a gazság uralkodjék a nagy világon s a szépnek, nemesnek ne jusson csak egy parányi hely sem? Hasztalan az ideális szivek minden fáradsága, minden könye, minden hervadása? Oh, ez kétségbeejtő volna, ez

ellen tiltakoznék a gondolkodó ész s a sebekben gazdag sziv minden lüktetése. Oh, ez nem lehet! „Az emberi nem el fogja érni magas célját. Századok fognak mulni, sok ivadék eltünni küzködés között, de a napnak jőni kell, melyben nemünk hivatását betölté, melyben a jó győzni fog e világon; a mi hivatásunk elhinteni magvát, homlokunk izzadságával termékenyiteni földjét, szivünk forró vágyaival érlelni csemetéit; végzetünk: „küzködni, kivánni, reményleni.“ (Karthausi.) Oh, édes Istenem, én hiszek és reménylek Benned, ne engedd, hogy szivemet megölje a bánat, hanem inkább adj erőt a nemesért vivandó harcra. Tedd gyümölcsözővé munkásságomat és én örökké magasztalom a Te szent nevedet, a Te jóvoltodat, mely szenvedésem árán másoknak boldogságot szerez. Uram, csak Te ne hagyj el, ha az egész világ elfordul is tőlem. Csak Te védj, Te oltalmazzál, Te gyámolits, vérző szivvel is örülni fogok, mert látom, fáradozásom a Te dicsőségedre, felebarátaim javát szolgálta.

A napokban több ideig beszélgettem társaimmal és most már egészen megértem egyikmásik viselkedését, a szerzetesi életről való cinikus vélekedését. Nem hivatásból, nem isteni sugallattól vezetve léptek szerzetbe, hanem kényszerből vagy számitásból. Egy nagy részüket a „jó“ szülők erőszakolták kolostorba. Tapasztalták az élet nehézségeit és csupa szeretetből meg akarták azoktól kimélni őket és erre legalkalmasabb megoldásnak tartották a reverendába bujtatást. Bámulatos szülők! Mennyország helyett pokolra taszitják gyermekeiket.

Mert pokol az a pálya, mely természetünkkel, egész valónkkal ellenkezik. Hát még a majdnem emberfeletti áldozatokat követelő szerzetesélet! Megkérdeztem, miért nem lépnek ki, ha kedvük ellen vannak közöttünk. Hihetetlenül kicsinyes okokkal hozakodtak elő. Mit szólna kilépésükhöz a világ? Szüleik büszkék, hogy egy pap fiuk van, akinek a község apraja-nagyja süvegel és kezet csókol, az urak pedig maguk közé fogadják. Társaim nagy része iparos és parasztcsaládból való. Mit mondana az öreganyja, nagynénje s egyéb pereputtyja kilépéséhez. Gunyolnák, megvetnék, kitagadnák. Inkább maradnak hát és Isten választottjainak ruháját viselve, közönyösen morzsolják le életüket. Elvégre a jólét sok kárpótlással szolgál! Ennél a fajnál veszedelmesebb az egyenes számitással belépők csapata. Ők kedvvel, saját elhatározásból léptek szerzetbe: látták, milyen könnyen és milyen vigan élnek a szerzetes-tanárok, felcsaptak hát társakul. Mig az elsők megpróbálnak legalább valódi szerzetesekké válni, ezek kezdettől reverendás bohémeknek indulnak. Tudják, hogy a szigoru noviciátus csak egy év, azután meg már Csicsón bucsu. Ha mégis kedvük szottyan, a tanári vizsgák megszerzése után egyszerüen itt hagyják emlékül annyiszor megfertőzött reverendájukat és világi tanárok lesznek. Most látom csak világosan társaimat és most döbbenek meg tőlük igazán. Nehéz ezeket szerzetessé alakitani. Quem neque gloria, neque pericula excitant, nequiquam hortere.[1]) Az Isten

[1]) Akit sem a dicsőség, sem a veszedelem nem serkent, azt sehogysem lehet buzditani.

dicsősége nem lelkesiti őket, a pokoltól való félelmet meg hirből sem ismerik.

Jól esett e szomoru tapasztalatok közt Pista barátom sorait olvasnom. Az esztergomi papnevelőből irja, hogy még mindig nem tud a papi életbe megnyugodni. Folytonos lelki tusák közt folynak napjai és sem a maradásra, sem a kilépésre nem tudja magát elszánni.

Hiába, a fiatal sziv, főként az ideális vágyakkal telt, boldogtalannak érzi magát a papi életben, mert hiányzik itt, ami után örök természete folyton sóhajtozik: a szabadság és a szerelem, a földi lét leghatalmasabb mozgatói. S nekünk mégis urrá kell rajtuk lenni. A napokban tartja bátyám eljegyzését, mely ujra a családi élet boldogságát idézi lelkem elé. Tőlem megtagadta Isten e kegyelmet. Egyedül, elhagyatva kell bolyonganom e földön, ahol minden érző lény — még az utolsó féreg is — párjára lel, csak az én sziven hervadt el a magányban, senkitől sem gondozva. Miért is szeretek oly nagyon? Minek is a szerelem olthatatlan tüze szivemben, ha nincs testvérláng, amellyel egyesüljön. Nem panaszkép mondom ezt, csak a sajgó fájdalom kért hangokat. Az utolsó néhány hónap keservét igazán nem tudnám leirni. Hasztalan lobog a szeretet tüze szivemben, az idő halad és nekem mennem kell a hat deszka képezte kis lakásba pihenni örökre. S mi vár reám amott? Isten! Feltétlenül bizom Te benned. Te kebledre fogadod megtért gyermekedet. A házasélet tán nyujtana e földön is szebb éveket, de távoznom innen nem szabad. Olyan vagyok, mint a kalitba zárt madár, mely ha ki is

Mert pokol az a pálya, mely természetünkkel, egész valónkkal ellenkezik. Hát még a majdnem emberfeletti áldozatokat követelő szerzetesélet! Megkérdeztem, miért nem lépnek ki, ha kedvük ellen vannak közöttünk. Hihetetlenül kicsinyes okokkal hozakodtak elő. Mit szólna kilépésükhöz a világ? Szüleik büszkék, hogy egy pap fiuk van, akinek a község apraja-nagyja süvegel és kezet csókol, az urak pedig maguk közé fogadják. Társaim nagy része iparos és parasztcsaládból való. Mit mondana az öreganyja, nagynénje s egyéb pereputtyja kilépéséhez. Gunyolnák, megvetnék, kitagadnák. Inkább maradnak hát és Isten választottjainak ruháját viselve, közönyösen morzsolják le életüket. Elvégre a jólét sok kárpótlással szolgál! Ennél a fajnál veszedelmesebb az egyenes számitással belépők csapata. Ők kedvvel, saját elhatározásból léptek szerzetbe: látták, milyen könnyen és milyen vigan élnek a szerzetes-tanárok, felcsaptak hát társakul. Mig az elsők megpróbálnak legalább valódi szerzetesekké válni, ezek kezdettől reverendás bohémeknek indulnak. Tudják, hogy a szigoru noviciátus csak egy év, azután meg már Csicsón bucsu. Ha mégis kedvük szottyan, a tanári vizsgák megszerzése után egyszerüen itt hagyják emlékül annyiszor megfertőzött reverendájukat és világi tanárok lesznek. Most látom csak világosan társaimat és most döbbenek meg tőlük igazán. Nehéz ezeket szerzetessé alakitani. Quem neque gloria, neque pericula excitant, nequiquam hortere.[1]) Az Isten

[1]) Akit sem a dicsőség, sem a veszedelem nem serkent, azt sehogysem lehet buzditani.

dicsősége nem lelkesiti őket, a pokoltól való félelmet meg hirből sem ismerik.

Jól esett e szomoru tapasztalatok közt Pista barátom sorait olvasnom. Az esztergomi papnevelőből irja, hogy még mindig nem tud a papi életbe megnyugodni. Folytonos lelki tusák közt folynak napjai és sem a maradásra, sem a kilépésre nem tudja magát elszánni.

Hiába, a fiatal sziv, főként az ideális vágyakkal telt, boldogtalannak érzi magát a papi életben, mert hiányzik itt, ami után örök természete folyton sóhajtozik: a szabadság és a szerelem, a földi lét leghatalmasabb mozgatói. S nekünk mégis urrá kell rajtuk lenni. A napokban tartja bátyám eljegyzését, mely ujra a családi élet boldogságát idézi lelkem elé. Tőlem megtagadta Isten e kegyelmet. Egyedül, elhagyatva kell bolyonganom e földön, ahol minden érző lény — még az utolsó féreg is — párjára lel, csak az én sziven hervadt el a magányban, senkitől sem gondozva. Miért is szeretek oly nagyon? Minek is a szerelem olthatatlan tüze szivemben, ha nincs testvérláng, amellyel egyesüljön. Nem panaszkép mondom ezt, csak a sajgó fájdalom kért hangokat. Az utolsó néhány hónap keservét igazán nem tudnám leirni. Hasztalan lobog a szeretet tüze szivemben, az idő halad és nekem mennem kell a hat deszka képezte kis lakásba pihenni örökre. S mi vár reám amott? Isten! Feltétlenül bizom Te benned. Te kebledre fogadod megtért gyermekedet. A házasélet tán nyujtana e földön is szebb éveket, de távoznom innen nem szabad. Olyan vagyok, mint a kalitba zárt madár, mely ha ki is

repülhet, visszaszáll börtönébe, mert a nagy világon otthonát máshol nem leli. Esküm köt ide. Végzetem az, ami a dércsipte virágé: a hervadás, a pusztulás. Lassan, évekig haldokolni az én sorsom.

Kecskeméten, 1900 május 21.

Keresztjáró napok. Reggel segédkeztem a körmenetnél s igy kerültem a franciskánusokhoz tizóraira. Társaim már régen örültek ennek a napnak, én azonban máma ismertem meg először örömük okát a valóságban és bizony elszomorodtam. Az Ur kiengesztelésére, meg áldásainak kieszközlésére vezettük a körmenetet; alig értünk azonban ki a sekrestyébe, faképnél hagytuk a buzgón imádkozó hivőket, magunk pedig püspöksüveggel, pásztorbottal, szóval egész egyházi diszben bevonultunk az ebédlőbe, ahol már csapra verve várt ránk a sör és tormával köritett virsli. Ettünk, ittunk, mig a nép ájtatos lélekkel énekelte és imádkozta végig paptársunk jól megnyuló miséjét. Mire vége volt a szentmisének, az ebédlőben már vidám hangulat uralkodott s épen ideje volt, hogy megint a nép élére álljunk és tovább vezessük őt. Nekem nagyon különösnek tetszik ez a dolog és azt hiszem, minden következetesen gondolkodó ember helytelennek tartja ezt a mulatozást.

Kecskeméten, 1899 május 26.

Az éjjel zivatar volt s ma olyan üde a természet, mint a gyöngyharmatban fürdő Auróra. A nehéz akác-, hársfa- és liliomillattól terhes levegőt incselkedve csapja be ablakunkon a

szellő s amint átölel bennünket, elkábulva megrázkódunk, mint az első szerelem legelső csókjától. Az ébredő természet velünk is érezteti hatalmát s amint benne minden pezsegve forr, az általános feléledés alól mi sem képezhetünk kivételt, felpezsdül a vérünk és nem hagy nyugodni bennünket. Egészen meg vagyok én is zavarva. Kábultan járok ide s tova, mintha valamit keresnék, mintha valamim hiányzanék. Este künn sétáltam a kertben s tanultam. A kertészlak mellett gyomlált a kertész leánya és legnagyobb meglepetésemre loppal beszélgetett vele egyik rendtársam. Udvarolgatott, mint már tavaly is legszentebbnek tartott barátaim egyike. A többiek már régen kacagva, gunyolva tárgyalták rendtársunk „kertészet iránt tanusitott meleg érdeklődését". Ők azonban nem ütköznek meg rajta. Hisz csak a napokban jutottak kezünkbe ellenfeleinknek a házi cselédekkel váltott szerelmes levelei. Randevut kértek és állitólag kaptak is a kuglizónál, meg kerti szertárban. Jóizü nevetgélés közt tárgyalják kalandjaikat és a régi növendékekhez képest még szinte szenteknek mondják magukat, mert legalább a kőfalon át nem szöknek éjjel a kéjtanyákba.

„Non est castus, qui castitatis hostes non fugit" [1]) mondja szent atyánk és a tisztaság megőrzése végett szigoruan lelkünkre köti, hogy nőkre, különösen formás fiatalokra és szüzekre ne nézzünk, sőt még ifjak, vagy saját anyánk, fivérünk és testvérünk arcába se

---

[1]) Nem szüzi tiszta az, aki a tisztaság ellenségei elől nem menekül.

tekintsünk. Az utcán sem szabad nézdegélni, vagy társaim szokása szerint szeretőkre kacsintgatni: „Cum per Urbem incedis, memento te religiosum, non pictorem esse“.[1]) A test hosszánál tovább tekinteni nem szerzetes-erény. Ha rendalapitónk ezen bölcs tanácsait és parancsait idézzük, oly cinikusan beszélnek róla, akárcsak a Herkó Páter vicceiről szólnánk. Hej, pedig de rájuk férne egy kis mortifikáció![2]) Hiszen a romlott emberi természet minden imádság, minden önsanyargatás mellett is erősen hajlik a rosszra és egyedül Isten különös kegyelmének kiérdemlésével szabadulhatunk meg az állati sorba sülyedéstől.

Csak körül kell táborunkban tekintenünk. Az erkölcstelenség oly vigan tobzódik körünkben, hogy a legtermészetellenesebb bünök is buján tenyészhetnek közöttünk. Nem hiában őrködött noviciusmesterünk, hogy szabályaink értelmében mosdás és öltözködés közben se láthassuk még egymás mezitelen testét sem, hogy félreeső helyeken csak a legrövidebb ideig tartózkodhassunk; saját vallomása szerint szomoru példák győzték meg az ember gyöngeségéről és legocsmányabb bünökre vetemedéséről. De környezetünk is lesujtó tapasztalattal szolgál. Gondoljunk csak tavalyi számtantanárunkra. Sokáig nem tudtuk megmagyarázni egyes osztálytársaink iránt tanusitott előszeretetét, osztálytársaink egészségének fokozatos hanyatlását, sápadását: vakációban aztán arzént vett be szegény rendtársunk, hogy az igazság sujtó keze elől a

[1]) Mikor a városon mégy át, emlékezzél meg róla, hogy szerzetes vagy és nem festő.
[2]) Önsanyargatás.

halálba meneküljön. Ime, az Isten kegyelmét semmibe vevő embernek megtévelyedése.

Ugy tudom, egyik európai hirü rendtársunk szorgosan kutatja szerzetünk természetellenes bünökbe sülyedt tagjait és ha biztos adatok birtokába jut, nem a tussoló egyházi elüljáróság, hanem világi hatóság előtt teszi meg följelentéseit. Ha a rendőrség nem intézné el erélyessége mellett is botrányt kerülve az ilyen papi ügyeket, követ hajitanék a saját hatóságát megkerülő feljelentőre, igy azonban helyeslem eljárását, mert a raffinált kéjenceket irtja ki közülünk, vagy legalább szenteskedő álarcukat tépi le irgalmatlanul. „Qui servus Christi vult esse, non cupit *videri* sanctus.[1]) Legyen valóban szentéletü hosszu misézés, szemforgatás nélkül. Most látom csak győri bencés osztályfőnököm, a feledhetetlen pedagógus drasztikus szavainak igazságát. „Minél szentebb, annál kutyább". Lesujtva kell ezt a szerzeteséletben látnom.

Én nem fogok rabja lenni a testi vágynak. Heves vérem hasztalan pezseg ereimben, korlátok közé szoritom. Tudom, nehéz tusáim lesznek.

Vérmes természetemet ismerve, a tisztasági fogadalmat csak félve mertem letenni, de jó noviciusmesterem biztatott: „Ne féljen, Carissime[2]), idővel majd csak meglesz ezzel is." És meg is kell lennem, még pedig becsülettel, fogadalmamhoz hiven. Oh, csak ezek a szép

---

[1]) Aki Krisztus szolgája kiván lenni, nem akarja, hogy szentnek *lássék*.

[2]) Igen szeretett; kedvesem. Ez a növendékek megszólitása. Körülbelül azt akarja kifejezni: kedves testvérem.

tavaszi napok oly borzasztók, oly kegyetlenek! A noviciatusban is igy voltam. Az a kéjes virágillat: az utca akácvirágai s a kert liliomai ugy megbóditottak, hogy egész testemben remegtem. Szinte érzem, amint a küzdelemben megroppanok és megroskadok. Nem baj! A testen uralkodni kell a léleknek. Kell Krisztusért, aki maga is jól ismerte ennek a harcnak gyötrelmeit s azért kötötte lelkünkre, hogy minden ember nem képes ily áldozatra, ne is vállalkozzék reá: „Qui capere potest, capiat".[1]) Megpróbálom. Imádság és önsanyargatás lesznek fegyvereim s a Krisztus nevében aratott diadal édes érzete legszebb jutalmam.

Kétnyárpusztán, 1901 julius 10.

Vége a középiskolai gyötrelmeknek, praematurus lettem. Szinte szégyenlem is a dolgot, mert abban a testet-lelket gyilkoló gyötrésben jelesen végezni, bizony-bizony kétes dicsőség. Csak az vigasztal, hogy teljes csömörlés fog el még a középiskolára való gondolásnál is. Utálom, gyülölöm az „általános müveltség elsajátitása" cimén kedélyt, értelmet és minden humanizmust kiölő „rendszert". Egészen fellélekzettem, amikor Kecskemétnek bucsut mondhattam és annyi kin, annyi észbutitó magolás után rokonaim és ismerőseim közé mehettem. Győrött is voltam. Őt is felkerestem, hogy megkérjem, ne irjon nekem több levelet: mindegyikünknek fájdalmas és kellemetlen. Nem találtam otthon, vidéken tartózkodott még, talán épen a jó Ég bölcs végzése folytán. De

[1]) Aki felfoghatja, fogja fel.

láttam arcképeit. Jobb, hogy nem volt otthon. Most látom csak, milyen szerencsések a szabályaikat szigoruan betartó szerzetesek, akik komolyan őrizkednek a kisértés alkalmaitól, szivósan ragaszkodva klauzurájukhoz.[1]) Jól tette Kalazancius, hogy tőlünk is megkövetelte a klauzurát, mert csakugyan igaza van: ránk, szerzetesekre nézve nagy veszedelemmel jár a szülőkkel, rokonokkal stb. való érintkezés. Egyébként megtudtam, hogy Irma menyasszony. Ezzel vége is van lelki küzdelmeimnek és megkezdődik igazi szerzeteséletem. Nem csak az eskü, hanem Irmának szent frigye is ide köt már engem...

„Szegény szivem, viseld magad csendesen,
Ha rá gondolsz, ne dobogj oly hevesen;
Tanuld meg őt, tanuld meg őt feledni,
Hiszen tudod, hogy nem szabad szeretni."

Nem szabad! Milyen könnyü ezt kimondani. A legnagyobb önmegtagadásra vállalkozni, mikor a társak százai a legsivárabb életet élik körülem. Hányszor kellett miattuk csak utközben is pirulnom. Rokonaimmal több helyen bementünk templomba és egy egész csomó predikációt is hallgattunk. A föld alá szerettem volna sülyedni. Teljesen készületlenül mennek fel igen gyakran különben is korlátolt világi

[1]) A szerzetesek lakosztályába vezető zárt ajtót jelenti. Ezen csak a kapus (ianitor) tudtával lehet bemenni. Szerzetes csak a házfőnök engedélyével, a melléje adott társsal léphet ki rajta, miután a házfőnök áldását fogadta, az előirt imádságot elvégezte és szentelt vizzel magát meghintette. Utközben a házfőnök előzetes engedélye nélkül még templomba sem szabad betérnie, hanem csak előre kijelölt dolgát kell végeznie.

papjaink a szószékre, mert azt hiszik, intelligens ember ugy sem vetődik a falusi templomba, a parasztnak meg akármi is jó, csak mennyország és még több pokolról legyen szó benne. Kiscellben bencés prédikált, de oly hülyén, ahogy csak egy iskolában már használhatatlan agylágyult beszélhet. Gazság, hogy lelkipásztorkodással nyugdijas, vagy szellemileg megrokkant rendtagokat biznak meg. Igy történik meg aztán, hogy az Istent legnagyobb gonosztevőként állitják a hivők elé. A meghallgatott prédikálók sorra ezt cselekedték. Azt mondták: türjetek, szenvedjetek, mert különben megharagszik rátok az Isten, nyugodjatok meg sorsotokban, mert ha zugolódtok, örök kárhozatra csap benneteket az Isten. Mert a *jó* Isten büntet, ver, még pedig alaposan: örök gyötrelmekkel. Hogy pirultam, hogy bosszankodtam! A jó Isten nem lehet nálunk, gyarló embereknél is hitványabb s ha közülünk a nemesebb lelkek csak élethossziglan, sőt évekig, napokig nem tudnak felebarátaikra haragudni, a végtelenül tökéletes Isten örökre haragudnék a meg-megbotló halandóra? Az az Isten, akinek egyszülött Fia minden földi hatalmassággal szembe szállott, örök kárhozattal sujtana bennünket azért, mert zugolódunk a nyomoruság ellen, mely lelki tökéletesedésünket megakasztja? Szentségtörés ilyesmire még csak gondolni is. Fáj a szivem, mikor elnézem a készületlenségében tücsköt, bogarat összehordó papot hallgató hivőket. Sirni tudnék nyomoruságuk láttára, ha a világi papok bünös renyhesége miatt érzett elkeseredésem felül nem kerekednék. Anyagilag züllik, lelkileg elsatnyul

a nép s a hat napon át bor és pipaszó mellett tarokkozó papság még egy becsületes prédikációt sem tud neki tartani. A kalmár-szellem közéjük lopózott s a nagy többség csak azt teszi meg lelkesedéssel, amit pengő pénzzel fizetnek meg neki. A nép vezérének kellene lenni s ma börtönőre. A népet minden elnyomás ellen erélyesen megvédeni volna legszentebb kötelessége s ma zsákmányul dobja oda a hatalmasoknak. Szomoru tapasztalatokkal rendelkezem. Atyám mindig nagybirtokon volt gazdatiszt, közvetlenül láthattam hát a nép meg nyomoritását. A szolgabiró és a pap kaptak egy-egy szekér szénát, marháik számára szabad legelőt s a „rakoncátlankodó“ cseléd mindig biztos lehetett pervesztéséről. Ki nyitja meg a szegények szemeit, ha nem a papok? Rólatok van megirva: ti vagytok a világ világossága és ti hitvány anyagi jólétért a világ sötétségévé lettetek. Tudatlanok, renyhék, istenkáromlók!

Sopronban időzve, Rákosra is kirándultunk. Megint csak elszomorodtam. Mily szép, mily gyönyörü a vidék. És németek lakják, németek, akik határköveikre németül vésetik fel falujok nevét. A *tanitó* alig tud magyarul pötyögni s mégis ő nevel magyar honpolgárokat! A plébános németül prédikál, mert a püspökök nagy gondot forditanak arra, hogy minden nemzetiség a maga nyelvén hallgassa papját. Még a katekizmust is németül tanitják. Ilyen „hazafiság“ is csak a mi felekezeti iskoláinkban virágozhatik, hogy láttára a hitetlen állam méltó jogot formálhasson az iskolák kisajátitására. És ki mindennek az oka? A papság, mert tunya, mert nemtörődöm, mert léha.

Pedig ne higyje senki, hogy jó pap lehet, ha a haza ügyét minden kitelhető erejével nem gyámolitja. A pap minél több ember boldogságát tartozik előmozditani, már pedig ezt csak abban a körben teheti, amelyben él, tehát hazájában, itt is csak kevés számu honfitársai közt. Ha ezeket ráveszi Árpád örökségének megerősitésére, gyarapitására, amihez elengedhetetlenül szükséges, hogy mindig magyarul beszéljünk és érezzünk, akkor papi kötelességeit is teljesitve, méltó a tiszteletre: mint pap és állampolgár becsülettel megállta helyét. Sohasem teljesithetjük hivebben ezt a feladatot, mint akkor, ha a keresztény szocializmus apostolaivá leszünk. A magam részéről nagy buzgósággal tanulmányozom elméletét, hogy másokat is megnyerhessek számára. Példás élettel és igazi tudással aztán sikerül majd a gyalázatos irányok megsemmisitésével valláserkölcsön nyugvo hazafiságunkkal boldogitani ezt az elgyötört, elzsidósodó országot.

A jó Isten látja szándékaimnak tisztaságát, nem vonhatja hát meg tőlem áldásait. Igen, Uram, Neked kell segitened e küzdelemben, mert Te az elnyomottak Oltalma, az igazság Védője vagy. Ha Te elhagysz bennünket, ha odavetsz a hitványok martalékául, megrendül hitünk és bizodalmunk, kivetkőzünk emberiességünkből és Nélküled megyünk a gaz haramiák, a zsarnokok ellen és zászlónkon csak e két szó talál helyet: Élet — halál! De Te nem hagyhatsz cserben, mint felkent királyaink, Te hüséges Isten vagy, Magyarok Istene, nem engedheted népednek pusztulását. Oh, vagy honnan lássuk létedet, bölcseségedet,

jóságodat, ha nem segited legszentebb törekvéseinket a henye kéjencekkel szemben diadalra?

Szomoru körülöttem a vidék. A hüselőből látom Horvátország erdőkoszoruzta határait. Fátyolként ül rajtuk a ködtömeg. Elbujt a nap, nem akarja látni e bünös föld még bünösebb papjait. Távolról ágyuszó hallik. Gyakorlatoznak a „császár“ tüzérei. Adófilléreinkből szorgalmasan tanulják, hogyan kell értelmezni az „Isten kegyelméből felkent király“ parancsára a szentirást: Szeresd felebarátodat, mint önönmagadat!

Kétnyárpusztán, 1900 julius 29.

Sokat tanultam a lefolyt napokban, de tanulságaim épen nem örvendetesek. Mindenütt vallástalanság. Az intelligencia, ha nem is egészen ateista, vallását teljesen tetszése szerint alkotja meg. Katolikus férfiak egyáltalában fehér holló számba mennek, mert egyházunk tanitásait ezer közül egy is alig fogadja el a maga egészében. Istentől kinyilatkoztatott igazságokban nem hisz, az imádságot, böjtöt, gyónást teljesen fölöslegesnek tartja, a szentek tiszteletén meg csudákon pedig épenséggel jó kedvvel élcelődik. A vallás szerintük szükséges, de nem a művelt uri osztálynak, hanem a tudatlan néptömeg fékentartására. Hébe-korba eljárnak templomba is, hogy példát adjanak a népnek. Hadd lássa a tömeg: nini, az urak, ezek a tanult emberek is hallgatnak misét, imádkoznak, hisznek a papnak, vallásosak, miért ne lehetnénk hát mi, szegény emberek

is, vallásosak! Hej! ha tudná a nép, hogy ezek a jó urak csak csalnak! Ha látnák, mily keveset adnak az urak a papokra, mikor a nép nem látja! Igazi uri családokba nem is fogadják be szivesen ma már a papot és magam is gyakran kellemetlenül tapasztaltam utamon, hogy az urak bizonyos lenézéssel kezelnek velem csak azért, mert pap vagyok. Sok be is vallotta később a társalgás folyamán, hogy utálja a papokat, mert tudatosan csalnak. Bennem tisztelte a szilárd meggyőződést, de egyuttal azon nézetének adott kifejezést, hogy a komoly tanulmányok ki fognak engem is józanitani.

Nem vetek rájuk követ, papgyülöletüknek erős jogalapja van. A minap fordult meg nálunk egy szolgabiró és beszélgetése közben ugyancsak pirulnom kellett rendtársaim miatt. Hallanom kellett a nagykanizsai „piarista atyák“ kicsapongásait, kaszirnőkkel való tivornyázásait és férjes asszonyok zaklatásait. Szegény Kalazancius, hova jutottak fiaid! Kaszirnőkkel pezsgőzni, másnap pedig gyónás nélkül misézni és kézbe venni az Ur Jézus Krisztus szentséges testét! Igy már hinnem kell sok mindenfélét, amit eddig csak a papságra szórt aljas rágalomnak tartottam. És ilyen társak közt kell élnem, mig a sir el nem temet! Szegény sziv, mely szerelmet nem lelvén, idealizmust kerestél, nagyon rossz helyre jutottál! Ki fogsz-e itt majd tartani? Hajlamaid ép ugy megvannak a szerelemre, mint másban, indulataid ugyanazok, mint a máséi, kedved is csak ugy, vagy még jobban van, egy csöndes családi tüzhelyre, mint bárki másban és neked mindezt meg kell

tagadnod, bármint sajogj is, mert életedet ideális cél megvalósitására szentelted. De nem meddő-e ez a küzdelem, mikor e cél megvalósitására nem csak hiányzanak, de sőt utadban állanak rendtársaid? Innen menned, vagy itt pusztulnod kell. Elmennék én, de nem tudom, hova. Felkeresném orvosomat és Irmával becsületes életet élve, boldog lennék. Elmennék, de nem szabad. Megesküdtem, hogy szerzetes leszek és maradok, ha Irma nem lehet enyém. Az Ég akaratát fogom ebben meglátni... Nem bolygatom a kis menyasszonyt többé, hadd legyen boldog jegyesével. Még a táját is kerülöm, hogy ne lássam, hogy ne szakadjanak fel ujra szivem sebei. És most bucsuzzunk is el örökre, édes gyermekem, e lapokon mi már nem találkozunk. Még itt sem. Miért töprengjek elérhetetlen után, miért töltsem meg szivemet megvalósithatatlan ábrándokkal? Nem, nem leánykám! Isten veled. Gondolataim sürün eljárnak még Hozzád, de a jó Isten könyörülni fog rajtam, magához vesz e siralomvölgyből. Bajza verse teljesül rajtam:

Tiltsa bár az ész szava, tiltsa végzetem,
Érted lángol, érted ég minden érzetem
Lassanként megölnek a titkos bánatok:
Mint a hévütött virág földre roskadok.

Földre roskadok. A természet megmutatja, ha bebizonyitottam is „A virágnak megtiltani meg lehet, Hogy ne nyiljék ha jő a szép kikelet“, az ősz hideg szelének még sem tudok ellenállani. Földre roskadok. Eltemetnek és sirom keresztjére ridegen felvésetik, itt nyugszik... szerzetes. Csak azt nem árulja el semmi, hogy

ott alant egy életében lángolón szerető sziv pihen.

De hadd törjön össze a sziv, csak jó szerzetessé legyek. Meg kell mutatni a hitetlen világnak, hogy vannak meggyőződéses szerzetesek és papok is, sőt ezután ők képezik majd a többséget. Erre az átalakulásra a világi papok is rászorulnak. Jól látom ezt most itt, vidéken. Pusztánk mellett van Udvarhely község. Templomját nagy áldozatkészséggel építették a hivők és most mégis órányira kell bejárniok az anyatemplomba. Ha a kettős ünnepeken kivül is helyben akarnak misét, ki kell hozatniok saját kocsijukon a papot és meg is kell fizetniök. „Majd sz... m nektek ingyen misét“, szokta a plébános ur mondani s a hivők természetesen okultak az épületes beszéden. Egyre kevesebbet adnak maguk is az igy leszólt szent misére, erkölcseik lazunak és családi életükben nem riadnak vissza az erkölcstelen kétgyermek-rendszertől sem.

A harangszó kezd már csak időjelzővé lenni, mert egyre kevesebbnek juttatja eszébe, hogy most kalapot levéve imádkozni kell. Templomba se a belső vallásosság vonzza már őket. A leányok és legények egymást akarják ott látni, az öregek meg szokásból kullognak el, mint akár apáik és nagyapáik, mert ugyan mit is szólna a szomszéd, ha ő egyszer elmaradna a miséről. A vallási kötelességek már csupán csak szokások, minden belső komolyabb tartalom nélkül. A világtalan is látja ezt, csak a papság marad vak, mert holt, élettelen az ő lelke, nem gondolkodik. Bezzeg hizik a has! De hogyan követelhetjük igy a közbecsülést,

hogyan vehetjük rossz néven az uri osztály papgyülöletét? A papság nagy része igen rászolgált a megvetésre, a mi kötelességünk becsületes élettel helyre ütni a csorbát.

Kétnyárpusztán, 1900 augusztus 7.

Nagy örömet hozott ma reggel a posta: megjött a mutatio[1]) és én Endre barátommal Budapestre kerültem. Deo gratias.[2]) Régi vágyunk teljesült: Egy helyre kerültünk. Kiváncsi vagyok az uj életre: hoz-e annyi keserüséget, mint a régi. Egy bizonyos: erősen talpra kell állanom, ha be akarom hivatásomat tölteni. De szilárdan bizom Isten segitségében. Az egyetem, a sok könyvtár és társaim, mind megannyi támaszaim lesznek harcomban. Mily üdvös lesz a központi papnövelde növendékeivel meghányni-vetni a papság ügyeit, a roszszakat sárig lerántani, hogy példájuk elrettentő legyen és mindenkit jó utra tériteni. Elismerem, nem könnyü jó papnak lenni. A gyarló emberi természet hamarosan enged, egy-kettőre felhagy az önfeláldozással, ha lelkes társaktól nem nyer biztatást, bátoritást. Jól tudom, az eddigieknél is nehezebb küzdelem közt folynak le napjaim, mert a nagyobb szabadság nagyobb veszéllyel, több kisértéssel jár és a romlott emberi természet könnyen megbotlik. Egy angyalian nemes arc, ártatlanságot visszatükröző szempár, egy-két szivből fakadó szó hamar megtántoritja az érző keblet. De a szabadság nem csak veszélyt

---

[1]) Változtatás. Igy nevezik azt az ivet, melyen a szerzetben előforduló személyi változásokat közli a rendfőnök.

[2]) Hála Istennek.

rejt magában, van áldása is. Nem leszünk annyira egymásra utalva, kiki végezheti dolgát s ezzel öntökéletesitésén is zavartalanul fáradozhatik. Munka foglalja hát le minden percemet s akkor e sajgó sziv is megnyugszik, elveszitett kincsét feledve.

Budapesten, 1900 augusztus 25.

Tizenhetedikén érkeztem meg uj helyemre. Utitársam, egy veszprémegyházmegyei hittanhallgató társaságában észre sem vettem, milyen hamar ide röpitett szeretteim közül a lelketlenül előrerobogó vonat. Pedig nem is valami szellemes beszélgetés kötötte le figyelmemet, hanem inkább növendékpap-társam korlátoltsága. Megdöbbentem attól a dohos szellemtől, melyet a szemináriumban beleneveltek. Micsoda egyoldalu, micsoda elfogult papképzés. Épen a mienk szöges ellentéte. Lelki vezéreik csak a hittudományokat akarják beléjük préselni, mig a világi irodalomtól légmentesen elzárják őket. A szépirodalom fölösleges szerintük, a regény és költemény ki vannak tiltva körükből s igy Eötvös József báró, Jókai, Petőfi, Arany nem léphetik át a szeminárium küszöbét. A népdalnak is örökre el kell némulnia falai között: „kocsis nóták“ ne fertőzzék meg a szent hajlékot. Bámulatos szükkeblüség! Elvégre Jókait, Petőfit azért leinteni, mert protestánsok, az egész szépirodalmat és népdalköltészetet azért sutba vágni, mert szerelemről is esik bennük szó, nagy ostobaság. Hiába féltik az ifju sziveket, népdal nélkül is szerelemre gyulladnak s ha nem szabad epedésük

tárgyát magukhoz ölelni, tanitsátok önfegyelmezésre, lemondásra, de ne idegenitsétek el őket a finom lelkü, melegen érző iróktól, a stil müvészeitől, ne tegyétek előttük megvetés tárgyaivá az emberiség szellemi arisztokráciáját.

Ha tévednek az irók, ne féltsétek tőlük növendékeiteket. Fegyverezzétek őket fel a hibák felfedezésére képesitő tudománnyal, a megtévedés ellen pajzsul szolgáló vallásos lelkülettel, de ne zárjátok el tőlük azokat a nagy egyéneket, akik az emberiség fejét és szivét képezik. Ne tegyetek indexre könyveket, mert arról tanuskodtok csak azzal, hogy kételkedtek a Szentlélekben, kételkedtek Krisztus igéretében: „Veletek leszek a világ végeztéig.“ Tudom, egyházunk tanitása szerint a Szentlélek csak a pápát és apostol-utódokat, a püspököket sugalmazza, de arról is meg vagyok győződve, ha buzgón imádkozom Istenemhez, engem sem hagy elesni, velem is érezteti a Szentlélek biztos vezérletének áldásait. Miért esdenék különben oly buzgón és oly gyakran:

— Jőjj el Szentlélek Uristen.

Elképzelhetetlen, hogy a Szentlélek minden Hozzá mélységes bizalommal forduló hivőt meg ne óvjon a tévedéstől. Nem csak a pápát, nem csak a püspökök összességét, hanem minden igaz katolikust. Csak olyan elfogult emberek állithatják az ellenkezőt, mint az én kedves utitársam, csak az ilyen naiv lelkek állithatnak fel hasonló, istenkáromlással egyenlő tételeket.

Fáj a világi papnöveldék szük látókörre valló nevelésének ez a lesujtó eredménye, mert két-

ségbeejtő világot tár föl előttem. A petrinusokat[1]) nehéz lesz ebből a bántó sötétségből kiemelni. Legnagyobb részük parasztfiukból kerül ki, akik már otthon nem az öntudatos vallásosságban, hanem babonákkal agyonnyomoritott torzhitben nevelkedtek fel, ezzel a lelkülettel is léptek papi pályára, melyen ime megint csak ezt az egyoldalu vallásosságot erősitik meg bennük. Contraria iuxta se posita magis elucescunt.[2]) Hadd lássák a növendékpapok a világi irodalmat is, az emberi gondolkodás meg érzés tágas terét, sok fölemelőt, sok szivet, lelket nemesitőt találnak ott, a tévedések pedig komolyan intő példákkal szolgálnak arra, hova téved, hova sülyed a kinyilatkoztatást figyelmen kivül hagyó elme s akkor annál fokozottabb ájtatossággal fogják kérni a Szentlélek engedelmét. Ne féltsétek Isten választottjait, ne kételkedjetek ily vakmerően Krisztus igéretében: Veletek leszek a világ végezetéig! A szentirás csak nem hazudhatik?

Az elfogult, modortalan, szögletes petrinussal szemben jól esett a katolikus ünnepségekre feljött néhány rendtársamnak intelligenciája és finom modora. A tavalyi prefektus széleskörü és mély tudása, barátságos társasága is mindjárt az első napon éjféli fél egyig tartott bennünket ébren. Olyan biztonsággal és olyan élvezetesen tárta fel előttünk a modern és klasszikus irodalom meg müvészet szóba került kérdéseit, a természettudományok bámulatos

---

[1]) Világi papokat. Péter apostol, Petrus után petrinus.

[2]) Az egymás mellé helyezett ellentétek jobban megvilágitják egymást.

vivmányait, hogy már ebből az egy beszélgetésből is világosan kialakult előttünk harmónikus, vonzó egyénisége. Ime az igazi pap, aki sokat és alaposan tud és mégis hisz, sőt épen tudománya folytán megtisztultan hisz.

Nem ad babonákra, mint a korlátolt világi pap, de az emberiség legnagyobb elméinek müveiből okulva, emberi cafrangoktól ment vallásossággal tölti meg egész valóját. Be kár, hogy nem maradt meg prefektusnak! Azt mondják, megundorodott a rendi viszonyoktól, vissza akar egészen könyvei és tanitványai közé vonulni. Valóban kétségbeejtő ez a lemondás! Milyen reménytelennek, milyen züllöttnek kell a papi életnek lenni ott, ahol egy ilyen ember tartja meddőnek fáradozását.

Én még nem tudok itteni viszonyainkról szólni, mert időm legnagyobb részét a katolikus naggyülésen töltöttem el. Sok szép, sok életbevágó eszmét hallottam, sok taps volt a szónokok jutalma, de nagyon félek, hogy azokban a tapsokban a megvalósitásra szükséges erő ki is merült. Igy szoktuk ezt meg mi katolikusok. Giesswein Sándor dr. kanonok urnak a keresztény-szocializmus megvalósitását, a társadalom gyors orvoslását sürgető beszéde találkozott a legkétségbeejtőbb hidegséggel. Nem tapsoltak, csak hallgattak, hallgattak, mintha a társadalom sebeinek feltárása idegen hang volna előttük. Hallatlan érzéketlenség! Egyetlen okát abban lelem, hogy kevés volt a gyülésen az intelligencia, a valóban müvelt közönség. Egy-két előkelő családon kivül alig lehetett a teremben mást látni, mint falusi papokat, velük felránduló tanitókat

feleségeikkel, aztán egy-két parasztot és mesterembert. A főpapság távollétével tündökölt, mint mindig, valahányszor nagy vagyona fejében a közért dolgozni is kellene valamicskét. A kivétel csak megerősiti a szabályt. A katolikus előkelőség is otthon maradt. Mit neki a vallás ügye! De ennek is mi papok vagyunk az okai, mert, mint a Kat. Szemle nagyon helyesen megjegyzi, iskoláinkból hiányzik az igazán katolikus szellemü nevelés. Majd ha ezen a bajon segitünk, lesz katolikus intelligenciánk, táborkarunk. Csak a főnek kellene egy kicsit megmozdulni, a tagok átvennék a mozgást. No de mostanában nem azért vannak a magyar püspökök, hogy dolgozzanak: nyugalomra, léhaságra kapták az infulát! És mégis bizzunk csak a jövőbe. Nagy eredmény már az is, hogy megmozdultunk, hogy gyüléseken, századok előtt hirdettük az egyházi szellem megujhodásának szükségét. Ez az eszme egyre több embernek lesz meggyőződése és egyházunk megint átveszi vezérszerepét hazánkban, hogy földi és mennyei boldogságra vezesse hiveit.

Itthon szomoruan kellett tapasztalnom társaim vallási közönyösségét. Hivtuk őket a gyülésekre, nem jöttek, hivtuk az eucharisztikus[1]) körmenetre, kikacagtak bennünket. Szerintük az a haruspexek dolga, tanárembernek nem illik ilyen „komédiákon szerepelni". Mi néhányan mégis elmentünk és bizony fájó szivvel kellett látnunk, hogy az intelligencia nagyon gyéren jelent meg körmenetünkön.

---

[1]) Az oltári szentség tiszteletére tartott ünnepélyes körmenet.

Bajos is azoknak tüntetni a vallás mellett, akiknek szivében a hit világossága már aligalig pislog!

Budapesten, 1900 augusztus 27.

Kalazancius napja. Reggel nyolckor a ház tagjai megjelentek a szent misén, amelynek végeztével sorba megcsókoltuk szent atyánk csontereklyéit. Jól esett a rendtársakat együtt látnom az oltár előtt, mert az igazi testvériség, őszinte szeretet megnyilvánulásaként hatott rám. Megint egy kép, amely jobban megkedveltette velem a piarista életet. De ennél is erősebben bilincsel szerzetemhez a benne tapasztalt puritán egyszerüség, valóságos köztársasági szellem, az intézményünket tényleg átható egyenlőség, szabadság, testvériség. Az elüljárók nem uralkodnak rajtunk, mint korlátlan kisistenek, hanem a primus inter pares[1]) elve szerint vezetnek bennünket. A napokban fordult meg szobánkban a ft. rendfőnök ur, hogy megnézze, jól elkészitették-e helyeinket. Mily egyszerü, mily jótékony volt megjelenése! Önkéntelenül is eszembe jutottak a többi szerzetesek és világi papok, akik az emberi méltóságot megalázva földig borulnak és kezet nyalnak a hozzájuk látogató egyházfő előtt. Sehol nem olvassuk a bibliában, hogy Krisztus vagy az apostolok kezeiket nyalatták volna. Csak az uborkafára kapaszkodott stréberek önistenitése alacsonyithatja igy le a krisztusi alázatosság nevében felebarátait. Egy nagy tudományu természetrajztudósunk nem csó-

[1]) Első az egyenlők között.

kolt kezet a váci püspöknek, rögtön megkezdte hát ellene őméltósága az akciót s amikor rendtársunk a babonát is elitélte tanitványai előtt, az „apostolutód“ más városba helyeztette. Most látom csak, hogy legjobb volt nekem piaristának lennem, a szolgaságot, főleg papok között, nem tudtam volna elviselni.

A kedvező benyomást csak az ebéd rontotta el. Annyi fogás került asztalunkra, mintha az ünnep örömére mindegyikünknek legalább száz gyomrocskája nőtt volna. Aztán leves után sör, hozzá rendes 1/4 liter asztali bor, páteroknak fejenként 1/2 liter, majd infuzórium, pecsenyebor, végül pezsgő. Sehogy sem fér a fejembe, miért kell rendalapitónk emlékét több evéssel és nagyobb ivással ünnepelnünk. Rengeteg pénzt emészt fel csak egy ilyen diszlakoma is és hozzánk, szegénységi fogadalmat tett szerzetesekhez sokkal jobban illenék, ha a lucullusi ebéd költségét szegény diákok segélyezésére költenők. Nem egyenes kigunyolása-e szegénységi fogadalmunknak az ilyen fejedelmi dáridó? Jól mondta szent atyánk „Non est pauper, qui paupertatis non sentit incommoda“.[1]) Ha társaimmal erről beszélek, egész pogány lelkülettel vágják szemembe: „Hát mink van, ha még jó ételünk és italunk sincsen?“ Hát mink van: az Isten dicsősége, az imádság nyujtotta boldogság, a felebaráti szeretet gyakorlása révén szerzett lelki nyugalom, a keresztény tökéletesedés, a másvilág minden boldogsága. De ezt már nem merem hangosan mondani, feles-

---

[1]) Nem szegény az, aki a szegénység kellemetlenségét nem érzi.

legesnek tartom kinevettetésemet. Társaimnak nem okoz lelkiismeretbeli kérdést az a fonákság, hogy Istennek tett szegénységi fogadalmunk ellenére is főurilag élünk. Az ő gunyos mosolygással annyiszor hangoztatott jelszavunk: „Szegények vagyunk — de jól élünk!“ Oh! de fáj nekem ez a cinizmus! Mennyivel jobb lett volna a mai napon evés, ivás helyett Kalazancius szellemét felujitanunk. Azét az emberét, aki magas állásokról lemondva, tanulásra adta fejét, hogy a romlott társadalom megjavitását a legjobb orvossággal: a tanitással, a neveléssel és a felebaráti szeretet becsületes megvalósitásával sürgesse. Ez lett volna igazi Kalazancius napja!

Budapesten, 1900 szeptember 23.

A Kerepesi-temetőben jártam két társammal. Meglátogattuk elhunyt nagyjaink sirjait. A benyomásokat nem akarom részletezni, rá kerül még a sor többi látogatásaimkor, csak az általános hatást akarom megörökiteni: nagyon jól éreztem magamat a holtak városában s igazán boldog volnék, ha benne már nekem is jutott volna lakás. A nagy szellemek szétszórtan ott nyugszanak s csak egy-egy hideg kő őrzi emléküket. Ott pihennek a szabad Magyarországért egykor küzködők... Az érző sziv a gondolkodó lélek fájó kebellel áll meg sirhantjaiknál, mert tudja, amiért az elszenderültek fáradoztak, nem vált valósággá: hazánk nem lett szabad, továbbra is megmaradt a réginek: Ausztria fejőstehenének. Jól mondta Szemere: „Nem boldog a magyar“. Hasztalan volt elhunyt nagyjaink csatája, hasztalan voltak szivük

vérével irt remek müveik: a gazság ma is uralkodó... A szerető sziv, a mélyen gondolkodó ész már elporlott tán ott alant s felettük:

„Csak mulandó álomkép s csalódás
A halandó ember élete.“

Borzasztó valóság! Igy kell tehát a szerelemnek s a gondolatnak véget érni?! Egy-két évig magasztalás, néhány évig emlegetés, még néhány évig gondozott sir, azután — feledés még a nagy elmék sorsa is... Elgondolkodtam. Sirhoz értünk: a szebb létre szenderült atyát gyászolta a hü özvegy és szeretett gyermekek. A hantokat ellepő virágok bizonyitották, hogy a felirás nem hazug. A lent álmodó szeretett, mig élt, szerették őt is: boldog volt. Hamvain illatárban fürdik most a szellő. Ilyen a jó családapa nyugvóhelye. S milyen lesz az enyém? Szerettem én is oly lángolón, mint senki más, de viszontszerelmet későn leltem: boldogtalan lettem. Sirba szállok, nem gyászol senki sem. Napok mulva oly elhagyatott lesz sirom, mint voltam jómagam életemben. Csak a sivitó őszi szél rezzenti meg felettem a harasztot, hogy megvigasztalja az arra vetődő boldogtalant: „Mi jó pihenni ott alant!“

— — — — — — — — — — — — — — —

Hazajöttünk. Többi társaim örömmel emlegették, kivel találkoztak az elmult délutánon. Csak én nem találkozhatom azzal, kinek látása után ugy vágyódtam. Módomban állna az ő feledése végett kalandokat keresni, leányokkal, asszonyokkal mulatozni, de nem visz rá becsületérzésem, nem engedi esküm és kizárólagos szerelmem. Lehet, ha tudná valaki érzelmemet, elitélne. Pedig, ha sejtené, mit szenvedek ezen

egyre erősödő reménytelen szerelem miatt, könnyeket hullatna értem. Óh, csak még egyszer láthatnám drága Kincsemet, csak egyszer nézhetnék kék szemébe, megkönyebbülne szivem s tán el is csitulna a pici kis ajkakról jövő hideg szavaktól. Ugy szeretném őt egyszer szerelmem egész hevével sirva szivemre vonni s csak aztán elválni örökre! De nem lehet, mert barát vagyok. Mikor igy elfog a bánat, ugy vágyódom a szomoruak Vigasztalójának, Krisztusnak társaságára. Ugy szeretném őt az Oltáriszentségben meglátogatni. De nálunk ez teljesen lehetetlen. A reggeli misék után zárva a kápolna s ha valaki imádság végett a kulcsot merné kérni, nagy megbotránkozás volna a házban. Kecskeméten még nyitva tartották az ajtót s legalább a beszökésre adtak alkalmat. Igaz, ott is körül kellett előbb tekinteni, nem lát-e valaki s csak aztán lehetett beosonni, kijövet pedig a kulcslyukon át kellett szemlét tartani, nem lézeng-e valaki a folyosón és csak azután lehetett kisurranni. Itt még ezt sem lehet megtenni. A minap elhatároztam, hogy legalább a rendes Angelust[1]) végzem el bátran társaim előtt, a guny azonban lehetetlenné tette még ennek a szándékomnak a megvalósitását is és most bizony még déli és esti harangszóhoz is csak titokban, a külső formákat mellőzve, imádkozom. Még a keresztvetéstől is tartózkodom. Miért rontassam meg paptársaim élcelődéseivel ájtatosságomat. A szentségimádást még kevésbbé végezhetem itthon. Ha egészen nyugodtan akarok Krisztussal társalogni, erőt és vigasztalást kérni,

---

[1]) Az Ur angyalát.

a bakácstéri templomba kell mennem. Ott nem látnak szerzetestársaim. Nekem olyan jól esik ilyenkor imádságba merülnöm. Hozzád száll lelkem, édes Üdvözitőm és szent sebeidre, mélységes szenvedéseidre kérlek, könyörülj rajtam, ne engedj az árban elesni, hanem tégy szeliddé, mint Magad voltál felebarátaiddal szemben, de egyuttal bátorrá és erőssé a zsarnokokkal szemben, mint amilyen Te voltál. Látod szándékaimnak tisztaságát, ne engedj hát hitványan elbukni, hanem add, hogy dicsőségedre mindenkor hiven szolgáljam elnyomott testvéreink ügyét!

Budapesten, 1900 szeptember 28.

Az Ég kegyelméből ismét jó kedvvel megkezdtem a munkálkodást. Olvasgatok, mikor csak időm megengedi. A szocializmussal óhajtok az idén alaposan megismerkedni, hogy aztán sikerrel hirdethessem magasztos elveit. Az Isten minden embert egyformának teremtett, mindenkinek megadta a jogot, hogy eszével, erejével boldogságot teremtsen a maga s családja számára. Ami ezt a rendet megakasztja, a jó Istennel kerül ellentétbe s igy velünk, papokkal sem állhat jó lábon. Isten igazi szolgái halálos ellenségei a milliók elnyomásának, ezen isteni törvény letipróinak. Ebéd után ablakunkon kitekintve, házunk árnyékában egy vasárukat szállitó szekeret pillantottam meg. A lovak ettek, a kocsis pedig a kényelmetlen ülésen elterülve aludt. Gondolkodni kezdtem. Ez az ember piszkosan, elhagyva piheni ki az utcán fáradalmait, mig sok gazdag kéjpárnákon fetreng; ez az ember dolgozik, a tőkepénzes pedig

zsebel; ez az ember kellő képzettség hiján kénytelen eszét parlagon hevertetni s ép azért bármilyen lángész is, kézimunkát végez. A pénzes ember ellenben, ha hülye is, átvergődik az iskolákon s aminek józanságáról legkevésbé adott jelt, ésszel, szellemmel akar és fog szerepelni. Ez nem járja. Meg kell beteg társadalmunkat változtatni s a néhány egyén boldogsága helyett az általánosat megteremteni.

Ehez szükséges, hogy mindenki tehetségének megfelelő pályán müködjék. A szegény, ha eszes, hadd tanuljon; a gazdag ha tehetségtelen, szántson, vessen. Ilyen volna az ideális, egészséges társadalmi élet! Ennek megteremtésében kell erőnket kifejteni, ha a kislelkűek nem értik is meg szavunkat. Kitartó munkásság talán évtizedek, vagy egy-két század alatt megteremtheti a keresztény-szocializmus alapján honunknak boldogságát. Előbb nem lehet a dolgot okosan nyélbe ütni, mert rövidebb idő alatt képtelenség hazánk minden osztályára kiterjedő, tehát valóban általános müveltséget teremteni. Már pedig ezt a keresztény, alkotni és nem rombolni akaró szocializmus el nem engedheti, mert csak az általános müveltség szerez érettséget és csak az érett nép élhet boldogan a szocializmus talaján. Egy-két hittudósnak készülő társam kifogásolja és vallástalannak mondja ezt a felfogásomat. Szerintük nem a müveltség, hanem a vallás, a hit teremti csak meg a közboldogságot. Akármit mondjanak is, álláspontjuk keresztényellenes. Hisz maga a biblia beszéli Krisztusról: „Növekedék vala pedig *bölcsességben* és kedvességben Isten és emberek előtt“ s aztán har-

minc éves koráig nem is szól róla. Mit jelent ez? Csak azt, hogy Krisztus nem elégedett meg hittudományokon alapuló vallással, tanult, sőt, mint kiváló hittudósok sejtik, érintkezett korának legkiválóbb elméivel és csak hosszu önmüvelődés, fáradságos öntökéletesités után lépett a nyilvánosság elé, hogy példájával bennünket is hasonló eljárásra buzditson. Tanuljunk, müvelődjünk, alakitsunk magunkból harmónikus egyéniséget. Ha nem erre akart volna minket tanitani, isteni erejénél fogva meglett emberként szállhatott volna le az égből és azonnal hirdette volna fönséges eszméit. Ha mégsem igy cselekedett, csak végtelen bölcsességének adta határozott jelét, amely bölcseség őt arra birta, hogy gyermekkorunktól éltünk deléig kijelölje teendőinket. Ő folyton tökéletesitette magát: tanult, bőjtölt, edzette tehetségét és akaratát, minekünk is ezt kell hát cselekednünk. A nagy tudáson, igazi müveltségen alapuló vallásosság aztán helyes utakon vezet bennünket. De mindenekelőtt tudás, tudás és megint csak tudás szükséges. Nélküle babonákba, szőrszálhasogatásba, maradiságba sülyed az ember és boldog társadalom alkotására képtelen. Tanum az egész, főleg keresztény világ. Évezredek óta hatalmas államok vallják magukat kereszténynek és az általános boldogság megvalósulás helyett mégis egyre tünőben. A kereszténységet, Krisztus tanait vádoljuk talán a rohamos sülyedés miatt? Nem: a müveletlenséget, az általános tudatlanságot, mely lehetetlenné teszi, hogy a Megváltó tanitásait megértsék és érvényesitsék az emberek. Még paptársaim is alaposan félreértik a világ leg-

nagyobb Mesterét. Az értelem sötétsége elzárja szivünktől a christianismust. Világosságot, müveltséget, hogy jó keresztények és boldog emberek lehessünk!

Nagy hidat kell még épitenünk, hogy Kánaánba jussunk, ahol a munkafelosztás mindenkinek megadja a neki legmegfelelőbb működési kört, tehát kötelességeket, de egyuttal jutalmakat is. Lélekemelő volna még csak látni is azt a boldogságot, melyben nem születés, nem protekció, hanem szorgalom szerint részesülnek az emberek. A koronákat muzeumokban fogja az apa fiának mutogatni és elmondani, hogy a népek tudatlanságukban ilyen vackot nyomtak egy ember fejére, kinek utódai aztán már imádást követeltek az adakozótól: a néptől. Azt kivánták, a nemzet, a milliók összessége áldozza fel jólétét, szabadságát, boldogságát a koronás család javáért. Borzadva néz majd a gyermek arra a drága kövekkel kivert aranyra, mely egykor annyi gaz főnek szolgált ékességül és hálás szivvel köszöni meg az Égnek ama gyászos, ama sötét kornak megsemmisülését...

Oh de hol van még e boldog idő! Csak langyos szellő suhant át Európa felett, csak Pénznélküli Walter hadai jelentek meg a látóhatáron, zavart és a szent ügytől való elhidegülést okozva mindenütt. A valódi sereg még csak lassan szervezkedik s ki tudja, mikor lép ki a harctérre! Utját el kell készitenünk. Munkára, tettre tehát, „mert embernek a sors nem oszt ingyen dijakat. Vagyont vagy tudományt, szabadságot vagy jólétet fáradsággal kell szerezni s maga a dicsőség izzadásnak a bére: mert megvagyon irva: veritékkel keresended kenye-

redet. *Küzdeni kell az elvekért is, üldöztetéseket kiállani tudni, mint Galilei és meghalni tudni, mint a vértanuk!*“ (Vas Gereben.)

Budapesten, 1900 október 7.

Legszerencsésebb a békavérü ember: nincs az életnek olyan mozzanata, mely őt nyugalmából kimozditsa. Az igaz boldogságot nem érzi ugyan soha, de a boldogtalanság sulyát sem ismeri. Mennyire szánalomra méltóbb a finoman érző és gondolkodó lény! Keblét a legcsekélyebb esemény mozgásba hozza; örömei, de bánatai is leirhatatlanok. Lám, igy vagyok én is. Bármiről veszek tudomást, gondolatokba mélyedek és jaj a szegény szivnek, ha az ész szomoru következtetésekre jutott. Most is igy vagyok. Társaimmal elbeszélgettünk a szemünk előtt nap-nap után lefolyó szerzetesélетről s bizony nem találtunk semmi épületes dolgot körünkben. Nem szerzetesi, nem a keresztény tökéletességre törekvők közösségében élünk, hanem kaszárnyába tömörült kedélyes agglegények bakatempós társaságában. Ezerszer és százezerszer feltámad lelkemben a kérdés, é rdemes-e hát igy szerzetesnek lenni? Lehetséges-e a fogadalmak megtartása, vagy természetünkbe ütköznek-e azok? Egy bizonyos: a szüzi tisztaság fogadalmát olyan egyértelmüséggel rugja fel a nagy többség, hogy valóban természetellenesnek kezdem azt látni. A komoly szerzeteséletre nem is gyermeket, hanem az életet jól ismerő benőtt fejlággyal biró embereket volna szabad csak felvenni, akik tudják, miről mondanak le fogadalmaikkal s igy áldozatuk becsesebb is, mert öntudatos. Krisztus sem éretlen

gyermekeket hivott meg apostolok- és tanitványoknak, hanem érett korra jutott férfiakat s azokat oktatta ki szent tanitásaira. Hivatásról csupán ilyen embereknél lehet szó: a mi rendtársaink csak kenyérkereseti pályát választott egyének. Tőlük természetesen nem várhatjuk a rendszabályok betartását, de ha a többség rossz uton jár, példájukkal a legjobb szándékuakat is megmételyezi.

Ma kaptam különben Pista barátomtól Esztergomból levelet. Kilép, mert nem akar részese lenni annak a boldogtalanságnak, mely a hivatástalan papra vár. Érzi, hogy nem tudna tiszta erkölcsü lenni, a bölcsőkkel telt plebániák számát pedig nem akarja szaporitani. Őszinte becsületességével nem fér ez öszsze. Igaza van. A világi papok ugyan nem tesznek külön fogadalmat a szüzességre, de azért hivatásuknál fogva kötelezve vannak rá, mert hiszen a házasságon kivül minden nemi érintkezés rut erkölcstelenség, amelytől az Ur szolgáinak a legnagyobb önmegtagadások árán is tartózkodniok kell.

Teljesen megtudom magyarázni Pista barátom kilépését, mert jól ismerem: forrón szerető szive volt. Az ilyenek a rideg papi életben boldogok nem lehetnek, mivel szivük hajlamait nem követhetik, nem egyesülhetnek szivük vágyával. Két ut nyilik előttük: az erkölcsi elaljasodás, vagy a kilépés. A harmadik uton, a teljes önmegtagadás ösvényén csak kevesen járnak, mert meg kell ölni az érző szivet s ugy fajulva tengeni. Nem tulzok, érző lelkek nem lehetnek reverendában boldogok. A papi élet — csak az igaziról szólok — puszta kötelességek tel-

jesitésének lánca, melynél *általános* emberi szempontok: felebaráti szeretet meg az istenfélelem képezik a ragasztékot. Kétségtelenül szép inditó okok, de az örök embert ki nem elégitik, szivében ürt hagynak, mélységes ürt, amelynek betöltését Isten a legmagasztosabb érzelemre: a szerelemre bizta. De a becsületes papnak épen ez ellen kell a legelkeseredettebben küzdeni, mert a rideg ész alkotta törvény azt mondja: „Nem szabad természetedet követned, ha elhagyatva állsz, nem szabad annak a jóleső vigasztalását keresned, akit Isten akkor teremte, amikor azt látta, hogy Ádámnak nem jó egyedül lennie.“ Nem csoda, ha a szegény pap lelkének kétségtelenül legkényesebb része száradásra kárhoztatva, sokszor csakugyan ki is hal. Miként azonban a viruló fa, ha főgyökere száradni kezd, kevesebb erőt nyerve, egyre fonnyad, mig végre egészen kipusztul: ugy az ember is, ha természetének leglényegesebb eleme, az érző sziv szerelme, élni megszünik, egyre fásul, egymásután tünnek el nemes érzelmei, miként amott a zöld levélkék meg tarka virágok és az ember ott áll búsan, meggyötörten, a társadalomra nézve hasznavehetetlenül. Ezért tud a nagy szeretettel megáldottak közül oly kevés pap maradni: az általánosság nem elégiti ki, a mennyeiek nem elég közetlenek s igy önkénytelenül is érzi egy közetlen egyén, szeretetének, közelségének szükségességét. De ez csak nő lehet, kinek egyéniségét oly szépen kifejti Bougaud lavali püspök: a férfi az ész, a nő a sziv, e kettő képez csak egy telies egészet. Jelen állapotom is bizonyság erre. Szerettem, csalódtam, szerzetbe léptem,

könyvek közé temetkeztem, imádságokban kerestem vigasztalást és mégis, ha munka után néha meg-megpihenek, elhagyottnak, számkivetettnek érzem magamat. Nincs körülöttem egyetlen forrón szerető lény, aki letörülje homlokom verejtékét, aki vigasztaljon, szerelmemben részesüljön.

Hogy mennyire érzem ily áldott lény szükségét, csak a napokban tapasztaltam. Egy szende, finom vonású, szőke szivarárus leány barátságát akartam megnyerni, hogy legyen legalább valaki, akivel néha elbeszélgethetek, de ugyanekkor eszembe jutott állásom és mielőtt sejthette volna a kis leány rokonszenvemet, örökre elbucsuztam tőzsdéjétől. Nem akartam rossz hirbe keverni, mert tudom, a világ nem hisz annak a nőnek becsületességében, aki pappal csak társalog is. És talán nem is alaptalanul. Én még tudtam eddig magamon uralkodni, de hányat ismerek társaim közül, akik elveszitették önuralmukat és noha szerzetben élnek, szivüket sem tagadják meg: keblükre vonják a rokonérzésüeket. Még jó, ahol igy van. Ők csak egy nőt választanak s vele ugy félig-meddig házasságban élnek: szeretik egymást és szerelmüket gyümölcsöztetik is. A „nővér, unokanövér, vagy rokon“ aztán minden áthelyezés után költözik a szerzetes tanárral: ez kolostorban, az privátházban üti fel otthonát. Nem helyes, vétkes dolog, melyért többnyire a szegény gyermekek lakolnak, de mégis jobbnak, megengedhetőbbnek tartom, mint a kéjnőkkel való szeretkezést. Itt már a lélek egészen elaljasul. És akad-e korunkban ezer közül csak két tiszta erkölcsü

pap? A tapasztaltak után erősen Tamás vagyok benne. Ugy látszik, nem is lehet máskép, a házasság természeti követelmény, Isten rendelése. Az egyház maga is belátja ezt, különben nem szabna az ilynemü kihágásokra kisebb büntetést, mint az engedetlenségre. És mégis ragaszkodik a cölibatushoz, hogy a papság „tiszta erkölcseivel jobban ragyogjon!“

Megengedem, lehetnek a nőtlenségnek jo oldalai, de azok a papok romboló erkölcstelenségével föl nem érnek. Hogy a házas pap, családjának élve, kevésbé lenne önzetlen, zsarolná a népet, nem teljesitené buzgón kötelességeit, nevetséges ellenvetések. Mintha nem nőtől függne legtöbbször a pap cselekedete! Amilyen a gazdasszony, olyan a pap. S vajjon nem volna szebb, ha ágyasok helyett tisztességes feleség volna segitő társa? Akadna rossz asszony is, de hát máma az a sok gazdasszony egytőlegyig gonosz: önző, kapzsi. No és a szoknyavadászat, annyi családi szentély feldulása nem vonja el jobban egyházi munkájától, mint kis családja gondozása? Nem kedvesebb Istennek a tiszta házas életet élő papság, mint a bujálkodásban elmerült?

Meg kell házasitani a papságot, hadd mutassák meg épen korunban, milyen az igazikeresztény családi élet; hogy a keresztény család szépségéről elmondott prédikációk a gyakorlati kivitelben még boldogitóbbak. Máma kézzelfogható bizonyitékokat vár tőlünk anyagelviségbe sülyedt korunk: mutassuk be a gyakorlati példák egész sorát: férj és feleség keresztény szellemü viszonyát, a keresztény családi nevelést, cselédek helyzetét a keresztény család-

ban. Egy darab eleven, élő kereszténységet állítsunk a kételkedő világ elé, hadd lássa hogy a krisztusi szellem nem halt ki, nem, csupán papiroson és szóban él, hanem a modern élet forgatagában is diadalmasan érvényesül. Avagy nem támaszthatja-e nőtlenségünk a hivők ezreiben méltán azt a gondolatot, hogy a házasságtól csak azért tartózkodunk, mert félünk, hogy a gyakorlatban a házasság szentségéről, felbonthatatlanságáról annyiszor hirdetett elveinket tarthatatlanoknak kényszerülnénk nyilvánitani? Aztán meg, kérdik a gondolkodók, ha a papi nőtlenség csak az erkölcstelenséget növeli, amit az élet bizonyit, akkor mi egyébre való, mint a papi hatalom fentartására? Az egyház csupán házassággal meg nem kötött emberekkel tarthatja fenn magát. Ezekre a támadásokra nem felelhetünk okoskodással, hanem csak cselekedettel. Gyakorlatilag kell bebizonyitanunk, hogy a házasság felbonthatatlanságát nős korunkban is helyeseljük s hogy családi szentélyünk Szentlélektől vezérelt egyházunkat meg nem gyöngiti, amint meg van irva: még a poklok kapui sem vesznek rajta erőt.

Kiváló emberek, az önmegtagadás hősei alkothatnak szüzi tisztaságra fogadalmat tevő szerzetet, de ezek száma elenyésző csekély marad. Ez a kis csapat azonban valóságos életszentségével messze felülmulná a mai erkölcstelenkedő világi és szerzetes papságot. Az igazat megvallva, a papság erkölcstelenségének látása oly megvetést, oly undort keltett bennem, hogy ma letenném reverendámat, ha Irma kezét nyujtaná az életharchoz. Milyen szerencsés

Pista: tul van már a harcon, kilépett és visszanyerte lelke nyugalmát. Én még mindig nem tudok dülőre jutni. Ellenállhatatlan erővel vonz a szerzetes-eszme, szegények ingyenes oktatására alakult rendünk gyönyörü célja meg éppenséggel magához bilincsel. Küzdök hát tovább s ha végleg tarthatatlannak ismerem meg a helyzetet, akkor teszem csak le egyszerü fekete reverendámat. Ennek a válásnak puszta gondolata is fájdalommal tölti meg szivemet!

De késő́re jár az idő, éjfélután fél kettő mult, ideje hogy aludni térjek. Ugyis összetört vagyok. Tegnap délután egyik szobatársamhoz eljött egy barátja és tiszteletére olyan ivás lett, hogy mindnyájan megéreztük. Sok is egy délutánt végig pityizálni. Máma halálsápadtan alig lézengtünk. Berekedtünk, gyomrunkat elrontottuk, cudar katzenjammerünk van. Nem is veszek többé részt ricsajokban; testet-lelket rontanak. A tegnapi muri azonban egyéb tanulsággal is járt: mivel nem csak borban, hanem sörben is igazság rejtőzik, sok társam feltárta lelkét. Szánom őket: pályatévesztett emberek. Csak eszem-iszomra vágynak.

Budapesten, 1900 október 16.

Ebéd közben nagy vitatkozás volt a szentirásról. Bámulatos dolog: a többség határozottan ellenséges álláspontra helyezkedik, tagadja a szent iratok hitelességét és örömmel fogad mindent, ami ezzel ellenkezik. Szerintük az egész könyv közönséges emberi alkotás, melyhez a Szentléleknek oly kevés köze van, mint hajdunak a harangöntéshez. Ha Isten sugalmazta volna, nem hemzseghetne az ellent-

mondásoktól, melyeknek számát eddig 50 ezerre teszik. De meg a bölcs Isten világosabban iratta volna meg sugallatát, hogy egy és ugyanazon mondatot ne értelmezhesse máskép az egyház, Luther, Kálvin és annyi más protestáns tudós és hozzá mindegyik azt állitja, ő találta ki a mondat valódi értelmét. Aztán meg a mindentudó Isten nem mondta volna oly ostobán tollba a világ keletkezését és az ember eredetét, mint Mózes elénk tárja. Ha Isten szava volna a szentirás, mindjárt mai alakjában látott volna napvilágot, de a hittudomány megállapitotta, hogy a fejezetekre osztás csak a XIII., a versekre tagolás pedig a XIV. századból való. Világos tehát, hogy emberek toldozták-foldozták. Az Istennek különben kötelessége lett volna arról is gondoskodni, hogy teljes hitelesség kedvéért az első diktátum kéziratát örök időkre fentartsa és ha nem tette, csak annak a bizonysága, hogy ilyen nem is volt, ellenben létezett igen sok közszájon forgó mese, amelyeket a késő korok irói összegyüjtöttek, bővitettek, csiszolgattak, mig a mai biblia nem lett belőlük. Semmi sem bizonyitja fényesebben ezt az emberi tevékenységet, mint az, hogy a szentirás nagy része versben van megirva, már pedig az nem valószinü, hogy az Isten versbe szedette volna sugallatát, mivel tanitani prózában szokás. Sőt tarthatatlan az a föltevés is, hogy azok irták az egyes bibliai könyveket, akik ma szerzőikül szerepelnek, mert egyebeket nem is emlitve nevetséges még elképzelni is, hogy a fekélyekkel boritott, agyongyötört, Jób-versekben zengje e' keserveit és olyan helyneveket emlegessenek, amelyek csak jóval haláluk után jöttek létre

pap? A tapasztaltak után erősen Tamás vagyok benne. Ugy látszik, nem is lehet máskép, a házasság természeti követelmény, Isten rendelése. Az egyház maga is belátja ezt, különben nem szabna az ilynemü kihágásokra kisebb büntetést, mint az engedetlenségre. És mégis ragaszkodik a cölibatushoz, hogy a papság „tiszta erkölcseivel jobban ragyogjon!“

Megengedem, lehetnek a nőtlenségnek jo oldalai, de azok a papok romboló erkölcstelenségével föl nem érnek. Hogy a házas pap, családjának élve, kevésbé lenne önzetlen, zsarolná a népet, nem teljesitené buzgón kötelességeit, nevetséges ellenvetések. Mintha nem nőtől függne legtöbbször a pap cselekedete! Amilyen a gazdasszony, olyan a pap. S vajjon nem volna szebb, ha ágyasok helyett tisztességes feleség volna segitő társa? Akadna rossz asszony is, de hát máma az a sok gazdasszony egytőlegyig gonosz: önző, kapzsi. No és a szoknyavadászat, annyi családi szentély feldulása nem vonja el jobban egyházi munkájától, mint kis családja gondozása? Nem kedvesebb Istennek a tiszta házas életet élő papság, mint a bujálkodásban elmerült?

Meg kell házasitani a papságot, hadd mutassák meg épen korunban, milyen az igazikeresztény családi élet; hogy a keresztény család szépségéről elmondott prédikációk a gyakorlati kivitelben még boldogitóbbak. Máma kézzelfogható bizonyitékokat vár tőlünk anyagelviségbe sülyedt korunk: mutassuk be a gyakorlati példák egész sorát: férj és feleség keresztény szellemü viszonyát, a keresztény családi nevelést, cselédek helyzetét a keresztény család-

ban. Egy darab eleven, élő kereszténységet állítsunk a kételkedő világ elé, hadd lássa hogy a krisztusi szellem nem halt ki, nem csupán papiroson és szóban él, hanem a modern élet forgatagában is diadalmasan érvényesül. Avagy nem támaszthatja-e nőtlenségünk a hivők ezreiben méltán azt a gondolatot, hogy a házasságtól csak azért tartózkodunk, mert félünk, hogy a gyakorlatban a házasság szentségéről, felbonthatatlanságáról annyiszor hirdetett elveinket tarthatatlanoknak kényszerülnénk nyilvánitani? Aztán meg, kérdik a gondolkodók, ha a papi nőtlenség csak az erkölcstelenséget növeli, amit az élet bizonyit, akkor mi egyébre való, mint a papi hatalom fentartására? Az egyház csupán házassággal meg nem kötött emberekkel tarthatja fenn magát. Ezekre a támadásokra nem felelhetünk okoskodással, hanem csak cselekedettel. Gyakorlatilag kell bebizonyitanunk, hogy a házasság felbonthatatlanságát nős korunkban is helyeseljük s hogy családi szentélyünk Szentlélektől vezérelt egyházunkat meg nem gyöngiti, amint meg van irva: még a poklok kapui sem vesznek rajta erőt.

Kiváló emberek, az önmegtagadás hősei alkothatnak szüzi tisztaságra fogadalmat tevő szerzetet, de ezek száma elenyésző csekély marad. Ez a kis csapat azonban valóságos életszentségével messze felülmulná a mai erkölcstelenkedő világi és szerzetes papságot. Az igazat megvallva, a papság erkölcstelenségének látása oly megvetést, oly undort keltett bennem, hogy ma letenném reverendámat, ha Irma kezét nyujtaná az életharchoz. Milyen szerencsés

Pista: tul van már a harcon, kilépett és visszanyerte lelke nyugalmát. Én még mindig nem tudok dülőre jutni. Ellenállhatatlan erővel vonz a szerzetes-eszme, szegények ingyenes oktatására alakult rendünk gyönyörü célja meg éppenséggel magához bilincsel. Küzdök hát tovább s ha végleg tarthatatlannak ismerem meg a helyzetet, akkor teszem csak le egyszerü fekete reverendámat. Ennek a válásnak puszta gondolata is fájdalommal tölti meg szivemet!

De késő́re jár az idő, éjfélután fél kettő mult, ideje hogy aludni térjek. Ugyis összetört vagyok. Tegnap délután egyik szobatársamhoz eljött egy barátja és tiszteletére olyan ivás lett, hogy mindnyájan megéreztük. Sok is egy délutánt végig pityizálni. Máma halálsápadtan alig lézengtünk. Berekedtünk, gyomrunkat elrontottuk, cudar katzenjammerünk van. Nem is veszek többé részt ricsajokban; testet-lelket rontanak. A tegnapi muri azonban egyéb tanulsággal is járt: mivel nem csak borban, hanem sörben is igazság rejtőzik, sok társam feltárta lelkét. Szánom őket: pályatévesztett emberek. Csak eszem-iszomra vágynak.

Budapesten, 1900 október 16.

Ebéd közben nagy vitatkozás volt a szentirásról. Bámulatos dolog: a többség határozottan ellenséges álláspontra helyezkedik, tagadja a szent iratok hitelességét és örömmel fogad mindent, ami ezzel ellenkezik. Szerintük az egész könyv közönséges emberi alkotás, melyhez a Szentléleknek oly kevés köze van, mint hajdunak a harangöntéshez. Ha Isten sugalmazta volna, nem hemzseghetne az ellent-

mondásoktól, melyeknek számát eddig 50 ezerre teszik. De meg a bölcs Isten világosabban iratta volna meg sugallatát, hogy egy és ugyanazon mondatot ne értelmezhesse máskép az egyház, Luther, Kálvin és annyi más protestáns tudós és hozzá mindegyik azt állitja, ő találta ki a mondat valódi értelmét. Aztán meg a mindentudó Isten nem mondta volna oly ostobán tollba a világ keletkezését és az ember eredetét, mint Mózes elénk tárja. Ha Isten szava volna a szentirás, mindjárt mai alakjában látott volna napvilágot, de a hittudomány megállapitotta, hogy a fejezetekre osztás csak a XIII., a versekre tagolás pedig a XIV. századból való. Világos tehát, hogy emberek toldozták-foldozták. Az Istennek különben kötelessége lett volna arról is gondoskodni, hogy teljes hitelesség kedvéért az első diktátum kéziratát örök időkre fentartsa és ha nem tette, csak annak a bizonysága, hogy ilyen nem is volt, ellenben létezett igen sok közszájon forgó mese, amelyeket a késő korok irói összegyüjtöttek, bővitettek, csiszolgattak, mig a mai biblia nem lett belőlük. Semmi sem bizonyitja fényesebben ezt az emberi tevékenységet, mint az, hogy a szentirás nagy része versben van megirva, már pedig az nem valószinü, hogy az Isten versbe szedette volna sugallatát, mivel tanitani prózában szokás. Sőt tarthatatlan az a föltevés is, hogy azok irták az egyes bibliai könyveket, akik ma szerzőikül szerepelnek, mert egyebeket nem is emlitve nevetséges még elképzelni is, hogy a fekélyekkel boritott, agyongyötört, Jób-versekben zengje e' keserveit és olyan helyneveket emlegessenek, amelyek csak jóval haláluk után jöttek létre

Megborzadtam, mikor a szentirás ily cinikus hangon való tárgyalását hallgattam és mélységes megdöbbenés szállta meg egész valómat. Ezeket a szerzeteseket fel is szentelik, hogy áldozópapokként hirdessék az igét, az egyháznak *biblián* nyugvó tanitásait. Nem csodálom, hogy a müvelt közönség kerüli templomainkat, szentbeszédeinket, gyóntató székeinket: komédiásokat cirkuszban, szinészeket szinházban is láthat és legalább élvezetes darabok müvészi előadásában gyönyörködhetik. Ide sülyedtünk tehát.

Hogy a vita nem szolgált lelki épülésemre, természetes. A lelkünk mélyén szunnyadó kétely a leggyöngébb érintésre is felébred, hogy elfoglalja egész bensőnket. Bennem is erősen megmozdult máma. Az ellenfél állitásai tényleg kemény diók, amelyek széttörésére hittudományi könyveink nem adnak súlyos kalapácsot kezünkbe. Hisz a cáfolgatások közben is elismerik a szentirás sok hibáját: természettudományi dolgokban, történeti feljegyzésekben való megbizhatatlanságát. Már pedig Isten diktátumának nem volna szabad ilyen vétkesen hiányosnak, sőt hamisnak lenni. Egész délután ezen törtem fejemet. Mert nagy dologról van szó. Ha tudniillik a Szentirás csakugyan emberi mü, akkor az egyház tévedett, mikor Istentől sugallt könyvnek hirdette, ha pedig az egyház tévedett, akkor az egyházat nem vezeti a Szentlélek, akkor Krisztus szavai a vigasztaló Szentlélek elküldéséről, igérete: „Veletek maradok a világ végezetéig,“ nem volnának igazak. Ha pedig ugy volna a dolog, akkor Krisztus nem volna Isten, csak ember és szavainak tán más az értelme. Hiába imád-

kozom, mentsen meg Istenem a kételkedéstől, ha kilépek a templomból, megint csak érzem erőszakos hangját, rémitő kacaját, gyávaságomat maró gúnyszavát. „Nem mersz gondolkodni, nem mersz kételkedni, Istent félted tán az intenziv lelki munkától? Isten erős, Isten hatalmas, Isten segitségedre lesz a veszélyben, de mutasd meg bátorságod, mutasd meg kételkedéssel Istenbe vetett rendithetlen bizalmadat. A kételkedés csak megszilárdithatja hitedet, mert rákényszerit, hogy olyan vallási kérdéseket is tisztázz, amelyek eddig homályosak voltak előtted s ép azért nem is illeszkedhettek be vallásos meggyőződésedbe. Csak a gyáva, az erőtlen futamodik meg, nos és a hivő, Isten szolgája, csak nem gyönge a hitetlenséggel szemben. A kételkedés magasabb foku szellemi tevékenységre: gondolkodásra, kutatásra kényszerit, de ezt a fokozott lelki életet csak nem róhatja fel senki bünül nekünk, magasabb lelki életre hivatott hivőknek?"

Zsong-bong a lelkem, nem tudok felelni. Sem társaim beszédét, sem kételkedő lelkem okoskodását nem tudom megcáfolni. Talán igazuk van, de ez az igazság oly borzasztó volna annyi szentül hitt és egész életemet irányitó igazságot állit rut hazugság gyanánt elém, hogy nem birnám, legalább e percben még, elfogadni. Ugy vagyok, mint Rousseau, aki azt mondta, ha a szeme láttára támadna is fel valaki, képes volna bármiféle optikai csalódással vagy szemfényvesztéssel magyarázni a dolgot, de a feltámadásban még sem hinne. Ép igy nem tudok én sem vallásos meggyőződé-

semből engedni. Nem akarok hitetlen lenni. Nem akarok. Én ragaszkodom Hozzád, édes Istenem és tudom, nem hagysz a rideg hitetlenség karjaiba esni. Felvilágositasz, tanitasz, megerősitesz és kételyeimet is javamra forditod. Hisz Nélküled örök sötétség borulna lelkünkre és a bizonytalanság rémei gyötörnék minden percünket. Hiszek, Uram, hiszek Tebenned, hiszek egyházadnak, mert Nélküled mérhetlen boldogtalanság volna egész életem.

Budapesten, 1900 október 24.

Tegnap kaptam hazulról levelet. Irják, hogy az amugy is szegény nép a rossz termés miatt nagy nyomoruságba jut a télen. Kedves, jó anyám irja: „Die armen Leute erleiden grossen Schaden und ist eine schreckliche Armuth unter die Leute. Es ist schwer, wenn man gerne helfen möchte und kann nicht.“ [1]) Jól tudom, ha volna rá módja, ő kiemelné az inségből a szegényeket. A sokat szenvedett szivek tele vannak cselekvő részvéttel. Ez azonban itt igen keveset segit. Az a jó magyar nép éhezni fog, mert nem kap eleget abból a földből, melyért apáik vérüket hullatták. Ott van Festetich Tasziló gróf óriási birtoka, de drága pénzen sem adnak abból a népnek. Még bérbe sem. Pusztulj, nép, te hitvány csőcselék. Itthon izzad és koplal a munkás, a gőgös mágnás meg zsebel és külföldön dőzsöl. A plébános ur jól látja hivei pusztulását és mégis hallgat, miként a sir. Ha megnyitja száját, csak türelemről,

[1]) A szegény nép nagy károkat szenved és a nép közt irtózatos a nyomoruság. Nehéz dolog, mikor örömest segitene az ember és nem tud.

önmegadásról beszél, erről a régi nótáról, melynek minden hangja fájdalmasan érinti lelkünket. Ne mondjátok, szeretett társaim, az anyagi mellékes, a mulandó földi javakat meg kell vetnünk, mert ez csak farizeusság tőletek, akik belefulladtok összeharácsolt anyagi javaitokba. Az anyagi kérdést nem kapcsolhatjuk ki papi teendőink közül, mert maga Krisztus tanitott bennünket arra, hogy hiveink jólétéről gondoskodnunk kell. Avagy nem elégitette-e ki Ő maga két izben is a prédikációra összesereglett népet? Még csuda, a természet törvényeinek felfüggesztése árán is jól tartotta hiveit, mint ész nélkül annyiszor elhadarjátok a szószéken, mert jól tudta, hogy az üres gyomor korgása nevetségessé teszi a legfönségesebb eszméket, a legremekebb mennyei zenét is. És ebből láthatjátok, milyen ellensége volt Ő, a Mester, a nyomoruságnak. Főelvül tüzte elénk: „Legyetek tökéletesek!“, azaz öntudatosak, emberi méltóságotokat ismerők, müveltek, de példájával kétségtelen bizonyságát adta annak a meggyőződésének is, hogy nem tökéletesedhetünk addig, mig éhezünk. „Szánom a népet“, mondta ő, „kifosztom és kifosztatom a népet“, valljátok ti cselekedeteitekkel. Mert aki Krisztus igaz tanitványának tartja magát, nem nézheti el testvéreinek nyomoruságát, amely a mennyei Atyáéhoz hasonló tökéletesség elnyerésében gátolja őket. És a plebánosok, az „istentelen szerzetesekre“ dühöngő világi papok mégis hallgatnak. Sohasem hallottam, hogy a földbirtokos jelenlétében megmagyarázta volna a plebános ur, hogy a felebaráti szeretet, a testvériség *gyakorlati* meg-

valósitásában nyilvánul s aki különbnek tartja magát atyja fiánál, csak bitorolja a keresztény nevet, bünei alól sem ezen, sem a másvilágon nem nyer feloldozást, áldozáshoz nem járulhat, egyházunk tagja nem lehet. Nemde, irva vagyon: „amiket megkötöztök a földön, meg lesznek kötve mennyben is; és amiket feloldoztok a földön, fel lesznek oldozva mennyben is". Páratlan hatalom e földön, ám miért nem érvényesititek keresztényektől elnyomott embertársaitok érdekében? Miért nem tagadjátok meg a nagy uraktól a büneik alól való feloldozást? Mert baj van a kréta körül. Akivel mindazokat meg kellene tenni, kegyur. Tőle függ a plébániának betöltése, a plébános és egyház anyagi javakkal való elhalmozása, kedvében kell hát járni. Még az se baj, ha eretnek, szakadár, pogány, sőt zsidó is a kegyur, egy zsiros plébánia az ő kezükből is jól esik. És mindennek fejében *csak* Krisztust kell megtagadni, a népet eladni. Hát hisztek ti Istenben, hogy ily szemérmetlenül mertek cselekedni? Lehetetlenség.

No, majd a józan szocializmus segit a bajon. Alig van nap, hogy miatta ne piszkálnának társaim. Megvalósithatatlan butaságnak mondják és feledik, hogy vádjukkal Krisztust illetik, aki megparancsolta, hogy mindnyájan testvérek legyünk e földön. De testvériség-e az, ha csak néhány ezren ülnek teritett asztalhoz, a milliónak pedig csak lehulló morzsák jutnak osztályrészül? Krisztus szolgája-e az a pap, aki háromszor tömi meg naponkint bendőjét s mikor éhező testvérei a kenyérkérdés megoldásához fognak, utópiával vádolja és lemondással tartja

őket? Krisztus és papság, Krisztus és szerzetestársaim — szentségtörés még egyszerre emliteni is. Hogyan is tudnának felemelkedni a mi Urunkhoz azok, akik a kicsinyes intrikák, a vak gyülölet fertőjében oly kéjjel heverésznek! Nemrég alakult meg önképzőkörünk, az Academia Calasantiana, vezetője egyik leglelkesebb társunk lett és most a többség nemcsak, hogy a szellemi támogatást vonja meg tőle, hanem egyenesen kiüldözésére törekszik, mert nem tart velük, sőt gyakran a legerélyesebben kikel erkölcstelen beszédeik és tetteik ellen. Heteken át tart az ádáz harag, még szót sem váltanak, arcul csapván Krisztusnak engesztelődést parancsoló szavait. A nap ne menjen le fölöttetek haragban, mondta jó Üdvözitőnk s ime, a keresztény tökéletességre törekvő szerzetesek a legvadabb gyülölettel törnek egymásra. Jó példát fogtok adni tanitványaitoknak! „Religiosorum exempla mors et vita saecularium.“[1]) A mi példánk kétségtelenül a világiak vallásosságának gyilkosa. Ha nem tekinthetnek is be egészen belső életünk szennyébe, még mindig eleget látnak ahhoz, hogy a szavaink és cselekedeteink közt tátongó ürt meglássák és bizalmukat veszitsék azon tanitások iránt, amelyeket még jól fizetett hirdetői sem tudnak, vagy akarnak megvalósitani. Ti, a kereszténységet kompromittáló társaim, ne feledjétek szent Atyánk intelmét: „Vae tibi, qui alios verbis instruis, factis destruis.“[2])

---

[1]) A szerzetesek példája a világiak halála és élete. (Kalazencius.)

[2]) Jaj neked, aki szavakkal mások épülésére, tettekkel megrontására szolgálsz.

Magatok teszitek hitelvesztetté a kereszténységet. Ha a világ példátokon indulva, félreveti a szent dolgokat és a maga módján igyekszik korunk nagy kérdéseit megoldani, magatokra vessetek!

Budapesten, 1900 november 4.

Smiles „Önsegély“-ét olvasgatom és a sok kiváló ember küzdelmének láttára nagy buzgóság fog el. Ugy szeretnék én is felebarátaim javán dolgozni, ugy szeretném a sok szenvedő nyomoruságát enyhiteni, az egy akol és egy pásztor, a harmóniában, boldogságban élő világot csak egy paránnyal is közelebb segiteni a megvalósuláshoz! Csak olyan tudatlan és olyan gyönge ne volnék. Minden percemet tanulásra forditom, a késő éjféli órák még iróasztalomnál találnak, de hitvány szervezetem nem birja a munkát és napról-napra jobban fogyok. Társaim halálomat jövendölgetik, ha nem szánok pihenőre több időt, de én nem tágitok: vagy képzett, erkölcsös szerzetes leszek, vagy elpusztulok. Hadd gyötrődjék a test, csak a lélek erősödjék meg. A szüntelen foglalkozás sok kisértéstől ment meg engem.

Ép most, éjfél után fél kettőkor jön haza szinházból egyik társam. Egészen elpilledt, arca bágyadt, izgalmaktól sápadt, karikás szemei megtörtek, izmai megroskadtak. Hiába: „Religiosum otiosum daemon venatur et capit.“ [1]) Elkeseredve, megcsömörödve szól fővárosunk

---

[1]) A tétlen szerzetesre vadászik az ördög és elfogja.

hallatlan romlottságáról, melyet a papok kétségtelenül jelentékeny mértékben mozditanak elő. Egy felsőbb kurzusbeli társunk vezette végig az éjjeli Budapesten a társaságot, melyhez a mienken kivül néhány más szerzetes és két vidéki káplán is tartozott. Végigjárták a kávéházakat, Dob- és Király-utcai zengerájokat, aztán maga se tudja, merre jártak. Nagy házak emeletein, hol vig zene szólt és ledér nők egy szál ingben járták a táncot. Ők is táncra perdültek, enyelegtek, kéjelegtek, mintha Bacchusnak volnának papjai. Nehány leány rájuk ismert, hogy papok, de letagadták: szinészeknek vallották magukat. Az undor végig borzongott beszéd közben is társamon, látszott rajta, hogy a förtelemnek egész birodalma nyilt meg ma éjjel előtte. Nem is tudott a többiekkel tartani, hazajött, mig társai folytatták a dorbézolást. Holnap pedig minden rendjén. Csak egy-két ágy maradt itthon érintetlen, még egy-kettőre a visszatért rendtárs rakta ki a tegnapi s *éjjeli* étlapot, reggel pedig egész jámbor arccal mondja el az oltár előtt: „Intriobo ad altare Dei, ad Deum, qui laetificabit animam meam“[1]), stb. stb., amint a misekönyv előirja.

Egészen kábult vagyok. Szeretném kiverni ezt a népséget házunkból, letépni róla a reverendát, de eszembe jut, hogy még elenyésző kisebbség vagyunk, hallgatnunk, türnünk kell, vagy — repülünk kifelé. Elkeseredésem leirhatatlan, még naplómat sem tudom befejezni.

---

[1]) Az Isten oltárához fogok járulni, Istenhez, ki megvidámitja majd lelkemet.

Jó éjszakát. Jó éjszakát nem csak magamnak, talán a szerzetes életnek is!

Budapesten, 1900. november 6.

Tegnap egyik győri barátommal találkoztam és nagyon meglepő dologról értesültem. Irma körülbelül csak egy év mulva tartja esküvőjét, két éve pedig csakugyan abban a községben tanitott, amelyről a hozzám intézett levél keltezve volt. Ugy látszik, sorait eljegyzése előtt irta, hogy válaszomtól tegye függővé elhatározását. Nem válaszoltam. Elég naivul hittem a tisztességes szerzetes élet lehetőségében. Bár csak ne hittem volna. Szerzetestársaim kalandjai, gyülölködése vallástalansága borzasztóan kijózanitott a papi életből. Menni, rohanni, szellőként elsuhanni szeretnék innen s e feldult lelkületben megint csak Irmához sietnek gondolataim. Ha engem másnál jobban szeret, ugy nem lesz nélkülem boldog. Még nem asszony, még semmi sem késő, felkeresem levelemmel, hadd legyünk egymásé. Mit csináljak e szemétdombon? Augias-istállóját csak Herkules tudta kitisztogatni, de nem lehetetlen, hogy csak a — mesében. Hozzánk legalább száz Herkules kellene. Az én gyönge vállaim roskadnak e teher alatt, melynek elviselésére és megsemmisitésére csupán lángelmével párosult akaraterő képes. Jól ismerem csekély tehetségemet, számot vetek hát helyzetemmel. Hasznos tagja lehetek a társadalomnak, de nem ebben a körben, melynek majdnem minden tagja kigunyolja a szerzetes-eszmét. Itt csak elpusztulhatok, elzüllhetem. Csak el innen, hol Isten kedvéért vagy félelmeért senki sem tartja

érdemesnek életét az előírások szerint formálni. El innen, a szeretetlenség kopár földjéről egy kis családi szentélybe, ahol tán éhezem, tán nyomorgok, de becsületes szavaimmal összhangzóan cselekvő maradhatok. Megirom a levelemet, megirom, mennyire fokozta szerelmemet a távolság, az idő s ez az anyagelvüségben fuldokló környezet. Megirom és érzem, megjön a kedves válasz, megjön a megváltás, kiszabadulok poklomból, hogy gyarlóságaimtól megtisztultan belső élethez szokva lépjek a paradicsomba. Isten áldása lesz velünk és Krisztus lesz jó Pásztorunk, Vezérünk. S ha Ő velünk, ki ellenünk?

Budapesten, 1900 november 11.

A mai nap sok nemes felbuzdulásra adott alkalmat. Megvettem a szocialisták ujságját, a Népszavát. Bámultam a szegény nép törekvését, erélyét, határozottságát, mellyel eszméjét meg akarja valósitani. Vezércikkének végső sorai: „Csak kitartóan előre! Ha küzdeni tudunk, méltók vagyunk a jobblétre; ha nem tudunk küzdeni, érettek a pusztulásra.“ Igazán tanulságos! A szegény, müveletlen nép minden erejével küzd a legszebb eszmék egyikének, a rutul eltorzitott társadalmi kérdésnek megvalósitásáért, mig mi a tiszta igazságért sem tudunk lelkesedni, tenni, fáradni. Valóban gyalázat! A „Magyar Állam“ mai száma is keservesen panaszkodik a katolikusok gyámoltalansága, főkép a papok renyhesége miatt. De ez a jogosan megtámadott pigra massa[1])

[1]) Rest tömeg.

nem ébred öntudatra, magasztos hivatasának felismerésére, mert hisz akkor kényelméből kellene valamicskét engednie. Oh, édes Istenem, csak Te adj nekem erőt, kitartást, hosszu életet, hogy magamat alaposan kiképezvén, a gonoszságot és tespedést sikerrel ostorozhassam. Nem kérek mást, csak amiért évek óta, mióta csak gondolkodom, egyre rimánkodom: „Domine labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam. Docebo iniquos vias tuas et impii ad Te convertentur.“ [1]) Csak ezt add meg és busásan fizettél már e siralomvölgyében is minden egyéni boldogságról való lemondásomért és én örömmel végig küzdött életem után nyugodtan jelenek meg Előtted, mert a földi lét minden percében a Te dicsőségedre, embertársaim, javáért dobogott szivem s fáradott elmém.

Irmának szóló levelemet megirtam, már éreztem is válaszának boldogitó hatását, de aztán mégis darabokra téptem soraimat. Napokig gondolkodtam, mig ujra a megmaradás mellett döntöttem. Elmélkedtem az életről és láttam, hogy igazi boldogság csak a családban van. Én is boldog lennék Irmával ideális tüzhelyem körében, de a milliók tovább is szenvednének és fájdalmas jajszavuk rettenetes vádként törne be hozzám. Miért nem maradtam pap, mikor egyedül abban a hivatásban lehet sikeresen müködni a közjó érdekében! A papok kötelessége legelső sorban a boldogságot kizárólag megteremtő idealizmusra ne-

[1]) Uram nyisd meg ajkaimat és szám dicséretedet fogja hirdetni. Megtanitom a gazokat utjaidra és a gonoszok hozzád visszatérnek.

velni a világot és csak utánuk következik a világi vezérek munkája. Hisz rólunk mondta Krisztus Urunk: „Ti vagytok a világ sója“, de meg aztán anyagilag is mi papok vagyunk leginkább abban a helyzetben, hogy elnyomott testvéreinkért cselekedhetünk. Ha tehát a társadalom ujjáalakitása csak a papok révén történhetik, szabad-e távoznom közülük? Nem kell-e utolsó erőm kimerültéig is azon fáradoznom, hogy a társadalom megujhodásának rugója rozsdájától megtisztuljon, ruganyossá váljék és megváltói szerepét hiven szolgálja? Becsülettel, a gyáva kislelkűség méltó vádja nélkül nem tehetném le a nagy Kalazancius rendjének egyszerüségében kedves öltönyét. Maradnom kell tehát és várni a papság megjavulására, várni az érkező reformációra, várni és szolgálatába állani. Nem az ész győz rajtam ebben az elhatározásban, hanem a határtalanul szerető sziv, mely arra képesitett, hogy az egyes karjaiból kibontakozva, az összeséget öleljem keblemre. Mi lesz ez áldozat gyümölcse, jól tudom: gúny, kinevetés, üldözés — boldogtalanság, mig élni meg nem szünöm. Sebaj, csak használjunk. És használnunk kell! A szegény népet ki kell ragadnunk a zsidó vezérektől belécsöpögtetett anyagelvüség fertőjéből, hogy a keresztény idealizmusban megtisztulva, testileg, lelkileg boldog legyen. Kell! És a harcot mindjárt meg is inditom körünkben, önképzőnk ülésén a jellemről tartok felolvasást és irgalmatlanul borsot török paptársaim orra alá. Hadd prüszköljenek. Térjenek észre, vagy távozzanak közülünk.

A tettek terére óhajtok lépni. Reggel olvas-

tam a „Budapesti Hirlap“-ban az anarhistákról egy cikket. A legnagyobb sajnálkozás fogott el: annyi erélyesség oly őrült célokért. De azért az a nagy energia, az a hősi bátorság mégis imponál nekem. Összehasonlitom a mi templomi szószékre szoritott kereszténységünkkel és lángoló lelkesedéssel határozom el, hogy én is oly bátran, oly szivósan cselekszem Krisztus eszméiért. Igaza van a Népszavának: „Ha nem tudunk küzdeni, érettek vagyunk a pusztulásra!“

Az ebédlőben különben nagy feltünést okozott a lap. Lett kacagás társaim között és a sértő gúny nyilai éretlen pimaszkodásokkal keverve sürün szálltak felém. Mutattam a vezércikket. Nem hatott rájuk. Mit nekik ez a zsidó banda! Mintha nem keresztény, tevékenységünkre szoruló munkásság képezné ott a többséget! Jót nevettek rajtam, a „kötözni való bolondon“, aki komolyan veszem és összhangba iparkodom hozni az életet és a kereszténységet. Nem törődöm bosszantásaikkal. „Servus Christi patienter tolerat omnia, parce loquitur multum laborat pro Christo“.[1]) Nem csüggedek. Fáradozásom csekély hatása el nem kedvetlenit. Lesznek majd tanitványaim, akik megértik törekvésemet és nagyobb tehetségükkel érvényre is juttatják. Miért csüggedjek? A feszület tevékenységre serkent, a szentek, világi nagyok szobrai meg képei pedig egyenesen a Karthauzira utalják lankadó lelkemet. „Tekintsetek magatok körül; a fát, mely alatt pihentek, mások ülteték, kenyereteknek mások

---

[1]) Krisztus szolgája türelmesen elvisel mindent keveset beszél, sokat fáradozik Krisztusért.

veték el magjait, biztosságtokat mások őrzik, a gondolat maga, mely lelketeket emeli, a tudomány, melyben büszkélkedtek, száz ivadék munkájának jutalma: *s nem érzitek-e kötelességteket? Nem érzitek-e, hogy értetek milliók fáradtak, hogy jóléteteken száz ivadék dolgozott s hogy feladástok fáradni, mint ők, hogy a jövőkor boldogabb legyen hamvaitok felett.*" Kötelességtek és kötelességem. Nem hátrálok meg előle és az Ur Jézus segitőm lesz uttörő munkámban.

Budapesten, 1900 november 17.

Délelőtt két óra folyást tartó vita volt szobánkban — a lélek létezéséről és a vallás szükségességéről. Mert nálunk ez még eldöntetlen kérdés! Szerzetestársaim hihetetlen élvezettel védték álláspontjukat és konokul meg is maradtak mellette. A különálló lelket egyszerüen lehetetlennek mondják, mert köztudomásu dolog s ebben igazuk is van, hogy a lelki élet főszerve az agy, ez vesz tudomást a látó, halló, szagló, tapintó és érző idegek révén a körülötte történő dolgokról ép ugy, mint a fővezér kémei révén értesül minden, táborán kivül történő eseményről. Az agyba aztán mintegy raktárba bevésődnek a nyomok, a látottak, hallottak stb. képei és valahányszor szükségünk van rájuk, felfrissiti, emlékünkbe idézi őket az agy. Cseh Ferenc rendtársunknak az ember szellemi életéről szóló könyvében magam is olvastam ezt, de ő hozzá füzi, hogy az emlékek felidézését már nem az agy müködése eredményezi, hanem a — lélek. És ez érteti meg velünk azt a furcsaságot is,

miért nem müködik mindenkiben egyformán az egyforma isteni lélek. Csak az agyvelőben rejlik az ok. Ha az megromlott, a lélek képtelen ép oly szép eredményeket felmutatni, mintha az agy romlatlan. Lám, a legzseniálisabb zongoramüvész sem tud a lehangolt zongorán kifogástalanul játszani. Igy van a lélek is.

Őszintén megvallom, ez a magyarázat engem ki nem elégit és Cseh Ferencen is bizonyos mesterkélt erőlködés látszik, mikor az agy és lélek viszonyát ilyenformán próbálja megmagyarázni. A lélek, a magában tökéletes lélek felette gyengének, tehetetlennek bizonyul, ha munkájában egészen az agyvelőhöz van kötve. Hiszen akkor hatalmasabb, fontosabb az anyag, mint a szellem, akkor egészen le kell mondanunk a szabadakaratról, mivel ha átöröklés folytán romlott idegzet birtokába jutottunk, a lélek képtelen jó befolyását rajtunk érvényesiteni s mi idegzetünk, az anyag romlottsága miatt elpusztulunk. Mi szükség van a lélekre, ha egészen tehetetlen, ha teljesen az anyagnak rabja? Mennyivel ésszerübb és elfogadhatóbb akkor azoknak a természettudósoknak tanitása, akik a különálló lelket elvetik és anyag és erő elválaszthatatlan együttműködésével magyaráznak meg minden jelenséget. Akik, mint társaim is, azt mondják, az állatnak is van lelke, csakhogy a mienknél alsóbbrendü, tökéletlenebb, mert agyvelejük sem olyan fejlett, olyan tekervényes, olyan finom szövésü, mint a mienk. Ebben föltétlenül nagy igazság rejlik. Magam is meggyőződtem arról, hogy az állatok rendszeresen gondolkodnak, összehasonlitanak, következtetnek, eredménye-

ket állapitanak meg és csak azután cselekesznek. Egy macskát figyeltem meg a nyáron. Ott ült a földön és nézte, nézte a falon kalitkában függő madarat. Csak nézte, csak nézte, a padra az asztalra, zsalugáderra tekintett, majd az ablak és kalitka közt fekvő távolságot mérte s ugy látszik, bevált a számitása, mert amint én igy előre láttam, a macska csakugyan a padra, onnan az asztalra, majd a zsalura és kalitkára ugrott. A megfigyelés felette meglepett, mert megdönthetetlen tapasztalati bizonyitékot láttam arra, hogy az állatok is gondolkodnak és ha a gondolkodás a különálló lélek eredménye, akkor nem lehet józan ésszel tagadni, hogy az állatoknak is van lelkük. Teológusaink erősen rugkapálóznak ez ellen az igazság ellen, mintha bizony tényeket okoskodással meg lehetne cáfolni. Én nem irigylem, hogy az állatoknak is van lelkük, a különálló lélek létezésében való hitemet azonban erősen megingatta, talán meg is semmisitette az a tény, hogy az agyvelő, az anyag nélkül a különállónak képzelt lélek tehetetlen semmi.

A vallás szükségességét illetőleg már semmiképp sem értek egyet társaimmal. Szerintük nekünk, tanult uriembereknek, felesleges a vallás, a tömeget azonban nem lehet másképp kordában tartani. Ha a népnek nem volna hite, nem türne tovább és a legnagyobb zürzavart, felforgatást okozná. Elképedek ilyen állitásokra és felháborodva kérdem, hát hogy mertek reverendában járni, misézni, prédikálni, ha ez a felfogástok. Nevetnek. „Hogyan? felelik. Hát Kepler miért foglalkozott csillagjóslással, mikor jól tudta, hogy hazu-

dik? Tudatlan kora ragaszkodott e babonához és jól megfizette érte Keplert, jobban, mint tudományáért. Hát miért ne jósolt volna Kepler és miért ne járnánk mi reverendában? Az államnak, a társadalomnak szüksége van ránk, jól kitart bennünket, miért ne legyünk hát legalább szinleg papok? A szocialista munkás is megépiti, kifesti, kicifrázza a templomot, pedig ugy kell neki a templom, mint ördögnek a szenteltviz, de mégis felépiti, mert megfizetik érte. De azért nem hisz semmiben. Mi is elvégezzük a misét, a hittanitást, mert kenyerünk és nem is rossz kenyerünk. Ugyan hol élnénk meg ily kényelmesen és ily fejedelmileg? Elmegy-e a szocialista munkás templomépités helyett kaszálni, kapálni, szóval nehezebb munkát végezni? Eszeágában sincsen. Miért kivánod hát, hogy nálatok jobbak legyünk. Ti épititek a templomot, ti diszititek, ti szövitek a reverendát, a ti kezetek remeke a sok pompás egyházi kelme, szentségtartó, pásztorbot, imádságos könyv, — ti mesterkedtek a báránybőr számunkra való kikészitésén és mi farkasok ne fogadjuk el kezetekből?"

Itt csak korbáccsal lehetne felelni. Annyi bizonyos, ha a munkásság jól volna már szervezve, nem készitene báránybőrt nektek, de vigyázzatok, hogy a már átadottat kegyetlenül le ne rángassa rólatok. Megérdemelnétek.

Az Academia Calasatiana esti ülésére épen aktuális lett „Egy-két gondolat a jellem főbb vonásairól" cimen tartott felolvasásom. Micsoda düh morajlott végig társaim sorain, mikor Petőfi: „Ha férfi vagy légy férfi" verse nyomán jól megmondogattam véleményemet. Hihetetlen

izgatottság fogta el őket, mikor rámutattam arra, hogy jellemtelenség bort inni és vizet prédikálni, selyem reverendában türelmet, telt gyomorral bőjtölést ajánlani. Felolvasásom egyes részeit nem mertem előadni, akkora volt az ingerültség. A mellettem ülők dühösen oda-oda is sugtak nekem: Itt nem kell prédikálni; pesszimista, bolond stb. Szerencsémre a befejezés után rögtön csöngettek vacsorára, oh és az asztal párolgó tálai nálam mégis csak izletesebb ételeket kináltak. Igy történt, hogy nem engem faltak fel. Csak egy-kettő orditott még rám, aztán csönd lett ujra.

Elgondolkodtam. Mily szivesen lemondanék a „prédikálásról", ha ma az őszinte beszéd nem menne tett számba. Nem a pesszimizmus mondat velem erős dolgokat, hanem a sivár jelen elfogulalatlan szemlélete. Ugyan mit láthatni itt rózsaszinben? Az erkölcstelen, önző papságot? A nyomorban senyvedő milliókat? Nagyon is tisztán látom a szomoru helyzetet és igy nem kerüli ki figyelmemet társadalmunk rohamos sülyedése. Ti a népet, a szocialistákat szidjátok, én látom, hogy fejétől büzlik a hal.

A felsőbb körök elvetették a vallást és a pusztító kicsapongás karjaiba dőltek: az alsóbb néposztály is szakitott a vallással és a féktelenséggel szövetkezett. Az előkelők frázisnak tartották a honszerelmet és világpolgárságról álmodoztak: a nép is elvetette a *haza* fogalmát és az *emberiség* ünnepéről kezd ábrándozni. És mégis mekkora különbség a kettő között! Az urak müveltségükre hivatkozva, tudatosan tagadták meg a vallást és hazát, hogy szen-

vedélyeik kielégitésében semmi se állja utjukat, elvtagadó gazságukat azonban leplezik, mint a virág szinével palástolja kelyhének gyilkos tartalmát. A nép öntudatlanul ment az urak példája nyomán, képmutatáshoz nem szokott lelke azonban csak jogai kicsikarásáért nyul tilalmas eszközökhöz. Az előkelőség az ubi bene, ibi patria[1]) elv alapján világpolgár lett — telt zsebekkel: az alsóbb osztályok világpolgárságának inditó oka nemesebb: egyesült erővel a szenvedő emberiség boldogságát megteremteni. „Egy nagy eszme hajtja át a népek kebleit s szilárd kapocsként füzve össze mindazokat, kik szenvednek, kik nyomorognak, kikre évezredek átka nehezül... El fognak bukni a nemzetek, de halotti torukon fölszabadulásának örömünnepét üli az *emberiség*.“ (Népszava 1900 november 15.)

Olyan szépek ezek az eszmék, hogy eredeti szocialista munkákból kell velük bővebben megismerkednem. Lapjukból nem értek mindent, csak a nagy akaraterőt látom és nyomában rögtön fájdalmat érzek szivemben, hogy ezt a hatalmas mozgalmat zsidók intézik. Mennyivel más, mennyivel hatásosabb volna minden, ha keresztény hazafias alapon állva támadná a hatalmasokat!

Budapesten, 1900 november 22.

Ismét itt az ősz. Csöndes eső hull a szomoruan alátekintő égből. Alig dereng egy kis világosság szobánkban. Leirhatatlan érzelem

---

[1]) Ahol jól élek, ott a haza.

szállja meg egész valómat. Átmentem az imént szomszédomhoz, egy-két nótát végigvertem cimbalmán. Olyan fájdalmasan rezegte a húr, mintha csak valóban szivem húrja volna:

Be szomoru ez az élet énnekem,
Amióta elhagytál szép kedvesem,
Hisz te voltál boldogságom csillaga,
S csillag nélkül oly sötét az éjszaka!

Ez a mai nap egyike azoknak a nyomasztó, sötét őszi napoknak, melyeken a magára hagyatott érző sziv végtelenül boldogtalannak érzi magát. Mily kedves is lehet a nemes lelkektől alapitott családi tüzhely! A szeretet e csöndes napokban feledteti a mult időszakoknak fáradalmait: gyöngéd feleség, kedves gyermekek csüngnek az apa szaván.... Ez a jóleső interieur odatolakszik a magányos ember képzeletébe, megszakittatja, hacsak percekre is, a fiatal lélek legmélyebb tanulmányait, hogy éreztesse vele a magányosság gyötrelmét, az árvaság keserüségét, egy szerető sziv hiányát.

Nekem is megjelensz munkálkodásom közt, te drága kép, fel-felébresztesz az eszmék világából a lesujtó valóra, melyben még egy igaz baráti kebelre sem találhatok, eszembe juttatod, hogy sohasem leszek részesed s aztán mélységes bánattal töltöd meg szivemnek minden rejtekét. Nem csüggedek. Imádkozom és újra könyveim közzé temetkezem: ha már én nem leszek boldog, legalább másokat akarok boldogitani... El, el ti szivettépő képek és jöjj helyettük kimért lassuságoddal, rideg méltóságu barátom: komoly tudomány.

Most fejeztem be Bougaud Emil: „A keresz-

ténység és korunk“ cimü ékesszólással megirt könyvét, de nem elégit ki. Az egyház dogmáit fejtegeti és védi, én azonban okosabbnak tartom, ha forrásmunkából, a szentirásból tanulmányozom a kereszténységet. Elő is kotorászom könyvtárunkból a bibliát. Mindenáron jó pap akarok lenni és társaimat is szeretném ily irányba szoritani, mert mig a papság nem javul, a társadalom megujhodását hiába várjuk. Vos estis sal mundi. Ti vagytok a világ sója! Mint a világitótorony a hajóst, csillag a pásztort, igy irányitja példánk a hivők millióit. Vagy megálljuk helyünket és szavainknak gyakorlati életünkkel adunk sulyt, vagy tovább is kétlakiak maradunk és akkor elveszitjük létjogosultságunkat. Veszitsük is: a csalók csak nyügei a földnek.

Mennyivel könnyebb és mennyivel fönségesebb hivatás volna a világ legnagyobb szellemeivel együtt dolgozni, mint erkölcstelen életünkkel aláásni társadalmunkat. Ép a napokban lelkesedtem Locke és Pestalozzi működésén, akik egész odaadással fáradoztak az emberek életre való nevelésén. Ma olvasgattam legkedvesebb bölcsészeim Lord Bacon „De dignitate et augmentis scientiarum“ cimü gyönyörü müvét. Ugy felizgulok, valahányszor hasonló gyakorlati célokat szolgáló irókat olvasok, hogy örömömben nem birok egy helyben ülni, állni, hanem lelkendezve ugrándozom és szinte extazisba esem. Lám, Bacon is magasztos eszmékkel foglalkozik, de fázik a rideg elméletek fönséges régióiban, az élettel kapcsolja hát őket össze, mint Krisztus, a mi Üdvözitőnk és kendőzés nélkül kitüzi célját: „Commodis

humanis inservire.[1]) Efficaciter operri ad sublevanda vitae humanae incommoda.[2]) És működésével hathatósan hozzá is járult céljának megvalósitásához. Ez a Krisztus szerint való keresztény tudós, aki kutat, tanul, kisérletezik, felfedez és aztán Mesterével fordul tudatlan, szenvedő felebarátaihoz: Venite ad me omnes, qui onerati estis et ego reficio vos![3]) Theologusainknak nem tetszik a verulami bölcs és azt mondják, az egyház sem fogadja el tanitásait, mert a természetfölötti igazságok dolgában nagyon eretnekizü felfogása van. Szőrszálhasogató farizeusok, nem mondta-e meg Mesterünk: A betü öl és ime rajtatok beteljesül. Nem lehet gonosz, nem lehet Istennek nem tetsző az az ember, aki igy gondolkodik: „Meditor instaurationem philosophiae eius modi, quae nihil inanis aut abstracti habeat, quae-que *vitae humanae conditiones in melius provehat.*“ [4]) Ez ellen emel tán kifogást az egyház és a hittudósok serege? Az nem tetszik talán, hogy Bacon Krisztussal ki akarja pusztitani a nyomoruságot, kényelmessé tenni az életet és ezzel a kulturélet föltételeit kivánja megteremteni? Krisztus az éhezőknek ételt adott, a betegek egész seregét meggyógyitotta, a kánai menyegzőn még a vigadóknak is teremtett elő bort, szombatnap is megparancsolta, hogy fele-

---

[1]) Az emberi kényelemnek szolgálni.

[2]) Hathatósan közremüködni az emberi élet terheinek megszüntetésén.

[3]) Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik terhelve vagytok és én megenyhitlek benneteket.

[4]) Olyanfajta bölcsészet felállitásáról elmélkedem, amelyben ne legyen semmi üres, semmi elvont és amely *az emberi élet föltételeit jobbra változtassa.*

barátunk gödörbe esett kecskéjét segitsük kiemelni, szóval anyagi ügyeink egész láncolatában részt vett, hogy rámutasson azok fontosságára. Nos és aki példáját követi, az gyanus keresztény az egyház szemében? *Hát ugyan mi a kereszténység, ha nem az ember anyagi és szellemi javainak érvényre juttatása?* Teológus barátaim, nem értek egyet veletek. Ha ti csak elméletek összeállitásában, dogmák bakafántos védelmében, egy kis bőjtölésben, egy kis önmegtagadásban látjátok a kereszténységet, nagyon csalódtok, ezek is szükséges *eszközök,* de csak eszközök: a kereszténység az élet kovásza, mely nem pepecselésben, hanem *a lét minden kérdésének felölelésében* és egész romlott világunk forradalmi átalakitásában nyilvánul. „Ne véljétek, hogy békét jöttem hozni a földre; nem jöttem békét hozni, hanem fegyvert. Tüzet jöttem bocsátani a földre és mit akarok, hanem, hogy felgyulladjon?“

Budapesten, 1900 december 24.

Különös, borongó érzelem szállja meg lelkemet, mint mindig, ha ünnep közeledik. Ez a mai érzelem azonban valamennyit felülmulja, mélyebb, fájdalmasabb, minden más alkalomkor keletkezettnél, mert forrása a legtisztább, a legelgyötörtebb: az emberszeretet.

Délután fordultunk egyet Pistával az utcákon nyüzsgő emberek között. Ezrével és ezrével tolongtak a káprázató kirakatok előtt és pazarul világitott boltokban a gazdagok. Kosárszám vitték az ajándékokat. Itt-ott egy beesett képü hivatalnok, egy szurtos munkás

is akadt. Elkésett emberek. Meglátszott rajtuk, hogy sietve jönnek, most jutottak csak valahol és valamiképen pénzhez, vesznek egy kis apróságot szeretteiknek. Az ajándéktárgyakon nem látszik meg a zálogház, vagy még megszégyenitőbb pumpolás nyoma. Sokat láttam, aki nem sietett, aki semmit sem vitt: bebámészkodott a hentesboltba vagy ott didergett egy szál kabátban a prémesbundás kirakatok előtt. Automobilok töfföltek, hintók roboglak, az utszélén pedig ujságárus asszonyok melengették keblükön piszkos rongyokba csavart porontyaikat. Hallom, ez is csak csalás. A sok apró féreg koldulásra kölcsönvett gyermek. Azt azonban nem hallottam, hogy mágnások mágnásasszonynak kölcsönözték volna könyörület felkeltésére magzataikat. A nyomoruság látása kimondhatatlanul fájt szivemnek. Bánat és keserüség, szánalom és a szenvedők javáért való küzdelem heves vágya egy pillanat alatt váltakoztak bennem. Elkeseredésem azonban csak ezután fokozódott a legvégső határig. Éreztem, felindult vérem világokat tudna most romba dönteni. Valami fát szállitó szekérről egy köteg rőzse esett a földre. Nem érhetett meg többet egy hatosnál. Valaki felvette: egy toprongyos ember. A tuberkulózis rózsái ott égtek arcán. Durván lefogták, rendőrnek adták s a gyáva tömeg meg sem ütközött azon, hogy ilyen gazság szeme láttára megtörténik Krisztus születésének emlékünnepén. Még most is remegek az izgatottságtól. Nem tudok lehiggadni, rosszul érzem magam, mintha idegen volnék itthon. Ugy szeretnék mégegyszer kirohanni az utcára, a koldusokhoz, odaadni

néhány filléremet, nem alamizsnakép, csak ugy, mint igazi testvér testvérének szokott adni. Ugy égeti lelkemet az a bekisérés máma karácsony ünnepén, mikor minden templom visszhangozza a pásztorokat üdvözlő angyalok szavát: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus benevolentibus.“ [1]) Békesség és nem börtön a jóakaratu embereknek, akik az égi szikra gyarló lakhelyét, a testet, vagy kis családjukat legalább egy kis rőzsével akarják a fagytól megmenteni. Ugy érzem, vádol a kályha melege, vádol kényelmes szobácskám minden butora, szöglete, vádol a tálak párolgó étele s a poharak aromás bora, hogy szó nélkül hagytam azt a bekisérést. Mintha Krisztus beszélne hozzám: „Éheztem és nem adtál ennem, szomjaztam és nem adtál innom, mezitelen voltam és nem takartál be engem, testvéreimmel nyomorogtam és nem jöttél segitségemre; mivel nem tettél tanuságot rólam az emberek előtt, én is megtagadlak Atyám előtt“. Nem a pokol gyötrelmeitől való félelem nyugtalanit, restelném, ha ily silány inditóok vezérelne tetteimben, a szégyen ég szivemben, hogy nem vagyok Mesterem hü tanitványa.

Ma körülbelül 1900 éve, hisz Urunk születésének még idejét sem ismerjük pontosan, azt hirdették az angyalok a pásztoroknak: „Ne féljetek, mert ime nagy örömet hirdetek nektek, mely leszen minden *népnek;* mert ma született nektek az Üdvözitő, ki az Ur Krisztus, Dávid városában!“ Majdnem kétezer év

---

[1]) Dicsőség Istennek a magasságban és béke a földön a jóakaratu embereknek.

mult el és nem lett öröm, hanem sirás és jajgatás, meg fogaknak csikorgatása minden népnél. Hasztalan nézek körül a földön, hasztalan keresem a megváltott népeket, olyan anyagi és szellemi nyomoruság uralkodik e sártekén, mintha megváltás nem is lett volna és az elgyötört emberiség még mindig Messiását várná. Vagy az talán a megváltás, hogy néhány ezer here gyönyörökbe fullad és milliónyi kitartóját, a népet, megakadályozza abban, hogy tökéletes legyen, mint a mi mennyei Atyánk tökéletes? Szentségtörés ilyesmit még csak állitani is. Krisztus kétségtelenül megváltotta a világot, de nem ugy, hogy felmentett bennünket minden közremüködéstől, hanem azzal váltotta meg, hogy megtanitott az eszközökre: a nyomor kiirtására, önnevelésre, tanitásra, emberszeretetre, amelyek megszerzésével és valóra váltásával mindegyikünk először is a saját megváltója lesz. Nekünk, papoknak, kellett volna első sorban ezeket az eszközököt megismertetni a világgal, de a papság korán jónak látta belelepedni Nagy Konstantin jó konyhájába s fényes termeibe. És ott ragadt. Ő ugy érzi, meg van váltva, a tömeget pedig üsse meg a kő. Türjön, szenvedjen, mig megváltja a — nagy Kaszás.

A sok éjjeli olvasás meg a mai izgalom egészen kimerittettek. Fáradt vagyok. Éjféli misét nem szokás nálunk tartani, kártyázással, társas játékokkal ünneplik társaim a Megváltó születése napját. Nincs kedvem közéjük ülni, terhemre van most a játék. Lefekszem, az álom talán több nyugalmat ad, mint ez a zavaros világ.

Budapesten, 1900 december 31.

Irtózatos hőség van szobánkban. Egyik társam a mult havi kirándulás óta beteg. Kalihypermangant és protargolt használ, vizet forral itt benn, aztán folyton ki-bejár, szüntelen kezet mos, egy szóval egészen kiforgatja nyugalmunkat. Hiába mondjuk, menjen a betegszobába, nem megy. Pedig többi társaink is ajánlatosnak tartják, mert ragályos a baja. Alig merünk utána a kilincshez nyulni. Azt mondják, ha nem vigyázunk, vele, vagy általa érintett tárgyakkal való közvetlen érintkezés folytán megvakulhatunk. Én nem szólok neki: sokkal vadabb utálattal és gyülölettel viselkedik irántam, semhogy szavamnak jó hatása lenne. Türök, sőt szivesen türök; örülök, hogy az önfegyelmezésre alkalom nyilik. Hej, pedig sokszor de szeretnék közéjük csapni, mikor „jó“ barátjai átjönnek a szomszéd szobákból és kacagva, élcelődve hecćelik szégyenletes betegsége miatt.

Igy vagyok az év utolsó napján. Künn mindenfelé zugnak a harangok: szentegyházba hivják a hivőket, de tudom, azok közül jelenik meg a legkevesebb, akiknek legtöbb hálálkodni valójuk volna. Nálunk minden hallgat, mintha az egyház élete nem is érdekelne bennünket. Tartottunk ugyan a napokban egy kis szentgyakorlatodit, de abban nincsen köszönet. Csak afféle vakulj magyar volt az egész. Porhintés a hivők szemébe. Az utolsó napon meg is gyóntunk. Persze megint sok épületes dolgot kellett látnunk. A többség azt a gyóntatót keresi, aki tucatmódra intézi el a penitenciaartás szentségét, aki nem lelkivezér, csak ren-

dithetetlen feloldozó. Megelőzőleg természetesen szó sincsen lelkiismeretvizsgálatról. Előszedik a valamikor régen fölirt bünöknek lajstromát s ha az egyik végzett, akárhányszor átadja a másiknak, hogy készenlétben legyenek a felolvasandó bűnök. És ezek gyóntatni is fognak! Még a gondolat is megdöbbent. A gyónás oly fenséges intézménye az egyháznak, hogy annak helyes betöltésére csak a legnagyobb müvészlelkek, a legmélyebb tudással biró apostolok vállalkozhatnak. Mert a delphii jósda feliratát: *Γνῶδι σε αὐτὸν*[1]) a gyóntatószékekre is fel lehetne irni, de beléjük jósnők helyett öntudatos *embereket* kellene és szabadna csak ültetni, mert a tudatlan kéjencek aláássák egész társadalmunkat, önismeretre tanitás helyett önlealjasitásra vezetvén gyónóikat. Én nekem a gyónás mindig lelki megujhodást jelent, mert ilyenkor szigoru lelkiismeretvizsgálattal pontos számadást csinálok magammal: kiméletlenül összeállitom bűneimet és azok nagyságát meg számát látva, töredelmes bánattal kérek Istenemtől bocsánatot, de egyuttal segitséget is a kipusztitásra különösen kijelölt vétek legyőzéséhez. Gyarlóságom tudata mindannyiszor erős intelem is, hogy magamat el ne bizzam és mások iránt kiméletesebb legyek itéletemben. Fönséges intézmény ez a gyónás, csak végrehajtói volnának. A mai lelkiismeretlen és korlátolt papok csak megrontói. Félig angyal legyen, aki a gyóntatószékbe mer ülni! Avagy ki bizhatja rá finom lelkének legrejtettebb titkait az én cinikus, gyönyörhajhászó, kéjsóvár tár-

[1]) Ismerd meg tenmagadat.

saimra! Milyen jól esnék, ha legalább ma hallanánk egy komoly szentbeszédet, mely a szerzetesszellem ápolására lelkesitene bennünket. Semmi sincsen. Szilveszter vallásos ünneplése a népre tartozik. Nálunk bővebb lesz ma a vacsora, utána kártyázhatunk az ebédlőben s azzal a nagy nap lezárul.

Ki is törődnék nálunk a keresztény tökéletesedés eszközeivel? „Tanárok leszünk és nem barátok“, hirdetik társaim és megfeledkeznek arról, hogy rossz szerzetes nem lehet jó tanitó. Szánom az ilyen tanárok diákjait s ha tőlem telnék, meg is szabaditanám őket lucifer lelkü mestereiktől. Valóban a társadalom tartoznék azzal az ifjuságnak, hogy Epicureus hiveit ne szabaditaná reá. Micsoda züllesztő, micsoda romboló hatást gyakorolnak ezek a fiatal lelkekre, akik nagyon jól látják, hogy tanáraik fitymálják a vallást, melynek apostolai, elhanyagolják, sőt kacagva keresztül gázolják esküjük, szerzetesi fogadalmaik tárgyait: szüzi tisztaság helyett bordélyházakban kujtorognak és családi szentélyeket fertőznek meg, szegénységi fogadalmaikat zabálással, sárig ivással tartják meg, az egyházi hatóságnak tartozó feltétlen engedelmességet pedig egyszerüen a holdban létezőnek mondják.

Ne higyjétek, hogy a diák nem lát át a szitán. Figyeljetek csak jobban és meglátjátok, milyen szépen halad nevelő tanárai magasztos példáján, hogyan kételkedik Istenben erkölcsben, tudományban, minden szépben, igazban és jóban?! Szerzetes tanárainak hű képmásai. Hiába: félember csak félembert nevelhet. De azért nyilik-e meg előttünk, szer-

zetes tanárok előtt, az iskola ajtaja, hogy pompás állásunk fejében demoralizáljuk a jövő nemzedéket? Furcsa kérdések; csak „tisztára bolond“ szerzetes bibelődhetik velük. Csak azután a társadalom ne kezdjen velük bibelődni, mert akkor aligha vége nem lesz terített asztalainknak s az uj század házas nevelőtanárok vezetése alatt álló nevelőintézetekké alakitja át annyi bűnnel fertőzött kolostorainkat.

Pedig a XX. századnak a keresztény-szocialisták diadalünnepét kellene látnia. Én magam, csekély erőmtől kitelhetőleg, mindent elkövetek ennek az iránynak előmozditására. Mai lelkiszámvételem ugyan ez évi gyöngeségem egész láncolatát tárta elém, de azért nem csüggedek. A materialistákkal szemben való türelmetlenségemet mérséklem, vallásgyakorlataimat buzgóbban és ájtatosabban teljesitem, szétfolyó tanulmányaimat rendszeresitem, hogy vallásosságom tudományos meggyőződésen alapuljon, az igazságot bárkivel szemben bátran megvalló jellemem pedig megszilárduljon. Csak a talpig ember szállhat biztos reménnyel sikra a hatalom és jog bitorlói ellen.

*
* *

Éjfél van. Zugnak a harangok, a kereszténység 1900 és magyarországi egyházunk 900 éves multját hirdetve. Temetik a multat, de a jövő kezdetét is jelentik. A hivők templomba mennek, a nép hüséges gyermekei, az urak alusznak vagy mulatnak, mi meg már vacsorakor hálálkodtunk az Égnek! Oh add, Uram, szent kegyelmedet, hogy az uj században végre megtermékenyüljenek sziveinkben szentséges Fiadnak tanitásai, hogy mi papok is át legyünk

már egyszer hatva azoknak fenségétől s amint elménkkel felfogjuk, szivünkkel átérezzük, képesek is legyünk azokat ajkunk szavával és különösen példánk erejével minden velünk érintkező ember tulajdonává tenni. Hadd puhuljanak meg a szivek, hadd világosodjanak meg az elmék, hogy a nyomoruságot csökkentsük, az általános boldogságot megteremtsük e században, melynek kiharangozásakor már az igazi keresztény szabadság, egyenlőség és testvériség elveivel boldogitott emberiség egy szivvel-lélekkel imádjon!

Hiába gúnyolnak a kishitüek, hogy az általános boldogságra törekvés utópia, csak ábránd, én hiszek Atyám erősen Benned és tudom, Te, aki végtelen Jóság és Bölcseség vagy, nem plántálhattál örök átkul megvalósithatatlan eszmét belénk, mikor szentséges Fiaddal a különbségeket nem ismerő *testvériséget* tetted *főkötelességünkké*. De nem a nyomorban, az állati elnyomatásban való testvériséget, hanem az emberhez, a teremtés koronájához mért, tökéletesedésünket hitvány anyagi gondokkal össze nem zuzó állapotokon nyugvó testvériséget, amint azt édes Megváltónk példájával mutatta meg. Légy Gyámolónk ebben a nehéz küzdelemben, hogy annyi millió képmásod hitvány gazoktól való rut elnyomása után „legyen meg a *Te* akaratod, jőjjön el a *Te* országod *itt a földön* is most és mindörökkön, örökké.“ Ugy legyen!

Budapest, 1901 január 1.

Vége a századnak, melynek első zenéje a szabadságért lelkesedő népek harci zaja volt‘

az utolsó pedig a munkáért, kenyérért rimánkodó elnyomottak szívig ható panaszkodása.

Emellett virradtál meg uj század. Szivem egész hevével üdvözöllek. Nyomoruságban születtél, ebben fogsz ifjuvá serdülni, a közben szerzett tapasztalatok azonban megerősitenek, hogy férfikorodban az átélt keserüségeket és igazságtalanságokat megszüntetheted, megtestesitvén az emberek közt Urunk parancsát: „Szeresd felebarátodat, mint tennenmagadat". S e munkában, ne félj, nem lész Magad... Mi, akik első éveidben Veled hordozzuk a tikkasztó időknek súlyát, nem csak magunk küzdünk Melletted, de napjaink rövidségét ismervén, nevelni fogunk ifjakat, kik a tőlünk örökölt lelkesedést szebb tehetséggel és hatalmasabb erővel egyesitve, nálunk nagyobb szolgálatodra lesznek. Üdvözöllek hát ismét Uj Század! Jőjj, tanits meg minket, hogy nincs boldogság e földön, csak az édes Üdvözitő szeretettől sugallt tanitásában.

Imádsággal fogadtam éjfélkor az uj századot és hiszem, az Ur meghallgatja szómat: világosságot terjesztve ad boldogságot a vaksága miatt szenvedő emberiségnek, nekem pedig kitartó, hasznos működést enged egy szebb, boldogabb társadalmi élet megteremtésében.

Délután átsétáltam Budára s a Bástyasétányról hosszan elnéztem a gyönyörü vidéket hófödte hegyeivel és háztetőivel. Ki tudja, mekkora nyomoruság tanyázik ezen a maroknyi téren is! Kis gyermekek haladtak el mellettem, cseléddel, vagy nevelőnővel és szorgalmasan járt apró szájacskájuk — németül, franciául, angolul, csak magyarul nem. Anya alig mutatkozot

egy-kettő: zsúron voltak, vagy zsúrt rendeztek. Terhükre vált a gyerek, sétálni küldték hát. Igy nevelik a szalonokban megbámult gazdag, hazafias *magyar mamák* gyermekeiket! Az idegen nevelőnő idegen divat szerint a nemzetközi léhaság szellemével tölti meg a leendő világpolgárt, a haza reményeit és rövidesen vezéreit! A ti bűnötök ez gazdag magyar anyák, akik oly kedvesen s oly „szellemesen" tudtok nyelvelni a szocialisták modern neveléstudomány alapján álló közös nevelési rendszere ellen, magatok azonban képtelenek és röstek vagytok magzataitokból embert faragni! Ti teszitek a legszomorubb tanuságot a családi nevelés csődjéről!

Ott jártak-keltek körülöttem szegények is: eldurvult férfiak, hiányosan öltözött anyák, didergő gyermekek. Sokáig elnéztem a mellettem elvonulókat és a fájdalomnak másik forrása: a testvéri részvét erősen buzogni kezdett bennem. „Segiteni a nyomoruságon mindenáron", hangzott fel szivemből a szózat. „Munkálkodni, fáradni lankadatlanul a cél lehető legtökéletesebb megvalósitásáért!" szólt bele a gondolkodó ész. De hogyan lehessen itt csak valamit is lenditeni ezen a nehéz ügyön? Fillérek, adakozások kiemelhetnek sok éhezőt napokra a nyomoruságból, a többséget és a jövő árváit azonban meg nem mentik. Aztán meg ne beszéljetek nekem, adakozásról, könyörületességről, alamizsnáról, halálig sebzitek szivemet. Krisztus igazi követője nem adakozhat, nem alamizsnálkodhatik, nem lehet könyörületes, mert mindez magában hordja felebarátunk megalázásának és a magunk felmagasztalásának

keresztényellenes vonását: az igaz keresztény csak *kötelességet* teljesit *testvérével* szemben, csak segiti, csak kölcsönt ad neki. De Krisztus valódi tanitványát az a gondolat sem nyugtathatja meg, hogy segitségéből máma jóllakik felebarátja, egyszer és mindenkorra meg akarja az anyagi gondoktól szabaditani, mert különben nem lehet szegény felebarátja tökéletes, mint az anyagi gondokat nem ismerő mennyei Atya tökéletes. Ily alaposan csak egy eszközzel segithetünk szenvedő testvéreinken. Igaz keresztény szellemben müveltséget kell teremtenünk, hogy minél általánosabb legyen a tudás, mely nemcsak egyes osztályok, hanem a nép *önemelkedésének* is egyetlen biztositéka, az egyes és általános boldogságnak legjobb rugója. Igaza van Smilesnek, minden felőlről jövő segitség elnyom, mert csak viszontszolgálat, még pedig a nyujtott támasznál mindig nagyobb és lekötelezőbb viszontszolgálat fejében javit helyzetünkön. Kétségtelen dolog, haladni csak alulról felfelé lehet, az ellenkező irány reakció. A népnek magának kell talpra állnia. Most már kezdem megérteni, miért támadta a Népszava oly kiméletlenül a felsőbb osztályokat: semmi jót sem remél tőlük. És lehet, hogy igaza van. A papság története is mellette szól. 1514. Bakáts érsek a nemesség kivánságára kiátkozta az emberi méltóságért küzdő jobbágyokat. Lőrincet is, a ceglédi papot. Az emberi jogok életbeléptetését követelő Martinovicsot is kiátkozták és egyházi méltóságától durván megfosztották. A leghatásosabb felebaráti szeretet tehát egyedül testvéreink talpraállitásában nyilvánul. A maga lábán járó ember megállja már helyét a gáton.

Rendtársaim természetesen kinevetnek. Egyik „vad idealistának“, a másik, „vörös szocialistának, kommunistának, anarkistának“ stb. mond. Hát csalódnak. Hogy idealista vagyok, az büszkeségem, de ábrándozó azért még nem vagyok, tudom, mennyire különböznek az emberi természetek, mennyire képtelenség volna minden emberről feltételezni, hogy angyallá alakitható. De hisz ez nem is szükséges. Meggyőződésem szerint a többség igenis átgyurható, egyszerü, de tisztult gondolkodásu emberekké, csak tisztességes nevelésben részesüljön.

Az utolsó vádakról nem is érdemes szólnom. Ezerszer megmondtam nekik, hogy keresztényszocialista vagyok, láthatják, hogy vallási kötelességeimet tőlem telhető buzgósággal teljesitem és ha mégis támadnak, lelkük rajta. Ne higyjék, hogy az igazi keresztény szellem a szuszimusziságban vagy épen eszemiszomban nyilvánul. Olvassák el csak Verus dr.-nak „A szociális kérdés jelene és multja“ cimü könyvét, vagy legalább Weiss Albert Mária páternek a Theologisch-praktische Quartalschriftban „A társadalom ujjáalakitásáról szóló cikkét és meglátják majd, hogy a sekrestyén és ebédiőn kivül is van még elég teendőnk. Nem hirdetem én az osztályok szükségképeni harcát, mint a szocialisták, mert én bizom abban, hogy müveltséggel, neveléssel egyetértést lehet az emberek közt teremteni s a gazdagokat ép ugy mint a szegényeket egymást komolyan testvérekül tekintő keresztényekké tenni. Ha azonban olyan cinikusoknak találom a felsőosztályokat, mint titeket, bizony, bizony a legerősebb harcot is proklamálom.

Kommunista sem vagyok a ti ocsmány értelmezéstek szerint, mert ha a nőkre is kiterjedő közösségről van szó, akkor ti vagytok ennek az iránynak nemcsak apostolai, de legelső megvalósitói is. Én a közösséget igen is követelem a földben és minden az élet fentartásához szükséges dologban, mert Krisztus hive vagyok. Szentiványi Károly Gyula dr. „Az élet“ cimü könyvében szépen fejtegeti azt a keresztény felfogást, hogy a földnek közösnek kell lenni s én nem birtokosa, csak letéteményese, mintegy igazgatója vagyok. Avagy a szegénységi fogadalom tárgyalásánál, mikor szerzetesi vagyonközösségünket fejtegettük, nem azt hangsulyoztuk-e, hogy mi csak az őskereszténységet követjük, amelyről irva van: *„Mert nem is vala közöttük senki szükölködő.* Mivel mindazok, kik mezőket vagy házakat birnak vala, eladván, eléhozák azoknak árát, miket eladtanak és az apostolok lábaihoz tevék; ez pedig elosztaték mindennek, amint kinekkinek szüksége vala... A hivek sokaságának pedig egy szivök, egy lelkök vala és senki közülök azokból, miket bir vala, *semmit sajáljának nem monda,* hanem *mindenük közös vala.*“ Ha az apostolok és Krisztus Urunk kortársai ezt tartották helyes kereszténységnek, bűn velük egy véleményen lennem? Lám, nem volt köztük *egy* szükölködő sem, mert mindenük *közös* vala.

Nos, én még ennyire sem vagyok kommunista, mert megelégszem a szocializmusnak korunk tudományos kutatásain felépitett elméletével, beérem a kollektivizmussal, vagyis csupán a termelési eszközök: a föld, a gyárak, a bányák közössé tételével. Az egyéni haszná-

latomra szánt dolgok: lakóházam, a hozzátartozó kerttel és termékeivel, butorok, ruhák a tulajdonomat fogják képezni azután is, de feltétlenül közöseknek kell lenni az egész emberiség közös szükségleteit kielégitő termelési eszközöknek, amelyek bűnös Mammonkultuszra, aranyborju imádásra vezetnek, kiszopják testvéreink csontjaiból a velőt, megbénitják idegeiket, elsorvasztják tüdőiket, megakasztják a mennyei Atyához hasonló tökéletesség megszerzésében, tudatlan pogányságba, vétkes babonákba sülyesztik őket, mig egyes emberek tulajdonában vannak. Az anyagi dolgok oly hitványak, oly alacsonyrendüek, hogy nem érdemlik meg fáradozásunkat.

Egyenesen bün, égbekiáltó bün az embereket olyan viszonyok közt hagyni, amelyekben egész életüket tisztán a kenyérért folyó harc emészti meg. A kenyér: a gyomor védelme; a ruha: a test védelme; a tiszta levegő: a tüdő védelme, mikor lelküket kellene védeni és tökéletesiteni! Csupa anyagi kérdés, amelynek még pillanatra sem szabadna keresztény társadalomban felszinre vetődni. Krisztus Urunk kötötte szivünkre: „Ne *gyüjtsetek* magatoknak kincseket a földön, hol a rozsda és moly megemészti és hol a tolvajok kiássák és ellopják; hanem gyüjtsetek magatoknak kincseket az égben, hol sem a rozsda és moly meg nem emészti és hol a tolvajok ki nem ássák s el nem lopják.“ Halljátok-e? Ne *gyüjtsetek* kincseket a földön? De ki gyüjt ma kincseket? A földbirtokos, a gyáros, a bányatulajdonos és részvényes, szóval a termelési eszközöket kezében tartó osztály. Mintha csak azt mondaná, édes

Megváltónk: Ne gyüjtsetek kincseket, hisz a föld javainak közöseknek kell lenni, mert az én mennyei Atyám azt az *egész* emberiségnek adta, hogy anyagi gondoktól menten kincseket gyüjthessetek az égben: az értelem, müveltség, szeretet, az ész és sziv magasztos birodalmában. „Keressétek azért *először* az Isten országát és az ő igazságát; és ezek (tudniillik étel, ital, ruházat stb.) mind hozzá adatnak nektek.“ A mai társadalom egyszerüen felrugja Mesterünk parancsát: az éhség korbácsával kerget, kényszerit, hogy először, másodszor és ezredszer nyomorult megélhetésünkért verejtékezzünk, az Isten: a végtelen Bölcsesség, Jóság, Szeretet országát pedig sohase kereshessük. És ti támadtok engem, szerzetestársaim, hogy én kommunista vagyok? Öltsétek magatokra többi kéjekben uszó paptársaitokkal együtt a töredelmesek köntösét és jertek velem kiengesztelni a megfeszitett Igazságot, mondván: Mi vétkünk, mi vétkünk, a mi igen nagy vétkünk, hogy igy el hagytuk keresztényteleneni e világot, de szent sebeidre, gyötrelmes szenvedéseidre fogadjuk ime Előtted, hogy megtérünk; paráznaság és naplopás helyett éjjelt és nappalt összetéve, még egészségünket sem kimélve fáradunk, hogy valóra váljék már, amiért meghaltál: a szenvedő emberiségnek megváltása.

Igy kell beszélnünk, igy kell cselekednünk: a lázas tevékenység még nem anarkia, nem fejetlenség.

Budapesten, 1902 január 12.

Reggel öt óra tájban áldott jó praefectusunk váratlanul meghalt. Mikor inasa, kit egész éjjelre nem engedett szobájában maradni,

reggel benyitott hozzá, már a padlón hanyatt fekve, hidegen találta. Művelt, finom lelkü ember volt, de ép azért nem praefectusnak való, mert itt bizony sok társammal szemben csak Pokróc Ádámok léphetnek fel sikerrel. Halála igen eltérő gondolatokat keltett bennünk. A megdöbbenés kétségtelenül általános, akár az Ember tragédiájában, mikor a tivornyázó rómaiak között leteszik a pestisben kimultnak koporsóját. A többség megborzadt, hogy ily rideg a piarista halála, hogy nincs egy szerető sziv, amely utolsó óráiban megvigasztalja. Ez a ridegség engem is megdermesztett. Hol van köztünk a testvéri szeretet, ha beteg rendtársunk igy elhagyatva hunyja le örökre szemeit! Inast küldtek melléje ápolóul. Idegent, fizetett embert. Miért nem gondozta egyik rendtársunk, mint novicius mesterünk gondozott bennünket? Nincs szeretet, nincs részvét, nincsen kereszténység a lelketekben. A legtöbbön meglátszott, amit be is ösmert, a feltámadásban való kételkedés. Izgatottan tárgyaltak, vitáztak: feltámad-e testünk, van-e másvilág, mert ilyenkor az élet még társainkat is az utolsó dolgok megfontolására birja. Egy darabig töprengtek, nem szeretnének pokolra jutni, pedig ha van pokol, egy pillanatig nem haboztak megvallani, hogy sorban oda jutnak. Végre megállapitották, hogy nincs mennyország, se pokol; aki hisz bennük, higyjen, ők azonban semmi esetre sem hagyják magukat a jövőben sem eddigi életmódjuktól eltériteni. Ám az egy bizonyos, hogy most élünk. A másvilág? Még senki sem jött onnan hirt adni róla. Egy-két szerzetesekhez

illő adomával aztán végleg eltemették a feltámadás ügyét. Nem fájlaltak mást, csak a szerzetes halálának ridegségét.

Lám, ha Kalazancius szellemét ápolnók magunkban, nem tetszenék ily borzasztónak a halál. A szerzetes az egyes szerelméről, vigasztalásáról örökre lemond és csak azért lép társulatba, hogy a rokonérzésüekkel és gondolkodásuakkal karöltve, sikeresebben mozdit hassa elő Isten dicsőségére az emberiség javát. Ha ez a közös eszme hat át bennünket, a lelkes együttműködés az egymás iránt való szeretet tüzét is felgyujtja sziveinkben és akkor nem mulik ki „elhagyott kutyaként" rendtársunk.

De az az elsárgult arc, az a merev, hideg tetem másra is figyelmeztetett bennünket: nem szabad az életet hasztalanul elröppeni hagynunk és ha már a családi tüzhely köréből kiüztük magunkat, földi boldogságunkat a szenvedők, az elnyomottak felszabaditásáért folytatott erélyes harcban keressük. Mert ne higyjük, hogy jó szerzetesek vagyunk, ha tartózkodunk minden rossztól, ha cellánkba és templomunkba vonulva csak bőjtölünk és imádkozunk. Meg vagyok győződve, hogy Krisztus a csak kontemplativ[1]) szerzeteseket szétverné és a magát évtizedeken át oszlopon kitartató Simon Stilität irgalmatlanul kitanitaná arra, hogy a kereszténység nem passziv, hanem aktiv életmódot követel tőlünk. Elvégre begubózva jól élni s a világgal semmit sem törődni,

---

[1]) Szemléleti. Csak imádsággal és elmélkedéssel foglalkozó.

egyéni önzés szempontjából elfogadható álláspont, de keresztény eljárásnak sohasem mondható. „Fiacskáim, ne szeressünk szóval, se nyelvvel, hanem *cselekedettel* és igazsággal. Abból ismerjük meg, hogy az igazságból vagyunk“, mondja szt. János.

A cselekvő szerzetesélet nehézségeit én jól látom. Tudom, hogy ehhez a teljes önfeláldozáshoz sziklaszilárd hit szükséges. Itt, praefectusunk koporsójánál érzem ezt legerősebben, mikor noviciátus óta annyiszor megtámadott hitem megrendülését kétségtelenül tapasztalom. Mert felépitésében ugyan ki segitett volna? Lelki vezéreink nincsenek s a vezetők legjobb esetben is a „müvelt, modern uriember“ eszményét tüzik példakép gyanánt elénk. Én szerzetes akarok lenni és hogy az lehessek, megint a jezsuiták segitségéhez folyamodom. A kételyek már egyre jobban szorongatnak és hittudományi könyveinkben nem találok ellenük védelmet. Itt vannak például a biblia csudái. A mult napokig halálos bünnek tartottam a valódiságukban való kételkedést. Hittem, hogy Mózes száraz lábon átvezette a zsidókat a Vöröstengeren, hogy Jónás három napig volt a cethal gyomrában, hogy Krisztus *szüz* Máriától született, stb. És ime, most azt hallom hittudományi tanárainktól, hogy a csudák egy részét nem kell szóról-szóra venni, mert a modern tudomány kimutatta ennek lehetetlenségét. Mózes minden vesszőérintés nélkül, csak az árapály ismeretével vezette át a tengeren népét, Jónás egy különös faju halnak csak pofazacskójába jutott, stb. De miért tanittatták akkor velünk szószerint való érte-

lemben mindezt és miért engedte a *csalhatatlan* egyház a tudományok fellépéséig ilyen szellemben nyomatni a tankönyveket, sőt nyomatja ma is? Hiszen a hittudományi könyvek bevallják, hogy egyáltalában nem vétek ezeket a csudákat egyszerüen természeti tüneményekként megmagyarázni, mig a hiszékeny népnek ma is csudaként adjuk elő a dolgot.

Nem kevésbé rendült meg hitem Krisztus istenségében. Eddig, ugy tudtam, egészen megbizható életrajzát adta az egyház és most lapokon át próbáljuk megállapitani, tulajdonképen mikor is született Krisztus. Sejtelmünk sincs pontos időpontról. Iskolakönyveink oly kétségtelennek állitották Krisztusnak istenségét, mintha a zsidók és pogányok kivételével minden keresztény elismerte volna. Most tanulom az egyháztörténetet és azt látom, az őskeresztények egy része nem fogadta el Istennek, a két párt szóval és bottal próbálta egymást saját felfogásának helyességéről meggyőzni és dogmává csak a 325-ben tartott niceai zsinat teszi a Krisztus istenségéről szóló tanitást. Ha a bibliát felütöm, ott is csudás dologgal találkozom. Mikor József észreveszi, hogy jegyese, Mária, áldott állapotban van, becsületes ember, „igaz lévén“, megbotránkozott „és nem akarván őt (tudniillik Máriát) hirbe hozni, titkon akará őt elbocsátani.“ A jegyes állapotán csak olyan emberek ütközhetnek meg, akik vagy korainak, vagy bűnösnek tartják a menyasszony állapotát. A biblia szerint József az utolsókhoz tartozott s igy Krisztus törvénytelen gyermek volna, amint azt kiváló hittudósok állitják is. A következmények csak megerősitik ezt a feltevést:

Krisztus szivós idegrendszerü, kiváló eszü, szép ember, mint a törvénytelen gyermekek a szerelem szülöttei rendesen. Az evangélium szerint csak a meghökkenés után jelent meg angyal s közölte Józseffel: „Ne félj elvenni Máriát, a te feleségedet, mert ami őbenne fogantatott, a Szentlélektől vagyon". Már az csak nem valószinü, hogy Isten előre ne figyelmeztesse Józsefet a nagy kegyelemre. Később az evangélium Mária „elsőszülött" fiának mondja Krisztust, ami felesleges kitétel volna, ha különös nyomatékot nem helyezne rá: ő az *elsőszülött* a többi között. És csakugyan evangéliumok emlitik, hogy a szomszéd községekben tanitó Jézus után elmenének Mária és az ő testvérei, akik közül Jakabot, Jánost, Simont és Judást név szerint is megemlitik. A kételyek lassacskán beveszik magukat lelkembe, erősödnek és szaporodnak, hogy szivem vergődését értelmem felkavarásával tetőzzék. De nem csüggedek. Isten mindenható, segithet rajtam és segiteni is fog, ha nem szünöm meg buzgón kérni. A papok meghamisitották a vallást, eltérhettek az igaz utról s ha én hitványságaik nyomára bukkanok, sokkal megtisztultabban imádhatom az én Uramat, Teremtőmet.

Budapesten, 1901 január 17.

Most jöttem haza ft. Tomcsányi Lajos S. J.[1]) urtól. Régen vágyódtam már őt felkeresni, mert előbbi látogatásomkor nagyon el volt foglalva és csak röviden beszélhetetett velem. Buzditott,

[1]) S(ocietas) J(esu) = Jézus Társasága. Ezt a két betüt szokták a jezsuiták nevük után tenni.

hogy igazi szerzetestanár legyek és egyházunknak jó tagokat neveljek. Mert a jó nevelés az emberek egész életére kihat. Ép akkor fordult meg nála Apponyi és a szelidlelkü páter nagy örömére megmagyarázta, hogy a Szent Imre-kör zászlófelavató ünnepélyén a vallások egyenjogusága miatt tolmácsolt öröme csak „afféle liberális kiszólás“ volt, amely elől politikai szereplése miatt nem menekülhetett. „Különben — szólt Apponyi — a liberalizmus nekem olyan, mint az esernyő: mig esik, kifeszitem; ha kiderül, sutba vágom.“ Ha nem ez a jóságos Tomcsányi páter mondta volna ezt el, bizony Tamás volnék benne, mert vallásos érzésemnek felette rosszul esett nyiltnak hitt eszményképemnek, Apponyinak ilyen kétszinüségét hallanom. Vágyva-vágytam ma erről a kétkulacsosságról megkérdezni Tomcsányi erkölcsi szempontból való véleményét, de láttam, tolakodásnak tekinti nála járó politikusokról hozzá intézett kérdésemet s azért filozófiai és társadalomtudományi dolgokról kértem csak szives tanácsát. Fel is irta egy papirra Stöckl Lenárd, Costa-Rosetti, Cathrein stb. ajánlatos müveit és nagy örömét fejezte ki, hogy a munkáskérdéssel komolyan akarok foglalkozni. Egyszerüsége, szerénysége és nagy tudása ezuttal is igen jó hatást gyakoroltak rám. Meglepett Bacont elitélő megjegyzése és el is határoztam, először a tőle ajánlott könyveket olvasom el s csak azután veszek elő más szerzőket. A közeli viszontlátásra kapott szives engedéllyel távoztam tőle. Mikor végig mentem az izléses, csöndes folyosón, eszembe jutott a mi zajos és annyi oda nem való elemtől láto-

gatott kolostorunk és mély fájdalom töltötte el egész valómat, hogy nálunk nem tudjuk Kalazancius szellemét felujitani.

Délután a Bulyovszky-utcában látogattam meg egyik közeli rokonomat. Megint pirulhattam a papok miatt. Közvetlen szomszédságában lakik az egyetem egyik hittudományi tanára — feleségével és unokáival. Erre jó a coelibatus!

Este megboldogult praefektusunk fiatalkori naplója jutott kezembe. Szinte elhültem. Mintha csak a magam irását olvasnám. Ép ugy szeretett, mint én, ép ugy megtörte szivét, mint én, minden szép- és jóért való lelkesedése sem volt az enyémnél kisebb és mégis megtört, roncs lett és aki energiájával meg buzgalmával egy nemzedék irányitására lett volna alkalmas, magába vonult, önmeghasonlott emberként került a sirba. Agyonvérezte az élet tragédiája és megölte a szerzet komikuma. Oh jaj, hát ez a sors vár talán én rám is? Én is hiába szerettem, hiába áldozom fel ez élet minden örömét, lemondásom csak olyan fájdalmas, olyan eredménytelen lesz, mint az elpattanó hur siró pendülése?

Budapesten, 1901 február 15.

Kimondhatatlan öröm, gyermekies lelkendezés tölti el keblemet: az elégedetlen nép veri be az ablakokat.... „Véres napokról álmodom“. Látom a nép elkeseredett küzdelmét s a véres romokon a derült, szép jövőt, duló vihar után az áldást fakasztó nyári napot. Nem helyeslem a vérengzést, de most mégis üdvözlöm a zendülést, mert látom, hogy az

alvó társadalom csak harci zörejre ébred. „Le a papokkal! Le a népcsalókkal!“ harsogja vissza az utca s ti egész cinizmussal mondjátok: „Le kell lövetni a hitvány csőcseléket és ezzel véget vetni a komédiának!“ Oh nem gyülevész népség szórja ránk átkait, hanem az éhhalál torkából még jókor megszabadult beteg, kinek megmentése a mi kötelességünk lett volna, de mi kényelmünket nem áldoztuk fel érte. Hiába is biztok most „Krisztus tanitványaiként“ fegyverekben, csalódtok: az eszmét megölni nem lehet. Gondoskodtatok volna idején elhagyott feleitekről, tanitottátok, müveltétek volna szóval és tettel, nem szomjazná fertőzött véreteket! De most rettegjetek. Hullani fogunk, mint ősszel a szemtelenül élősködő legyek. Hadd legyen intő példa hivatalutódaink előtt.

S ti ellenem támadtok, mert védem a népet: apátokat, anyátokat és testvéreiteket? Proletárgyermekek vagytok, szántóvető vagy ipari munkás magzatai és kárhoztattok, gunyoltok, kinevettek, mert felszabadulásukért küzdök? Oh, önmagadat megboszuló szülői vakság, mely papot faragsz fiadból, hiuságból és kapzsiságból, hogy ideig-óráig jól menjen dolgotok, osztályod azonban származását szégyenlő fiadban ádáz és veszedelmes elnyomót talál. Azt mondjátok, ti, társaim, nem tudom, milyen „ronda“ a nép. Tévedtek. Gazdatiszt az apám, közelről megismerhettem az elnyomottakat. Tudom, mily nyomoruságban él a nép, tudom, mennyit szenved, nélkülöz, mennyi jogtalanság éri tudatlansága miatt és mennyi bünt követ el önmaga és mások ellen is, csiszolat-

lanságából kifolyólag. Ne mondjátok erre egykedvüen: „Mi nem politizálunk; a papságnak nem szabad a köztéren működni. A kulturmunka nem politika: tanitsatok gyermekeket és felnőtteket, akikről egyház és állam egyformán megfeledkezett. A gyengék talpraállitása nem politika: magyarázzátok meg a gyengéknek, hogy szétszórtan elpusztulnak, mint a szétoldott kéve, szervezkedve pedig ugy állnak, mint a Libanon hatalmas cédrusa, a Kárpátok vihartépte, büszke ormai. Az öntudatra ébresztés nem politika: véssétek az emberek szivébe, hogy az *emberek* Isten képmásai, hogy *bűn* magukat sárba aljasittatni, emberi méltóságukat elállatiasittatni. A kereszténnyé alakitás nem politika: hassátok át hát az embereket Krisztus tanitásával, értessétek meg végre már velük, hogy *a felebaráti szeretet mértéke az önszeretet*, az önmegbecsülés; aki nem szereti magát, aki szellemi tökéletesedését biztositó anyagi helyzetét megrontani engedi, nem szereti önmagát, de felebarátját sem. Helyes, a papság ne politizáljon, de mindez csak kevésbé politika, mint a liberális pártért való rajongás, vagy a Kossuthért késhegyig menő harc? Ne keressetek egérutakat, menjetek csak: az asztal teritve, ehettek fulladásig, hasatokat megelégedve dörzsölhetitek, vágyaitok ugy sem terjednek tovább; mit nektek az éhezők és nyomorgók!

Tudjátok meg, ez az, amiért oly hevesen támadok ellenetek és minden haspárti ellen. Gúnyoltok, hogy vad eszméim vannak s a keresztény alapot sürgetve, gyakran a kereszténység ellen beszélek. Mily durva tévedés!

Mikor én a zavargást, sőt a forradalmat helyeslem, az elkeseredés beszél belőlem, melynek szülője a ti tunyaságtok. Láttára leküzdhetetlen undor és felindulás vesz rajtam erőt és nyiltan hirdetem: ha a kényelembe merülteket nem lehet máskép felebarátaik segitségére birni, hát orrukra kell koppantani. Bizony mondom, ha világi volnék, én vezetném a népet dáridózó tábortok ellen. Hadd pusztuljon a férgese. Az igazi pap, a való érdem előtt mindig mély tisztelettel hódolok, de mint pap még kevésbé fogok lemondani meggyőződésemről: meg kell ujitani a társadalmat, hogy boldog legyen. Hiába is kacagtok, e törekvésemben már az osztályharc alapján állok. „A kommunisták kiáltványa“, ez a gyönyörü kis füzet megnyitotta szememet és belátom, hogy a történelem csakugyan nem egyéb, mint az osztályharcok története. A zsarnok fejedelmet legyőzte a főnemesség, gondoljatok csak a vegyesházbeli királyok alatt felülkerekedő magyar főnemességre; Mátyás és Szapolyai alatt kezdett a köznemesség győzni, 1848-ban felszabadult a polgárság, a papság mindenütt a győztesekkel tartott, csak a negyedik rend, a munkásság maradt elnyomva. Nem prédikálással, nem szép szóval győzött egyik osztály sem, hanem erővel, hatalommal. Aki birta, marta. Három osztály uralomra jutásánál szabad volt az ököljog elmélete, miért ne legyen, még pedig ezerszer jogosabb a negyedik rendnél, a mely rendnek felszabadulása az egész emberiség gazdasági, politikai és társadalmi egyenjogusitását, tehát a krisztusi testvériséget jelenti. Avagy engedtek-e a főpapok kiváltságos

helyzetükből önként? Megosztják-e saját jószántukból a földbirtokosok, gyárosok, részvényesek jövedelmüket és jogaikat munkástestvéreikkel? Soha! Hiszen ha egészen kifizetnék a munkás bérét, nem ülhetnének ölbetett kezekkel és gondtalan jólétben. Dáriusi kincseiket csak ugy gyüjthetik, hogy kockáztatott *tőkéjükkel* szemben *életüket* kockáztató munkásaiknak bérét nem fizetik ki egészen; ha nyolc forint áru munkát készit el a munkás, csak ötven krajcárt adnak neki, a hét forint ötven krajcárt pedig saját zsebükben tartják. Ki kényszeriti hát osztályharcra az elnyomottakat? Maga az uralkodó osztály, amely „lopásból“ él és akar tovább is élni, mint annyi szent szemébe vágta már gazdag kortársaiknak. Igen, az elnyomottak osztályharc alapján állanak, hogy örökre megszüntessék az osztályokat és a testvériség alapján álló szabadságot és egyenlőséget megteremtsék. Nos és Krisztus tanitását az előrehaladott tudomány utmutatása szerint megtestesiteni, „vad eszme“?

Nem mondok ellene a kereszténységnek, csak a papság csalafintaságait utasitom vissza. Elismerem, hogy minden hatalom Istentől van, de kereken tagadom, hogy ennek a hatalomnak feltétlen engedelmességgel és hódolattal tartozom. Ha a hatalom Isten kegyelméből hozott hivatalával visszaél, Isten kegyelméből nyert józan eszemmel kötelességem megbirálni és a visszaélőt helyéből elcsapni, még ha király is. Avagy tán esküszegő fejedelemnek is hódoljak, mert fejüket korona ékteleniti! Ha a nép jólétének osztály, vagy fejedelem áll útjában, el kell távolitani a gátat, s ez, azt

hiszem, keresztény erkölcstanunk szerint is megengedett dolog. Gyökerében kell a bajokat orvosolni, mert igaza van a bibliának: aki kabátodat elveszi, add neki bundádat is, aki ezer lépésre kényszerít, menj vele kétezer lépésre, mivel tudniillik ellenkezés esetén ugyis elveszi felsőkabátodat, ugyis magával hurcol. Az első kabátot ne engedd magadról lehuzni, az első ezer lépésre ne hagyd magad hurcolni s akkor nem léssz kénytelen kifosztásodat eltürni. Jaj volna az emberiségnek, ha az Istentől származtatott hatalom elméletét a ti és a főpapság szájaize szerint venné át. Ez az egész elmélet a ti papi cinizmustok fényes bizonyitéka. Micsoda anthropomorphismus[1]) az egész. Valóságos osztozkodás folyik itt a hatalmon. A mennyei Atya hatalma teljességét Krisztus helytartójára, a pápára bizza. Ez aztán megosztja azt a püspökökkel és papokkal, a világiak közül pedig a fejedelmekkel, akik a nagy hatalommal tehetetlenek lévén, szétosztják a miniszterek között, ezek tovább adják a főbb és alacsonyabb rangu hivatalnokoknak a végrehajtóig, csak a népnek nem jut egyéb a „Maul halten und weiter dienen“[2]) megvalósitásánál. Pokoli rendszer, amely csak az anyagba sülyedt papság bűnös koponyájában érhetett meg. A gyönyörüséges lánc megkovácsolása után egészen szemérmetlenül mondjátok a népnek: „Látjátok, minden hatalom Istentől vagyon és aki a hatalom ellen vagyon, Isten ellen vagyon s aki Isten ellen vagyon,

---

[1]) Emberi módra való elképzelés.
[2]) Befogni a szájat és tovább szolgálni.

azt, jól tudjátok, elviszik az ördögök." Igy kötitek gúzsba a népet, amelyet valahányszor esküszegő fejedelmek, a keresztényi tökéletesedést meggátló gazdagok ellen feltámadnak, rögtön a pokol gyötrelmeivel fenyegettek meg. Miért nem teszitek ezt a hatalmasokkal szemben? Miért nem mondtátok ki Theodoriusz császárral szemben okoskodástokat, mikor arra kényszeritett benneteket, hogy 381-ben, a konstantinápolyi zsinaton az Atya- és a Fiuisten mellé az alexandriai iskolából portált Szentlelket is felvegyétek harmadik isteni személynek?

Miért ingatjátok meg magatok az Istenbe vetett hitet azzal a képtelen váddal, hogy a szent és igazságos Isten erkölcstelen papokat, esküszegő fejedelmeket, naplopó gazdagokat használ fel tejbe-vajba fürösztött szolgáiként a dolgos milliók igában tartására. Isten csak az egész emberiségnek adhatott hatalmat, rájuk bizván, hogy maguk közül kit ruházzanak fel nagyobb jogokkal. Sehol sem olvasom a bibliában, hogy a Teremtő hivatalnoki kart szervezett volna a földön, ellenben látom, hogy Ádámhoz intézett szavai *minden* embernek, legalább is férfinak szólnak: „Orcád veritékével eszed a kenyeret.... fáradsággal eszel (munkád gyümölcséből) életed minden napján." Itt csak a *mindenkinek* megjósolt veritékes, fáradságos munkát találom, nem Isten földi hivatalnokainak sine cura[1]) állásait.

Nem én tagadom meg a kereszténységet, hanem ti és anyagias társaitok, akik ily kontár

[1]) Gondnélküli.

mesékkel rontjátok el a bölcs Gondviselésbe vetett hitet. Ép a napokban került a kezembe XIII. Leó pápának egy csomó levele Prohászka fordításában. Alig olvastam még istenkáromlóbb, erkölcstelenebb művet. Nyilt kereskedés a kereszténységgel.[1]) Valóban nem tudom, miért ajánlotta figyelmembe Tomcsányi páter. Egész vallásosságomat megingatta és azt a meggyőződést kezdi bennem érlelni, hogy a papság csunyául meghamisitotta az egész evangeliumi tanitást. Jóleső megnyugvással érzem, hogy az én kereszténységem közelebb áll Krisztushoz, mint az egyházé, az én Istenbe vetett hitem szilárdabb magánál a pápáénál, mert én nem tudnék belőle kereskedelmi cikket csinálni, aminthogy igazán hivő emberek képtelenek is vallásukat a gazdagoknak eladni, szemük előtt tartván Megváltónk parancsát: „Ne adjátok a szentet ebeknek és ne hányjátok gyöngyeiteket a sertések elé, netalán eltapodják azokat lábaikkal és megfordulván, szétszaggassanak titeket.“

Budapesten, 1901 február 27.

Délután elmentem Pistával a jezsuiták templomába szentségimádásra. A csinos kis templom mélységes csendje végtelenül jól hatott zaklatott lelkemre. Hol is lelhetnék egyebütt nyugalmat, mint szent hajlékodban, édes Jézusom. Itt nem bánt, nem gúnyol senki, szivem zavartalanul önti ki előtted keserüségeit s a kipanaszkodás után isteni békéd száll keblembe.

---

[1]) „A keresztény-szocializmus“ cimü könyvemben hosszasan tárgyaltam ezt az undok üzérkedést.

A keresztfához megyek,
Mert máshol nem lelhetek
Nyugodalmat lelkemnek.
S ott talállak, oh, Mária
Fájdalomtól roskadozva . . .
Tőr veré át lelkedet . . .“

Sokáig nem jutok szóhoz. Tompa fájdalommal hajtom le kábult fejemet tenyereimbe, csak térdelek, csak térdelek, de lelkem szava elkérgesedő szivemből nem tud kitörni. És mégis olyan jól esik nekem ez a némaság is! Sokáig nem tudok imádkozni. Társaim hitetlensége meghervasztotta lelkem vallásosságát. A templomi dísz is zavar: a pedánsan kifésült Krisztusfej, hófehértisztaságu ruhája aranyozott csikjaival, az egész szobrot körülvevő villanykörte-koszoru bántják egész valómat. Ez nem Krisztus, ez a harcoló, tüzet bocsátó, falurólfalura vizben-sárban prédikálni járó Messiásnak izléstelenül elfinomitott bábja. Nem is tud engem megihletni. Nem tudok imádkozni. A hideg térdeplő felső párkányára hajtom le fejemet, nem látok semmit a környezetből, nem hallok semmit, az én Krisztusomat, a bibliai Megváltót próbálom magam elé képzelni. Az oltári szentségre terelődnek gondolataim s ugy érzem, ez Krisztus leghivebb emléke. Ez a kis tésztadarab, ez az egyszerü hófehér kis ostya, ez a kenyér, amely eszembe juttatja az utolsó vacsorát, mikor a magát értünk feláldozó Szeretet gyáva tanitványaival még az utolsó perceket is együtt töltötte. Nem kutatom, hogy ez az ostya Krisztusnak valóságos teste és vére-e, hogy egy ember ugyanazon pillanatban sok millió helyen jelen lehet-e, az én hitemnek nem kellenek vallásosságomat

megerősités helyett csak gyöngitő csudák, az én lelkületemnek csak arra a Krisztusra van szüksége, aki annyira szeretett bennünket, hogy életét adta érettünk. „Abból ismertük meg az Isten szeretetét, hogy ő életét adta miérettünk, nekünk is életünket kell adnunk atyánkfiaiért. Ezt a Krisztust szomjazza lelkem[1]), aki azt mondta, Ő is és mindnyájan Isten fiai, egy Atyának gyermekei, tehát testvérek vagyunk. Nem lényeges rám nézve, hogy ez az ostya maga Jézus Krisztus-e vagy nem, mikor élénken érzem, hogy Krisztus jelen és mindenütt van, ahol becsületes emberek igazságban és szeretetben élnek. „Ahol ketten vagy hárman összejöttök az én nevemben, veletek vagyok.“ Ha nemes érzelem gerjed szivemben, ha magasztos gondolat érlelődik agyamban, Te jelen vagy édes Üdvözitőm. Ha milliók jajszava fájdalmat keltve visszhangzik keblemben és buzgó tevékenységre kényszerit, jelen vagy és fülembe sugod: Én vagyok a te szerfelett nagy jutalmad. Ha irtom a gazt, szembe szállok a hatalmasokkal és farizeusokkal és szivem vérével is hajlandó vagyok a megváltásban való közremüködésre, bennem és mellettem vagy, hogy bátorits: Te vagy az én szerelmes fiam, akiben nekem nagy kedvem telik. Biztatóm vagy a csüggedésben és vigasztalóm a gúnyolódások között, mert megérteted, hogy amint gyülöltek Téged, ugy üldöznek majd engem is, mert hü tanitványodként tanuságot teszek a világ gonoszságáról. Légy is velem mindenkor Mesterem, tekintsd szándékaimnak tisztaságát, törek-

[1]) Szt. János I. 3. 16.

véseim őszinteségét s adj erőt megvalósitásukra. Annak a tüznek, melyet földünkre bocsátottál, egy kis szikrája szivembe esett, szitsd lobogó lánggá, hogy kiégesse belőlem az *undok* önösség minden csiráját és megteremtse a helyes önés felebaráti szeretet közt szükséges fenséges harmóniát. Hiszek Tebenned, édes Megváltóm, mert Te vagy az élő Valóság, aki köztünk jártál, velünk szenvedtél, velünk harcoltál és lelkünkben maradtál maig és mindörökre.

Egészen felfrissülve siettem haza, mert hajtott az öröm, hogy vacsoráig még dolgozhatom. Elfelejtettem, hogy kolostorban lakom. Alig léptem szobámba, bejöttek egyik lakótársamhoz cimborái és „társalogni“ kezdtek; csupa léhaság, csupa erkölcstelenség minden szavuk. Hiába próbálok könyveimben elmerülni, rendtársaim annál hangosabben kezdenek beszélni, mert tudják, hogy ocsmányságuk minden híre tőrként járja át szivemet. Tűrök és hallgatok. Kacagva mesélik kalandjaikat. Reverendában nem átallanak asszonyokra, leányokra vadászni, velük utcai ismeretséget kötni, poste restante levelezni, velük lakásaikon foglalkozni, sőt kéjnőkkel szeretkezni. Mulatva, könnyekig kacagva tárgyalják a zengerájokban, („Zola“ kávéház, „Wekerle“, „Vasut“) folytatott dorbézolásukat, hogyan fosztogatták ki őket a fehérruhás női zenészek, hogyan mulattak velük szeparékban s hajnalban hogyan szállitották őket doamáik portásunk kezébe.

Tudok tűrni, tudok hallgatni, ha fájdalom marcangolja is szivemet, ennyi ocsmányság hallatára azonban kitört belőlem a keserüség és majdnem sirva fakadtam ki ellenük papi,

szerzetesi méltóságunk meggyalázása miatt. Arcomba nevettek, szóra sem méltattak, csak „eszelősségemre“ tettek megjegyzéseket. Miért ne mulassanak, mikor a felszentelt rendtársak járnak elől legfényesebb példákkal. Nem szólhatok, nem tehetek semmit, mert végre is az én talpamra kötnének utilaput, már pedig a szerzetes-életről nem akarok lemondani. Rajongok hivatásomért, inkább tovább hordom hát keresztemet, környezetem nyomasztó társaságát.

Eszembe jut, hogy ezek az erkölcstelen, jellemtelen emberek rövidesen katedrára jutnak és „nevelnek“. Megborzadok. Nothnagel, a híres bécsi orvostanár szokta készületlen vizsgázóinak mondani: „Was denken denn Sie? Ich kann Sie ja doch nicht auf die Menschheit loslassen“.[1]) És a szerzetes tanárokat minden habozás nélkül rászabaditják az emberiségre, hogy testet-lelket öljenek. A rend vezető embereinek kellene a rendtagokkal szemben ezzel a követeléssel fellépniök, de akinek vaj van a fején, nem mer a napra menni, ismeri itt mindegyik a másik gyöngéjét és hallgat, a hivatalos rendi jelentésekbe meg olyan képet festenek, amilyennek szerzetes életünknek *kellene* lenni. Igy sűlyedünk fokról-fokra, napról-napra. Pali barátom irja Kolozsvárról, hogy ott sincs különben. Ugy látszik, ez a züllés általános. A napokban voltam a központi papnevelőben Laci barátomnál. Ő is panaszkodott társaira. Szorgalmas, törekvő kollégái alig

---

[1]) Ugyan mi jut eszébe? Csak nem szabadithatom Önt rá az emberiségre.

akadnak a magyarok közül; a legtöbb német, horvát, vend, tót, stb. Egyben azonban eltünik a nemzeti vonás: minden csoport nagy számban mutat fel görbült hátu, sötét, kékkarikás szemü egyéneket, akik az onania gyilkos bünében kéjelegnek. Azt hittem eddig, a szigoru elzárkózás megnemesitheti a papi életet s ime, itt az eredmény. Még lesujtóbb tapasztalatokról beszélt Sándor barátom, aki a pozsonyi irgalmasrendüek növendéke volt. Ott is szigoruságra fogták őket, a városba nem mehettek ki egyedül s az eredmény? A gyógyszertárba vagy sekrestyébe járó nőkkel kötöttek barátságot és megbeszélték velük, hogy ők fognak legtovább imádkozni a templomban, mig rájuk nem zárják az ajtót. Ha a világ ismerné a szerzetesek és papok gazságait, nemcsak gazdag ajándékait vonná meg tőlük, hanem börtöneit és akasztófáit velük népesitené be.

És mindezt az „életszentség“ gyakorlati bemutatását célzó coelibatusért. Nincs olyan pap, aki ne tudná, hogy százezer pap közül kettő sem akad igazán erkölcsös és mégis fentartandónak mondják a papi nőtlenséget, melyet valósággal nyolcadik szentséggé: a paráználkodás szentségévé avatnak. Komprommittálják vele az Istent, aki kéjenceket hiv meg szolgálatára, megrenditik a hitet, mert erkölcstelenségükkel kétségtelen bizonyitékokat adnak arról, hogy ők nem hisznek sem Istenben, sem másvilágban. Egy érthető ok foroghat csak fenn: a papság azért tartja fenn a coelibatust, mert nem akar kötelezettségekkel járó házasságot kötni, nem akar erkölcsös, becsületes lenni. Persze a főpapságot, a Bakáts-érsek féle syphi-

litikus agglegényeket a hatalmi hóbort is megzavarja: legényemberekkel, azt hiszik, könnyebben lehet a rájuk törőket legyőzni és legényembereket könnyebb is fanatizálni, mert az anyagi és családi gondok nem tanitják meg őket az élet realitására. A lelki hatalmat az erkölcsös, mély tudománnyal felfegyverzett házas ember jobban biztositja, mint a feslett erkölcsü, tudatlan, vagy félmüvelt reverendás legény. A világi hatalmat, a vagyont pedig csak nem akarjátok magatoknak megtartani, hogy a lelkipásztorkodástól továbbra is elvonjon benneteket? Krisztusnak vagyon nélkül is nagy volt hatalma, mert bővelkedett erkölcsi tartalomban, tudományban.

Többször gondoltam arra, hogy világi pap leszek, a papság általános erkölcstelensége és vallástalansága azonban visszatart. Vagy piarista maradok, vagy örökre levetem ezt a tragikomikus jelmezt.

Budapesten, 1901 március 19.

Prohászka, Bótha, Tomcsányi és Hock prédikációival gyakran felélesztem lazuló hitemet, de itthon mindig lerontják, amit a templomokban nagy keservesen felépitettem. Meddő fáradozásom láttára el-elfog a kétségbeesés, de aztán megint csak akad valami felemelő esemény, amely a lemondástól megóv. Mekkora örömmel tölt el most például az egyetemi ifjak bátor fellépése. Az istentagadó tanárok leszavazták a kereszt kifüggesztését, de a lelkes ifjuság mégis felszegezte a feszületeket. Méltó válasz a keresztördelésre. Hallom ugyan, hogy egyetemi paptanárok jelenlétében lefogják őket szedni, a

Krisztust holmi infulákért megtagadó papság galádsága azonban nem cáfolja meg azt a megnyugtató tudatot, hogy az ifjuság tespedéséből ébredez. A zsidó sajtó és a katolikus[1]) ifjuság zug á kifüggesztés ellen, a katolikus diákság meg lelkesül — vallása diadalán. Micsoda tótágast álló észjárás! Krisztus nem felekezeti cégér, Krisztus az egész emberiségé. Nincs a bibliában egyetlen szó sem arról, hogy Krisztus vallások érdekében beszélt, vagy tett volna, ellenben az evangeliumok egyhangulag hirdetik, hogy az *emberiség* Megváltója volt, az *emberiségért* áldozta életét. A zsidók haragudhatnak legkevésbé, mert Krisztus a mi antiszemitizmusunkat alaposan megbélyegezte a szamariai asszonyhoz intézett szavaival: „Az üdvösség a zsidóktól jő."[2]) A protestánsoknak sincs mit idegenkedniök a feszülettől, mert hiszen jogos meggyőződésük, hogy a katolikus egyházon s parázna, kapzsi papjain sujtana legelőször végig, ha feltámadna, a Megfeszitett. Mi katolikus papok retteghetünk legjobban a feszülettől, mert a rajta függő Megváltó örökös vád mi ellenünk, amiért a gyalázat fáját felmagasztaltuk és csalafintasággal az önmegadás jelévé tettük. Pedig a feszület ébresztő, figyelmeztető, boszut forraló jelvény, mert rajta végezte ki a legnagyobb Szeretetet a gazság. Ez az emberiség sérelme és jóvátétele is az emberiség feladata. Mert Krisztus nem önkéntes áldozat, hanem a hatalmasoknak martaléka. Minek ezt tagadni. minek Krisztus nagyságát

---

[1] Nem katolikus.
[2]) János 4.22.

csorbitani. Ember volt, aki hosszu éveken át tanult, agitátoroskodott, iskolát szervezett maga körül, segitségükkel felrázta Kis-Ázsiának elnyomott proletárjait és mikor azt hitte, ütött a felszabadulás órája, a proletárok már eléggé öntudatra ébredtek, eléggé megértek felszabadulásukra, a hatalmasok megkorbácsolásával adott jelt a Jeruzsálemben összesereglett proletároknak a forradalomra. A tömeg azonban tétlen maradt, a gyáva tanitványok elfutottak, a cserbe hagyott, rosszul számitó Krisztust pedig kivégezték a hatalmasok. Ezt a gaz tényt megörökitő feszületet nemcsak az egyetemeken, hanem minden komoly középületben ki kell függeszteni, hadd juttassa eszükbe a naiv embereknek, hogy még egy Krisztust is el tudott láb alól tenni a kiváltságos osztály, mert nem állott mögötte cselekedni kész, öntudatos emberek tábora.

Az egyébiránt kétségtelen, hogy a papság sohasem tüzte volna ki a feszületet. Ilyen erélyes lépéshez olyan erős meggyőződés kell, amilyen azokban a bátor egyetemi polgárokban van. Beszéltem néhánnyal közülük, néhai osztálytársaim és elhültem hitük komolyságától. A feszület feltüzése ugyan inkább antiszemitizmusból és egy kis adag antiprotestántizmusból eredt, de egyébként meglepő erős a hitük. Egész komolyan hisznek a másvilágban, Krisztus istenségében, a pápa csalhatatlanságában stb., amiket közülünk a többség tetemesen bővitett kiadásban rég elvetett, mi néhányan pedig csak igen erős kétellyel fogadunk. Meglátszik rajtuk, hogy nem kolostorban élnek. Vakon hisznek és épen ez nem tetszik nekem.

Semmi tudatosság, semmi tudományos alap sincs vallásosságukban. Inkább megszokásból és autoszugesszióból hisznek, mint meggyőződésből.

Ha tanulnának, gondolkoznának és kételkedni mernének, kevesebb hinnivalójuk maradna, de abban aztán annál nagyobb megnyugvással hihetnének. Igy elvetnék bizonyára a miseáldozathoz fűződő hitüket. Az egyház tanitása szerint Krisztus kereszthalála *végtelen* érdemü áldozat, mely kiengesztelte mennyei Atyánkat. A józan ész nem következtethet ebből egyébre, mint hogy a *végtelen* érdemü, Istent *kiengesztelő* áldozat után minden egyéb *áldozat* felesleges, tehát maga a miseáldozat is. „Ha pedig tudnátok, mi az: *Irgalmasságot akarok és nem áldozatot*; soha nem kárhoztattátok volna az ártatlanokat.“ (Máté 12. 7.) Az egyház maga sem tudja álláspontját indokolni. Mert ha Krisztusnak az utolsó vacsorán elhangzott szavaira: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre“, hivatkozik, akkor itt csak emlékünnepről lehet szó, egy barátságos vacsoráról, melyen a papság és hivők serege veszen részt. De ez nem áldozat. Még érthetetlenebb a holtakért ajánlott mise, főleg misék. Egy betűt sem tud az egyház mellette felmutatni az evangeliumokból, hanem szorultságában az ótestamentumi Makkabeusok könyvéhez, tehát Krisztus előtt érvényes felfogáshoz fordul, mert az vallja: „Szent és üdvösséges gondolat a halottakért imádkozni, hogy büneiktől feloldoztassanak“. Krisztus végtelen érdemü keresztáldozata feleslegessé tette a gyászmisét is. Hát még az egy halottért mondatott misék

garmadát. Ha a misét is végtelen érdemü áldozatnak tekintjük, akkor érthetetlen a több mise. Ha használ, akkor egy is elég a szenvedő lélek megmentésére, mert hisz végtelen érdemü áldozat. De különben, micsoda emberforma volna az az Isten, aki egy-két koronás misével megvesztegettetné magát és örök ítéletét ily befolyásra megváltoztatná!

Nem tagadhatja le a papság, hogy ez a gyerekes és bűnös mise a saját találmánya: hiven rányomta spekuláns képét. Mert csupán a feneketlen papzsáknak kell a *miseáldázat* Ép a minap meg is irtam anyámnak, szüleiért mondandó misére ne küldjön pénzt, inkább adja azt szegénynek, mert a mise nálunk papoknál csak kereskedelmi portéka. Ha Péter ad nekem egy forintot, mondjak misét meghalt szüleiért, akkor zsebre vágom a pénzt és átmegyek szomszédomhoz, juttatok neki ötven krajcárt, hogy ő mondjon el misét. Igy folyik a zsebelés 10 krajcáros tételig, anélkül, hogy bármelyik is misézett volna. Természetes, ily módon egész csomó misét elfogadhatok és tekintélyes jövedelemre teszek szert. Négy-öt hivő egész ájtatosan végighallgatja az előre jelzett oltárnál mondott misémet és mindegyik azt hiszi, hogy az ő forintos miséjét mondom. De ez még a szelidebb csalás. A nekünk, papoknak, szánt hirdetések alatt gyakran meghuzódik ez a néhány szó: „Etiam erga sacra“, azaz „szent mise ellenében is“ kapható a hirdetett könyv, vászon, szövet ing stb. Ha én mint pap kiadok egy könyvet, az egész kiadásom rá darabonként egy forint, de bolti árát 5 forintban szabom meg. Eladom mise ellenében is.

Azaz: én hivőktől elvállalok tiz egy forintos misét, ami összesen tiz forint. Ha jelentkezik paptársam a könyvre, elküldöm neki és kikötöm, mondjon el érte tiz ötven krajcárba számitott misét. Az üzlet rendjén van, én egy forint, ha munkámat is fejedelmileg hozzá számitom kötetenként egy forintban, összesen két forint befektetés ellenében nyolc forintot nyertem. De akkor még gavallér voltam, mert a kollégáknak rendesen husz krajcárban szokták ily eseteknél az egyforintos misét számitani s ha igy cselekedtem volna, huszonhárom forintot nyertem volna. És ti üzérek, Isten szolgái vagytok és hirdetitek, hogy mindemellett erősen hisztek Istenben és a másvilágban.

Óh, boldog világi barátaim, irigylem hitetek szilárdságát, mert érzem, mily nyugtalan és boldogtalan az ember, ha hite megingott. Szerencsétek, hogy nem lettetek papok!

Budapesten, 1901 április 4.

Tegnap temettük el a Vörös Kereszt kórházból egyik vidéki rendtársunkat. Sokat ivott, a vizibetegség elpusztitotta. Kikocsiztunk temetésére. Botrányos volt a gyászunk. Celebrans[1]) rendtársunk szokásához hiven kótyagos fővel szentelte be a sirt, de ha a sekrestyés hirtelen meg nem kapja pluvialejánál[2]) fogva, bizony beletántorodik a sirba. Mindenki remegett a visszafojtott kacajtól. A latin imádságokba badarabbnál badarabb dolgokat kevert és mi ajkunkba barapva igyekeztünk az odavetődött

[1]) Szertartást végző.
[2]) Vecsernyepalást.

emberek előtt magunkat féken tartani. Megkönnyebbülten ültünk kocsinkra: csakhogy vége ennek a valóságos komédiának. Fájdalmat egyik sem érzett közülünk: nincs köztünk testvéries élet, hogy fájlalni tudnók egy családtag kidöltét. Kimult és eltemettük, akár egy kutyát. A kocsikban élénk társalgás, vidám nevetgélés indult meg s a vidékről temetésre érkezett rendtársak buzgón tudakozódtak tőlünk, hova lesz jobb ma este menni: szinházba-e, vagy orfeumba... Ma reggel gyászmisénk volt a meghalt lelki üdvösségeért.

A halál gondolata zaklatta máma megint kételyektől már-már agyonnyomott lelkemet, mikor az egyetemen Jóskával, az én régi diáktársammal találkoztam. Ő már nem kételkedik: semmiben sem hisz. Szóltunk a halálról s ő nevetve idézte Göre Gábort:

Ha meghalok, répaföldbe temetnek,
Ha kikelek, megesznek a tehenek.

Szerinte ez a feltámadás egyetlen helyes magyarázata. Elmondta, halálunk után mennyi gáz, gőz, sav, por stb. lesz belőlünk, szóval hány részre bomlunk fel. De a savat felszivja a növény gyökere, a testünkből képződött gáz felszáll a levegőbe, az esővel lecsapódik a növényre s igy testünk részei a növénynek képezik alkotó elemeit. A növényt megeszi az állat, az állatot az ember s igy egyes részeink megint ember részei lesznek. A szemem egy paránya tán valamelyik halandó fülének, az orromé, szájának képezi egy részét. De ez a tagadhatatlan természeti igazság egyuttal kimutatja azt is, hogy a Hiszekegynek a test feltámadásáról szóló ágazata egyszerüen nevetséges, mert a

feltámadáson a legnagyobb zavar keletkeznék: az én szemem részei mások fülét, lábát, kezét, szivét stb. képezték, ha tehát én ép testtel akarok feltámadni, a többiek szeme lába stb. lesz hiányos. Nem tagadhattam az igazságot s amint elvetettem kutatásaim révén az önálló lélek létezését, a test feltámadásába vetett hitemmel is szakitanom kell.

Jó másfél óráig beszélgettünk. Istenről is vitatkoztunk. Egyik bencés tanárunk szavaira figyelmezíetett: „A biblia azt tanitja, Isten saját képére és hasonlatosságára teremtette a világot, mig a történelem épen ellenkezőleg azt bizonyitja be, hogy az ember alkotta a saját képére Istent.“ Gondolkodtam a dolgon és a magyarok történetében rögtön ennek az igazolását láttam. Mig az ősmagyarok a Volga mentén halászattal foglalkozó szelid nép volt, istenét is nyugodt halászapónak képzelte. Amint a vándorlás folyamán vadászattal és különösen a törökkel való vérkeveredés után harcokkal szerezte meg halász- és vadászterületeit, istenét is kicserélte és halászapó helyett a harcias Hadurt eszelte ki, aki büszkén fesziti ki hatalmas íját, a szivárványt az égen és dörögve sujtja le tüzes nyilait a magyarok ellenségeire. Eszembe jutottak a görögök és rómaiak istenei s azokon is egész világosan láttam, hogy tisztán emberi alkotások. A keresztény istenségre terelődtek gondolataim. Itt is csupa emberi csinálmányra akadok: Isten jó és bosszuálló; végtelenül igazságos és az első emberpár bünéért mégis az egész emberiséget sujtja; végtelenül bölcs gondviselő és mégis milliók anyagi és szellemi javáról feledkezik meg; minden-

ható és mégsem változtatja jóra a világ sorát; mindentudó, előre tudja hát bukásainkat és még sem erősiti meg a jóra való akaraterőnket, hogy aztán *örök* büntetéssel sujthasson bennünket. Mennyi gyarlóság, sőt gazság egy istenben! Meglátszik rajta, hogy az ember teremtette a saját képére és hasonlatosságára! Még a tulvilág is csupa emberi alkotás. A leggyönyörübb protekciós rendszert találjuk meg benne. Ha a hivő valamit óhajt, nem fordul egyenest istenhez, hanem végig járja a protekciós létrát. Elmegy szent Erzsébethez, imádságban kéri meg, eszközölje ki számára szent József révén szüz Máriánál, hogy ez szentséges fia, Jézus Krisztus közbenjárása által istentől a kért kegyet megszerezze. Micsoda anthropomorphismus![1]) Be kell vallanom, igaza van barátomnak, az ember teremti a saját képére istent.

Még legfőbb érvemmel: a végokkal is hiába hozakodtam elő. Szentül meg voltam eddig arról győződve, hogy amint a világban meg van mindennek a maga oka, a világnak is megvan a végső oka, amely megmagyarázza a mindenség létezését. Ezt a végső okot képzeltem eddig istennek, aki mindent teremtett, fentart és bölcsen igazgat. Barátom megmosolyogta gyerekes felfogásomat s aztán bebizonyitotta, hogy teremtőre és teremtésre nincs szükség, a világ keletkezését a tudomány ma már sokkal észszerübben állitja elénk. Teremteni egyáltalában nem kellett és nem is lehetett sohasem, mert ami ezen a világon van, az mindig meg-

[1]) Emberi módon való elképzelés.

volt és meg is lesz örökké, mivel az anyag a tőle elválaszthatatlan erővel együtt megsemmisithetetlen, tehát örök. Alakját gyakran változtatja, de részekre, elemekre bomolva tovább él. Lám az elégett gyertyára is azt mondják a mindennapi életben, hogy megsemmisült, pedig nem igaz, mert a gyertya csak elemeire bomlott s ami eddig egy volt, abból lett: hő, világosság, gáz és egy kis hamu. Ami azonban meg nem semmisithető, az mindig van, azt nem is kellett, nem is lehetett teremteni.

Ezek a megcáfolhatatlan igazságok lavinaként gördülnek végig lelkemen és én érzem, amint a régi lomot, az ósdi világnézetet meg szokásokat magukkal seprik. Seperjék. Az anyatejjel magunkba szivott, mestereinktől és tanáraink tól belénk ültetett hamis eszmék ugy sem pusztulnak ki egyhamar belőlünk. Sokat kell tanulnunk, dolgoznunk, mig a régi meggyőződés várát egészen szétromboljuk és eltakaritjuk, az uj világnézet alapjait pedig lerakjuk. De le kell raknunk, mert azokra legalább biztosabban lehet épitenünk!

Budapesten, 1901 május 23.

Ébredezünk. Az első keresztény-szociális kurzus is megvolt s ha részvétel hiján nem lehetett is megtartani a tervezett előadásokat, a kezdeten mégis tul vagyunk. Prohászka megszokott ékesszólásával rontott neki az egyház maradiságának, mely haladásunk, boldogulásunk utjába gördit igen sok akadályokat. Az öreg Zichy Nándor egyház helyett a papságra tolta ugyan az egészet, hogy az egyházellenes

áramlat kezéből eleve kicsavarja a fegyvert, de mi azért jól tudjuk, hogy bizony a megcsontosodott dogmák nagy botránykövek és átkok vallásos és világi életünkben egyaránt. Mellettem nehány jól megtermett kanonok állt: lebarmozták Prohászkát radikalizmusáért. Fájt ez a csunya önzés, mely fél, hogy telhetetlen vágyai nem nyernek kielégitést, ha mások is emberi sorba emelkednek.

A kurzus toldozó-foldozó törekvése általában nagy visszatetszést szült bennem. Ha valaki, mint Szentiványi, egészséges, radikálisabb hangot mert használni, a néppel való teljes összeolvadást ajánlani, irgalmatlanul letorkolták. Osztályokat akarnak fentartani, középosztályt menteni, ahelyett hogy Krisztus szellemében minden erővel az osztályok megszüntetésére törnének. Azt az erkölcstelen Rerum novarumot szentirásnak tartják, csak azért, mert a pápa irta. „Szerelmeseim! Ne higyjetek minden léleknek, hanem *próbáljátok* meg a lelkeket, ha Istentől vannak-e; mert sok hamis próféta jött e világra.“ (Szt. János I. 4. 1.) És ha XIII. Leónak ezt a körlevelét egyéb, a hatalmasokhoz intézett, valóságos üzleti leveleikkel együtt olvassátok, alig fogjátok őt Istentől valónak és hitelt érdemlőnek tartani. Aki a szegénységet fenn akarja tartani, lehetetlenné teszi a tökéletesedést, az nem Krisztus tanitványa, még kevésbé helytartója. Mert ne hivatkozzatok Krisztus szavaira: „Szegények mindig lesznek köztetek“, mivel ez a mondás valóban igaz, de a lelki szegényekre nézve, akik csakugyan minden időben nagy számmal lesznek köztünk s akiket segiteni, nevelni, tanitani, mindig leg-

szebb felebaráti kötelességeink közé fog tartozni.

A népért a nép nélkül nem lehet sikerrel dolgozni s neki elvégre nem „jóakaró pártfogókra“, hanem munkatársakra van szüksége. Eleget vezettük orránál fogva a népet, itt az ideje, hogy talpra állitsuk!

Ha mi papok jogosan akarjuk birni a hivők bizalmát, tettekkel mutassuk meg iránta való szeretetünket. Szüntessük meg a püspöki javakat, amelyek ugyis csak arra jók, hogy lerongyolt ficsurak megszokot életmódjukat folytathassák és jellemtelen stréberségükkel vallásunkon tapossanak. Vegye át e vagyont a társadalom, alakitson a birtokokon községeket, épitsen gyárakat, lenditse fel az ipart, kereskedelmet, egy infulás kéjenc helyett biztositson ezer és ezer becsületes családnak ekszisztenciát, egészitse ki a nyomorgó alsópapságnak fizetését, állitson iskolákat, egy szóval, forditsa közjóra és senki sem fog bennünket kapzsisággal vádolni. Hitéletünk pedig mesésen fellendül, mert nem a pénz bálványozása, hanem a nép krisztusi szeretete fogja a lelkes idealisták egész raját a papi életre vonzani. Ne beszéljünk, cselekedjünk! Ha a nép érdekében dolgozunk, nem fogunk elpusztulni.

Ebben a szellemben ébredjünk, ez az egyetlen komoly, társadalmi irány. Amit ti csináltok, az csak „parasztfogás“ és nem testvériség. Ti a tekintély olcsó koszoruját nem akarjátok elhajitani, hogy a nép mindig kézcsókkal köszönje meg, ha kegyesek vagytok érte kötelességteket teljesiteni. És mégis örülök ennek a a kezdetnek is, mert legalább kezdet és bizony-

ság arra, hogy megmozdultunk. A mozgás élet s az élet majd ragad magával bennünket is, vagy kidob magából, mint fölös nehezéket.

Kétnyárpusztán, 1901 julius 16.

Megkezdődött a gyógykura: itthon vagyok szeretteim között. A vonaton Hornig báró veszprémi püspök komornyikjával utaztam. Dicsekedett ura „gavallérságával“, amely őt most Veszprémbe viszi, hogy hosszas betegsége után megmutassa magát, „néhány forintot szétosszon jótékony célra“ s aztán megint visszatérjen a főuri asszonyok és urak köze. Mert Veszprém nem való ilyen „gavallérnak“. Majd a düh pukkasztott meg s legjobban szerettem volna Hornig urat, az „apostolutódot“ egy kissé a vonat után kötni. Legalább penitenciát tartott volna egyházmegyéje szégyenletes elhanyagolásáért. Mindennap hivei között forgolódom és sirva tapasztalom elhagyatottságukat. 140 gyermek egy tanitó kezében s a püspök ur fürdőzik éveken át. És ez a nép mégis ugy becsüli a papot. Amerre járok, kézcsókra jönnek hozzám s alig tudom magamat kiszabaditani. Pirulva magyarázom nekik, nem kereszténynek illő a kézcsók, hogy én is csak olyan ember vagyok, mint bármelyikük, de sokan megütköznek szavaimon és büszkeséggel vádolnak. Ide aljasitotta a világi papság a népet. A külső tisztelet tulzott megadása mellett azonban megrendült már a bizalma és keservesen panaszolja: „Fenyegetik a szegény embert az urak börtönnel, a papok pokollal, hova legyen hát már a szegény polgár“. Igy sülyedt porkolábbá a pap és méltán.

Pedig az itteni öreg pap mély kulturmunkát is végez: a gyermekek tanitására apácazárdát épittetett. A minap meg is néztem a káplán urral az intézetet, de lesujtva távoztam. Az apácák barátságosan fogadtak bennünket és nem is röstelték, mikor a káplánur meg-megcsipdeste arcukat. Csak egy szép kis fiatal ujonc volt, most érkezett az anyaházból és erősen huzódozott és tiltakozott a fogdosás ellen. A többiek nevetve mondták: „Még fiatal, nagyon szent, de hamar meg fog változni". Nem szóltam, de fájt a dolog ép ugy, mint a Szent Antalra tett gúnyos megjegyzés. Sodomát és Gomorát csinál a papság mindenütt, ahol letelepszik. Nem irok naplót sem többé, csak kinzó gyötrelmeimről és papi gazságokról irhatnék, azokat elég átélnem és végignéznem!

Budapesten, 1901 szeptember 20.

Két havi boldogság után ujra itt vagyok a kaszárnyában, vagy szállodában, vagy a manó tudja, minek mondjam „kolostorunkat". Közönyös üdvözlés után magukra hagytam társaimat, forgassák csak tovább a sörös kancsót és ördögbibliát. Szobácskámba vonultam és most itt didergek, mint a napból Grönland havára pottyant halandó. Nincs itt szeretet.

Állomásról jövet a Kossuth Lajos-utcában egy muraközi plebánossal beszéltem. Bemutatta internátusba hozott leányát. Érdekes ember. Azt mondja, nem titkolja viszonyát, mert világi papnál az elkerülhetetlen. Ha nem él házasélletet gazdasszonyával, ki sem mozdulhat a házból, mert különben mindenét ellopják és

megcsalják. A benső viszony megteremti az érdekközösséget. De azért éljen a cölibátus!

Itthon, nálunk is éljen! Uj szobám, a páterek folyosóján van s igy még jobban megnyilnak szemeim. Öregebb kurzustársaim megmutogatják a folyosón, hogy a csinos, pikáns hölgyikék közül ki jön az orfeumból, kinek a „mamája“ lakik a Molnár-, Magyar- és Himző-utcában. Elseje tájban „mamáik“ is följönnek magasztalni a cölibátust. A betegszobában egyik társam magasztalja. Az orvos elárulta nekem, hogy kollegám egy kissé „megégette“ magát és most vagdosni, operálni kellett kelevényeit. Hivatalosan megállapitották róla, hogy — hashártya-gyulladásban van s azért kell éjjel borogatni. Oh, a mi receptkönyvünk sok ilyenfajta hashártya-gyulladásról beszélget! Ocsmány élet! A hölgyikéket lecsipik először az épen éhes növendékek, néha inasaink s aztán jutnak csak végcéljukhoz, a páterokhoz. Undorodom, öklendezem és mégis éljen a cölibátus! Meghatóan szép is a szüzi tisztaság!

Budapesten, 1902 április 28.

Keresem az istent. Mig rendtársaim mocskos tereferével meg kéjhölgyek látogatásaival töltik az időt, én itthon virrasztok könyveim mellett és kétségbeesetten kutatom, keresem az istent. Semmikép sem tudok belenyugodni abba, hogy elveszitettem, hogy nincs isten. A könyvekben már hasztalan böngészem, az elválaszthatatlan anyag és erő örökkévalóságát hirdető tudomány nyugodtan megállapitja: nincs isten.

Gondolatokba merülök, megindulok az életben és ott próbálom felfedezni elméletekben

elveszitett istenemet. Eszembe jut egyik ismerősöm. Szinte hallom éktelen orditozását és megvillanik agyamban leirhatatlan természete. Hitetlensége ördögi káromkodásokban tombol, az állati ösztönök: evés, ivás, kéjelgés kielégitését egyetlen életcélul kitüző cinizmusa megdöbbentően kacagja ki idealizmusunkat, mindig éber brutalizmusa pedig családjának és alattvalóinak egyformán boszura ingerlő zsarnokává teszi... De tehet-e arról, hogy ilyen, hogy átka minden vele érintkezőnek? Az anya és gyermek közt levő léleknemesitő viszonyt nem ismerte, mert korán árva lett. Zsenge lélekkel jutott ki az élet forgatagába, mely kegyetlenül sodorta le a mélyén kavargó szemétbe. Tehetsége nagy állásokra emelte, az idején le nem csiszolt piszok azonban beleevődött szivébe, elméjébe. Ő boldog, de környezetét szerencsétlenné teszi s öreg napjaira tán egyetlen embert nem talál, aki részvéttel nyissa meg előtte hajlékát. Ime egy ember, aki *önhibáján kivül* lesz önmagának és embertársainak átka! A sors szeszélye, a körülmények vadállatot neveltek belőle és vele együtt százan és százan bünhődnek. Hol van itt az ember sorsát intéző isten, akinek tudta nélkül egyetlen hajunk szála sem görbülhet meg! Fönséges trónusáról lelkiismeretfurdalás nélkül nézte tán végig, hogyan kerül egy ember olyan körülmények közé, amelyek közt feltétlenül el kell pusztulnia? Ha van isten, csak tökéletes lehet, de tökéletes isten ilyen pusztulást nem türhet el s ha mégis a hasonló pusztulások százaira és ezreire mutat rá az élet, csak az következik belőle, hogy isten

nemcsak az elméletben, hanem a gyakorlati életben is felfedezhetetlen. A minap folyósonkon egy siró kis diákot láttam. Megkérdeztem egyik pátertól, kinek a fia az a csöppség. Azt mondta: senkié, „fattyu". Elszomorodtam, mert szemem előtt megjelent egész jövője: az üldözés, a megvetés, a csipkedés, mely reá vár, csak azért, mert szülei szerették egymást és mert társadalom meg egyház közmegegyezéssel kiáltják ki bünősnek a szegény porontyot. Miért kell és hogyan szabad ártatlanul szenvednie, ha isten intézi az embereknek sorsát? A nyáron dögvész pusztitott a háziállatok között és eső rohasztotta el egy év véres verejtékének gyümölcseit. A szorgos munkások éhhalállal küzdenek, a renyhe gazdagok legfölebb egy-két élvezettel rövidülnek meg. És miért ez az igazságtalanság? Hol itt az isten?

Mert ne mondjátok, hogy bünneink miatt sujt bennünket az isten. Hisz akkor önmagát kellene legszigorubban elitélnie és valóban a pokol örök gyötrelmeire kárhoztatnia, mert mindentudó és mindenható létére eltüri, hogy az emberiség legnagyobb része olyan viszonyok között sinlődjék, amelyek *rákényszeritik* a lopásra, csalásra, jólétben élő herék gyülöletére, prostitucióra stb. Önmaga után a gazdagokat tartoznék legjobban megbüntetni az isten, mert módjuk van műveltségszerzésre, az emberiség haladásának siettetésére s ők mégis koldussorsban tartják papok, fegyveresek és börtönök révén a tömeget, hogy az sohase legyen képes olyan gazdasági viszonyok közé jutni, amelyek megengedik a tökéletesülést,

az *embernek* egyénekben való kifejlődését. Csak önmagát és a gazdagokat verheti meg a „világkormányzó“, amiért az emberiség csupán kéjencek és páriák táborára oszlik, *ember* pedig a szó igazi, nemes értelmében még fehér hollóként sem találkozhatik.

Hasztalan keresem az istent, ezen a világon a gazdasági helyzet és a körülmények szabják meg egyedül az ember sorsát. Ha jól táplált, okosan élő, művelt szülőktől származom, örökségül kapom egészséges idegrendszerüket és fejlődött agyvelőjüket: ép testü, jó eszü ember lesz hát belőlem s ha a holnap gondja miatt nem vagyok kénytelen idegeimet megölni, agyvelőmet kimeriteni, öszhangzatosan fejleszthetem testemet, értelmemet, magasabbra emelhetem magamban az *embert* és ezzel utódomra is tökéletesebb, fejlettebb tulajdonságokat ruházok örökségül. De hol itt az isten? Fölöslegessé vált. Tisztán a körülmények, a viszonyok terméke, gyümölcse vagyok, nem pedig istennek alkotása és áldozata. Nem találom hát az életben sem az istent.

De hasztalan kutatom a történelemben is. Mennyi vér, mennyi embergyilkolás és mind isten nevében isten szolgáitól megáldott zászlók alatt. Ha isten intézi a népek sorsát, vajjon összefér az ő szentségével, hogy kardot, golyót és egyéb gyilkos szerszámokat használjon eszközül? Összefér egy mindenható isten létével az, hogy eltürje, sőt felbiztassa a nemzeteket kölcsönös vérontásra? Egy szent és mindenható isten annál is kevésbé lenne részese, annál is kevésbé engedhetné meg a vérontást, mert embergyilkosság semmikép sem válik

dicsőségére, de legkevésbé válik akkor, midőn a mészárlás csak néhány kiváltságos érdekében folyik. Mert ugyan mi a háboru, ha nem a kiváltságos osztály érdekét szolgáló vérfürdő? A szegény embernek nincs félteni valója, még néhány hold földjére, rozoga műhelyberendezésére sem fáj egyik más nemzetbelinek a foga sem, ellenben a nagybirtokosok étvágya megmegkivánta a szomszédos országok birtokait is és a gyáros meg nagykereskedő mohó vágygyal veti magát idegen piacokra, hogy azokat magának megkaparitsa, akár háboruval is. Természetesen mindig isten dicsőségére és a — haza javára! Ugyan hol lappang hát itt az isten? Sehol. A tudomány lassanként minden érthetetlennek látszó kérdést megold, megmagyaráz és fölöslegessé teszi az istent.

De szerzetes vagyok-e én még tulajdonképen? Nem! Hónapok óta nem. Csak a reverenda lóg még rajtam. Mióta megcsömörlöttem a „modern", aljas papi élettől, mióta tanulmányaim megsemmisitették hitemet, azóta bennem meghalt a szerzetes. Utálom, gyűlölöm ezt a kéjelgő, hitetlen papságot és ellenük akarok minden erőmmel küzdeni. Meg akarom mutatni a világnak undok életmódjukat s evégből figyelmesen fogom kisérni minden szennyesüket. Támadni fogom őket kérlelhetetlenül s hogy ezt tehessem, visszautasitom a megélhetésnek mindazon forrásait, melyek papi körökkel vannak csak a legtávolabbi vonatkozásokban is. Nem megyek be még a Szt. Imre internatusba sem, bár ingyenhelyre volna biztos kilátásom. Nem kell papi segitség, még világi protektoraim sem kellenek, a

magam erejével, a magam munkájából fogok megélni. Itt benn sem maradok már soká. Nem birom ezt az életet. Utálom környezetemet, öklendezem a hittudománytól és leküzdhetetlen csömör fog el a szertartások gyakorlásakor. Hogy bánt a misénél végzendő hajlongások, keresztvetések, térdhajtások előirásos végzése! Akárcsak szinészek volnánk. Hogy bántaná még a tökéletes istent, ha léteznék ez a, hivők tudatos áltatására irányuló komédia! Nincs itt maradásom, becsületes ember akarok maradni.

Budapesten, 1902 április 30.

Együtt álltunk vagy tizen a folyosón, mikor Venus Pandemos két gyönyörü papnője jött a páterek szobája felől. Mosolyogtak, kacérkodtak. Összenevettünk: mi is, ők is. Kettő közülünk közre fogta őket s egész egyszerüen, palam publice, elkezdtek velük cicázni, csipkelődzni. Ha nem tudnám, hogy ilyenkor hallgatni arany, kizavartam volna az egész bandát; igy csak gúnyosan szóltam utánuk: „Hogy tetszik a kolostorélet?“ Persze, nagyon tetszett mind a két félnek. Este magam voltam szobámban, mikor vig női hangot hallok a szomszédból. Belép a szobatársam és jelenti, hogy szomszédunknak megérkezett az „unokanővére“. Sokan mulattak vele, én is átmentem körültekinteni. Egy bécsi hölgy volt s a jezsuitákat vádolta megrontásával. Társam röstelte a dolgot s az emberi gyöngeséggel mentegetődzött. Magukra hagytam őket. Hallottam, amint társaim sorban kivonultak s a szerelmes pár tovább turbékolt.

Társaim közül többen bejöttek hozzám és magyarázgatták, hogy ezen nem kell megbotránkozni. Elmesélték lévai rendházunk tavaszi botrányát. A szakácsnő és leánya felváltva jártak föl egyik rendtársunkhoz s aki nem vett részt az aljas erkölcstelenségben, agyonüldözték.

Az esti közös imádságnál eszembe jutott mindez és a mindenszentek litániáját előimádkozva, elgondolkodtam, mily világ- és istencsalók vagyunk mi papok. Erkölcstelenséget űzünk vagy tűrünk házainkban, megmosolyogjuk a jámbor hivőket s aztán álmos fővel, kétkedő elmével, fásulni kezdő vagy már elfásult szivvel végigjárjuk a szenteket. Ugy elkeseredtem s ugy fölháborodtam, hogy majdnem odavágtam társaim közé az imádságos könyvet, rájuk kiáltva: „Ne csaljuk a világot s önmagunkat! Széledjetek!“

Egyik-másik barátom meg is kérdezte, miért praeoráltam olyan szociálista hangon. „Mert — vágtam oda — szivvel-lélekkel szocialista vagyok és le is vetem örökre jelmezemet!“

Budapesten, 1902 május 20.

Délben szóval, délután irásban is bejelentettem az igazgató urnál kilépésemet és szerzetesi fogadalmaim alól való feloldozásomat kértem. Holnap már letehetem a reverendát is és itt hagyhatom örökre a kolostort, melyben annyi életszentséget, annyi boldogságot reméltem s akkora cinizmust, akkora élvezethajhászatot, akkora bűnöket találtam.

Budapesten, 1902 május 30.

Igazán ugy érzem magamat, mintha nagy kő esett volna le szivemről. Mintha gyötrő álomból ébrednék és örvendve, szívrepesve mondanám: „Csakhogy álom volt az egész.“ Valósággal megkönnyebbültem. A sok töprengés után boldogsággal tölt el a nyugalom.

Társaim csudálták elköltözésemkor tanusitott hidegvérüségemet. Pedig nincs semmi csudálni való azon, hogy a meggyógyult beteg örömmel siet a kórházból. A szerzetben igen nagy betegségből, a komolyan vett mesék hitéből gyógyultam ki s ah, most oly nyugalmat ad egy csomó illuziótól való megszabadulásom. Maradt ugyan még elég, de majd elpusztulnak ők is, ha az élet minden téren megmutatja az eszményiség csődjét s a mai ember ember voltába helyezett reménynek hiuságát.

Budapesten, 1902 november 30.

Tanulok, művelődöm, önerőmből megélek és talpig emberré fejlődve, teljes erővel küzdök minden gazság, minden elnyomás ellen. Lehet, hogy megint félreértenek, lehet, hogy hitvány lelkek jellemük alkotó elemével, sárral fognak meghajigálni, utamtól mégsem térek el. Az emberiség javáért Krisztussal fogok minden időben küzdeni, hogy átalakuljanak végre a gazdasági viszonyok s az emberré válásnak semmi se állja többé utját: se a keresztény felfogással össze nem egyeztethető kenyérgond, e a kiváltságos osztályok érdekében templomban, iskolában és sajtóban történő emberutitás, se a hatalomnak törvényben, szurony-

végen és börtönben nyilvánuló akarata. Dörgő, villámló, mennykövet szóró ég alatt bömbölve, orditva, suhogva szeretnék pusztitó oceánként végig rohanni a földön, elseperni csillagot, félholdat, keresztet, hullámsirba temetni tiárát. koronát és lobogókat, hogy a sok szemét, a sok gaz helyén hadd kezdődjék *emberi* élet, Osztály-, pártérdektől meg nem mételyezett emberi élet, melyben egyének és nemzetek minden különbség nélkül testvérekként sorakoznak egymáshoz és anyagi gondot nem ismerve, minden gyönyörűségüket abban lelik, hogy testi-lelki öntökéletesités révén megnemesitsék az emberiséget.

Ennek a krisztusi eszmének szolgálatáért léptem be egészen a szocialista mozgalomba, hogy igy sikeresebben közreműködhessem gyenge erőmmel a szabad emberek szabad társadalmának előkészitésében.

Tudom, érdekem ellen cselekszem, reálisan számitó családom és jóakaróim rosszalásával találkozom, mikor gyomromat nem helyezem agyam fölé; tudom, üldözés, kicsinyes emberek piszkolódása lesz osztályrészem és mégsem hátrálok meg. Nem a vértanuságért való ostoba rajongásból, hanem kényszerből, tán életemet megrontó kényszerből cselekszem igy. Idegzetem, vérmérsékletem, fizikumom kényszeritenek erre az önemésztő, boldogságomat megásó harcra. Meglehetősen tisztán látom szomorú jövőmet, de megvigasztal az a tudat, hogy meggyötört egyéniségem gazdag kárpótlást alál, ha majd száz és száz alakban uj életre kelve, boldog társadalomnak lesz részese ezen az agyonkinzott sártekén.

Budapesten, 1902 december 31.

Hálaadásra szólnak a harangok. A kongva búgó ércnyelv zúgva szól be hozzám és felpezsditi minden csepp véremet... Ne harangozzatok, ne csaljátok a népet!

És csönd van ismét. A nagy dob elnémult, szerepét a sipláda vette át. Zeng az orgona s az összecsőditett juhok könnyezve nézik és hallgatják a szószéken és oltárnál komédiázó pásztort, hogy aztán annál lelkesebben zengjék a nagy hazugságot: „Téged isten dicsérünk..." A legtöbb énekes bőrig lenyirt, sőt csontig lenyúzott juh, akinek bundájába naplopók burkolóznak, husából mások hiznak, de azért mégis ész nélkül harsogja: „Téged isten dicsérünk." Téged isten, tudatlanok alkotását, papok becézett kliensét, gazdagok protektorát, munkásmilliók kegyetlen porkolábját.

Téged isten, nem dicsérlek, mint nem magasztalhatom istenként a gyerekből fújt szines szappanbuborékot...

Megint szólnak a harangok. No hát csak szóljatok! Öntudatlanok vagytok, mint a reátok hallgató emberek. De fordul majd az idő és akkor szent eszmékre gyűjtitek a népet, valóban keresztény tökéletesedésre, kulturmunkára lelkesititek kebleiket, mert akkor testet ölt már, amit ma sivár lelkű kufárok alattatok csak hazudnak: — a humanizmus, az emberszeretet.

Budapesten, 1903 január 5.

Egyedül ülök szobámban. A kenyérért vivott nehéz harc közepett oly jól esik néhány percnyi magányosság. Igaz, a csönd csak

fokozza gyülöletemet a kapitalizmus iránt, amely millió és millió proletártól tagadja meg az idején való családalapitásnak boldogságát. Eszembe jut Irma és elbucsuzom örökre tőle. Nagy harcban állok, nem köthetek senkit magamhoz, a Kálváriát elég egyedűl járnom. A mindennapi kenyérért s az eszmékért folytatott küzdelemben elég, ha magamról gondoskodhatom. Nem kell társ a nyomorban, mert a megosztott nyomor kétszeresen nehezedik ránk.

Levert vagyok. A családról hosszú időre való lemondás fájdalmasan érinti szivemet, de egyuttal a harci kedvet is szitja bennem az iránt a társadalom iránt, amely csak kiélt aggastyánoknak biztositja a fajfentartást. Boldog vagyok, ha szakegyletekben esténként felkereshetem munkástestvéreimet és csekély erőmmel is megerősithetem őket a gaz tőke ellen való háborunkban. Tanulás és tanitás közt alig veszem észre, hogy iramlik az élet. Mindenki biztos révbe törekszik, csak engem ragad lángoló szenvedélyem a bizonytalanságok mélységes örvényei fölött....

UNIVERSITY OF CHICAGO
42 467 232

BX 4705 Faber, Oszkár.
.F33A3 Egy szerzetes
1907 naplotöredéke

BX 4705 Faber, Oszkár.
.F33A3 Egy szerzetes
1907 naplotöredéke

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY